

CELA^{eu}

ReConnect #2

Co-funded by the
Creative Europe Programme
of the European Union

Република Србија
МИНИСТАРСТВО КУЛТУРЕ
И ИНФОРМИСАЊА

SADRŽAJ

UVOD	3
CELA _ BELGIJA	4
NITI	5
Hannah Roels	
U REDU JE	9
Aya Sabi	
SVI ĆE LJUDI BRAĆA BITI	13
Yelena Schmitz	
CELA _ ČEŠKA	17
ISKRENO, DRAGA, BAŠ ME BRIGA	18
Lucie Faulerova	
KANALIZACIJA	21
Ana Beata Hablova	
AUTOMOBIL IZ STARE GRČKE	25
Ondrej Macl	
CELA _ HOLANDIJA	30
preparirano telo	31
Nikki Dekker	
EVOLUCIJA UMNJAKA	35
Alma Mathijsen	
KAMENAC	39
Lisa Weeda	
CELA _ ITALIJA	42
NA PUTU DO KUĆE	43
Fabrizio Allione	
PANDE PARKA UENO	48
Arianna Giorgia Bonazzi	
BLJESKOVI	53
Sara Micello	
CELA _ PORTUGAL	56
STVARI KOJE SE NIKADA NE MENJAJU	57
Luis Brito	
TAPIOKA	59
Daniela Costa	
SUTRA	63
Patrícia Alexandra Teixeira Patriarca	
CELA _ RUMUNIJA	66
ZUJANJE	67
Lavinia Branîşte	

SUSRET	71
Alexandru-Lucian Potcoavă	
ODSTUPANJE OD NEKOLIKO MINUTA	74
Cristina Vremeş	
CELA _ SLOVENIJA	78
O VRANCIMA I DEMONIMA	79
Mirt Komel	
VERY IMPORTANT PERSON	82
Andraž Rožman	
ČMRLJEV ŽLEB – KRATAK SADRŽAJ	86
Agata Tomažič	
CELA _ SRBIJA	91
FLOMASTER	92
Jasna Dimitrijević	
UPRKOS PROLEĆU	95
Ana Marija Grbić	
Ja nisam bila, ali sada jesam. Osetljiva na svaku promenu vremena	97
Marija Pavlović	
CELA _ ŠPANIJA	101
PTICE KOJE ODAJU BUDUĆNOST	102
Alejandro Morellón Mariano	
SVE ZVERI POLJSKE	105
Adriana Murad Konings	
ODUVEK SMO ŽIVELE U OVOM SELU	108
Aixa De la Cruz Regúlez	

CELA

Connecting Emerging Literary Artists

CELA je evropski projekat za razvoj talenata, koji stvara mogućnost za intenzivnu saradnju talentovanih evropskih pisaca, prevodilaca i književnih profesionalaca u ranoj fazi karijere. Projekat se fokusira na doprinos održivom razvoju književnog sektora te osnaživanje i promociju književnosti „malih“ jezika, ali i na razvoj organizacija i književne infrastrukture u zemljama učesnicama. Kao jedini projekat takve vrste u Evropi, CELA okuplja 30 prozaičkih autora, 80 prevodilaca i 6 književnih profesionalaca s namerom da se ukaže na potencijal književnosti za povezivanje ljudi i pokretanje promena.

Društvene promene poput novih tokova finansiranja, poslovnih modela, fleksibilnosti rada i porasta uticaja digitalnih medija na način na koji stvaramo, delimo i distribuiramo književnost utiču i na status književnog dela, kao i na položaj književnog stvaraoca. Ova dešavanja zahtevaju drugačiji pristup razvoju književnih talenata – pristup koja se fokusira na negovanje autentičnosti, ali i na razvoj znanja i veština neophodnih u XXI veku. Budućim afirmisanim evropskim piscima i prevodiocima CELA pruža kombinovanu profesionalnu praksu, kao i znanje kako najbolje iskoristiti svet u kome su interdisciplinarnost i fleksibilnost postali norma.

Tokom četiri godine trajanja ovog programa (2019-2023) učesnici stiču priliku da se upoznaju s piscima, prevodiocima i književnim profesionalcima iz deset evropskih zemalja, da pohađaju različite kurseve i da svoj rad predstavljaju izdavačima, književnim agentima, lokalnoj i međunarodnoj publici širom Evrope. Prve dve godine programa CELA posvećene su razvoju veština i talenata pisaca, prevodioca i književnih profesionalaca, sa ciljem da se što bolje pripreme za budući profesionalni rad. Treća i četvrta godina posvećene su promociji na najmanje 10 evropskih festivala, na nacionalnim i međunarodnim sajmovima knjiga, kao i kroz pažljivo osmišljenu i realizovanu promotivnu kampanju.

U sklopu aktivnosti projekta CELA, 30 pisaca napisalo je tekstove na zadatu temu „Change“ (Promena) dok je 80 prevodilaca ove tekstove prevelo na svoje maternje jezike. U ovoj brošuri nalazi se većina pomenutih tekstova, s izuzetkom radova autorki i autora iz Poljske.

CELA _ BELGIJA

Hannah Roels je studirala romanske jezike i književnost. Nekoliko godina predavala je francuski jezik migrantima i pohađala studio za pisanje Else Moors. Godine 2017. debitovala je romanom *Het Portret* koji je objavio Prometheus. Za deBuren je napisala knjigu o Brižu. Njene kratke priče su objavljivane u časopisima De Gids i DW B.

Aya Sabi je debitovala 2017. godine zbirkom priča *Verkruimeld Land* koja je nominovana za književnu nagradu OPZIJ i LangZullenWeLezen-trophy. U međuvremenu je pisala kolumne za različite medije i radila na nizu novinarskih priloga, a voli da nastupa i na sceni. Godine 2018. odabrana je za rezidenciju za pisce deBuren. Trenutno radi na romanu koji će objaviti Das Mag.

Yelena Schmitz (1996) je spisateljica, dramaturškinja i kreatorica audio sadržaja. Masterirala je na Kraljevskom konzervatorijumu u Antverpenu. Godine 2017. osvojila je nagradu Nieuwe Types za najbolji diplomski rad na programu pisanja na holandskom jeziku. Njen rad je nagrađen nagradama Korte Golf Radio i Deus Ex Machina. Njena debitantska knjiga za decu objavljena je oktobra 2021. godine.

Prevod: Aleksandar Đokanović

Aleksandar Đokanović diplomirao je nemački jezik i književnost na Filološkom fakultetu u Beogradu, a masterirao je germanistiku i nederlandistiku. Trenutno radi na doktorskoj disertaciji. Radno iskustvo: 2003-trenutno: Filološki fakultet, Beograd, asistent na grupi za nederlandistiku; 2006-2015: Filološko-umetnički fakultet, Kragujevac, asistent na katedri za germanistiku.

NITI

Hannah Roels

Potraga ne počinje svesno. Na uznemirujuć, neobjašnjiv način osećam povezanost s njom i njen nestanak ostavlja u meni mnoga pitanja. Budim se pitajući se gde spava i kako živi. Neprestano mislim na nju, dok lagano i nežno masturbiram među čaršavima i kroz krovni prozor posmatram oblake. Prolazeći pored tezgi s voćem u našem kraju, vrhovima prstiju prelazim po pomorandžama dok ne pronađem jednu, sa savršenim porama, koja me podseća na nju.

Krenula sam kod nje na časove joge zbog upornog bola u vratu. Fizioterapeut mi je preporučio ovu vrstu joge, Ajengarovu metodu, jer koristi pomagala koja su bezbedna za prenapete početnike poput mene. Istog trena čim sam ušla u studio osvojili su me konopci, blokovi i jastuci poređani uz zidove, sve je odisalo obećanjem da ću ovladati svim tim tehnikama i steći kontrolu nad sobom. Ali ubrzo sam shvatila da ovi predmeti služe upravo tome da se oslobodim kontrole. Jedina lepa stvar na prvom času bio je položaj *savasana* na kraju, u kome smo morali da se pretvaramo da smo mrtvi. Tako je divno ležati nepomično, dok ona prolazi između naših ukočenih tela. *Nastavite da dišete, pratite dah kao nit kroz nos, preko gornje usne. Koncentrišite se na dah.*

Odmah su mi bili mrski ostali polaznici, način kako su leljali ulicom s umotanim prostirkama, njihov usporen govor, dok sede sa strane poput lotosa pred početak časa, maštala sam o tome kako im otimam drečave flaše i kako im donja usna drhti od besa. Imala sam averziju prema svim polaznicima joge u svom okruženju, osim prema njoj. Sviđao mi se način na koji je vezivala jaku, crnu kosu u punđu, koja bi se u toku časa spuštala, sve dok gumica skroz ne popusti i uvojci joj ne padnu niz leđa. Bilo je nečeg u samoj prirodi njene sitne ponosite građe, u spokoju dok je sedela u turskom sedu. U pitanju je bila kombinacija svega toga, načina na koji je u položaju sveće krotkim pokretom ruke upasivala košulju u helanke, načina na koji je kratke nožne prste, nalik nožicama gekona, širila i podvlačila pod strunjaču. Kao da se spojilo nešto što bi inače bilo razdvojeno, nešto što se uz svu kontrolu sveta ne može sastaviti.

Ta kosa. Prvi put sam osetila njen miris kada smo vežbale u paru, polaznici joge vole zajedno da vežbaju. Srećom, gotovo uvek je ove vežbe radila sa mnom jer su se drugi polaznici plašili mog opsesivno-kompulsivnog poremećaja i beznadežne krutosti i odmah su formirali parove, tako da sam ostajala sama. Bila sam mirna koliko god sam mogla, dok mi je povlačila ramena unazad, pritiskala pršljenove ili podupirala vrat, recitujući pri tom mudrosti joge. *Sve je povezano sa svim, tetive i koža, mišići i kosti, ako se nešto promeni u držanju, sve se menja.* Potom sam se potpuno prepustila mirisu te kose, oštrom poput zapaljenog drveta, zamišljala sam kako joj izvlačim gumicu iz kose i kako rukom prolazim kroz taj haotični zastor, dok mi prsti mrse njene uvojke.

Bila je zima kada sam je srela na ulici, iznenađena time da je vidim u nečem što nije odeća za jogu, ovoj novoj kombinaciji usklađenoj s bojom njene kože i očiju. Otkrile smo da živimo u istom kraju. Dok je pričala kako se doselila ovamo, posmatrala sam njen oker šal i zamišljala kako leži na podu, a ja hvatam krajeve šala ispod njenih lopatica i podižem je k sebi, sve dok se tkanina ne rastegne i ispravi joj kičmu, lagano, pršljen po pršljen, upravo onako kako je ona to meni činila s kanapom na času nedelju dana ranije. Ne znam zašto me je taj pokret toliko

ganuo. To podizanje. *Udahni i izdahni*, rekla je naprežući se. *Kada zadržiš dah, tvoje telo se uspaniči. Nastaviš li da dišeš, znači da je sve u redu i da se telo prilagođava.*

Nedelju dana kasnije dala nam je zadatak da povežemo konopce i da ih provučemo kroz metalne kolutove u zidu, nakon čega smo visili u tim konstrukcijama kao zatvorenici. Ovo disanje naglavačke bilo je puko prepuštanje, oblik potčinjavanja. Nakon vežbe prigušila je svetla na plafonu i pustila nas da se odmorimo na strunjačama. Škiljila sam kroz trepavice. Žuto svetlo, dobivanje kiše na prozorima, ta podignuta kosa, sve se grupisalo oko njenog profila, moćno i nečujno. Osećala sam kako mi se sokovi slivaju niz telo i mislila na kuću u kojoj sam odrasla, na svetle, bezbrižne dane u njoj kada sam bila dete. Razmišljala sam o svojoj porodici u toj kući, u mislima sam prolazila sobama koje su bile manje tesne, manje mračne nego što mi se sada čine. U kom trenutku se sve ovo prenosilo s generacije na generaciju, od kada ovi ljudi imaju bore i nameštaj izgleda prašnjav? Njeno stopalo s raširenim prstima stade pored moje glave i začuh joj glas; *prvi uzrok patnje; ne postoji sigurnost, sve se menja.*

Dva meseca kasnije izbila je pandemija i svet se drastično promenio, studio joge se zatvorio i ona je nestala iz mog života. Zapravo, govorim sebi da se pre radi o promeni. A ne o pravom nestanku. Kao što ključ ne nestaje, već se zagubi na nekom mestu, kao što nam roditelji umiru, a mi godinama kasnije otkrivamo tragove koje su ostavili u našim mislima. Ili kao što oblak menja sastav. Ali ako nije nestala, gde je onda?

Počela sam da je tražim po kraju. Prolazim praznim ulicama, pored izloga zatvorenih radnji, mračnih kafića s barskim stolicama na šanku i pitam se šta ona radi. Trg na kome je ranije svakog jutra bila pijaca, zamro je u sunčevom svetlu. Krhotine stakla krckaju pod mojim đonovima. Prelazim raskrnicu na kojoj smo se ranije srele i skrećem iza ugla, slutim da stanuje ovde negde i osvrćem se. Sobne biljke na prozorskom simsu, izbledele korice knjiga, osećam miris supe i vode od opranih sudova. U stomaku mi se skuplja gnezdo nostalgije.

Vraćajući se kući prolazim pored knjižare i pogled mi zastaje na džepnom izdanju u izlogu kraj ulaznih vrata. Naslov knjige je *Impermanence is good*. Osetim čudan ukus u ustima. Izgleda da se nešto pokreće u mom telu, što ne umem da definišem. Zastajem. Pomišljam; *nastavite s disanjem, telo se prilagođava*. Osećaj prolazi i nastavljam dalje.

Pitam se da li sam uspela da ponovo uspostavim kontrolu. Ali ovo nije neurotična potraga, već pre očekivanje, bleđa čežnja. Počela sam slobodnije da se krećem i vrat me osetno manje boli. Ponekad zaboravim na bol dok jedem nagnuta nad stolom ili dok se saginjem da podignem nešto s poda. Osećam se neobično neuredno ovih dana – da li je to zbog manjka socijalnog kontakta? Polivam se kafom po džemperu umesto da je sručim u usta i čeznem za širokom odećom, pantalonama koje su manje tesne. Sandalama umesto mojih večitih patika. Osim toga osvrćem se, nikada se ranije nisam toliko osvrćala oko sebe dok šetam, ja koja sam ranije ciljano išla od jedne tačke do druge. Posmatram električne kablove razvučene iznad ulice, puzavice na fasadi vile i mislim na kanape u studiju za jogu. Zamišljam kako mi ruka nestaje u njenim uvojcima, kako se skuplja u pesnicu u bujnoj mekanoj kosi i kako joj povlačim glavu k sebi.

Nastupilo je pravo proleće i prvi put izlazim napolje bez kaputa. Gust, zasićen vazduh sabio se između zgrada, više ne primećujem da se granice između spolja i unutra gube. Bol u vratu je potpuno prestao i dok pružam ruke unazad uživam u tom pokretu, u disanju punim plućima. Potraga za njom bila je sastavni deo moje šetnje, postala je nesvesna, prešla je u naviku čija je svrha zaboravljena, bila je nalik životinji koja instinktivno sledi svoju stazu.

Tražite li tragove? pita jedan dečko dok šetam uličicom u kojoj ona možda stanuje. Trgoh se.

Ne, rekoh, a potom, koncentrišući misli; tražim jednu ženu koja živi ovde.

On stoji na vratima i raspakuje kartonske kutije.

Malo dalje mačka se šunja između parkiranih vozila.

Kako izgleda?

Teško mi je da odgovorim na to, lica se teško pamte jer se stalno menjaju.

Mala, rekoh najzad, duge, tamne kose. Istočnjačke crte lica.

Imate li fotografiju?

Ne.

Gledamo se u oči. Potom on spušta kutije uz fasadu i sprema se da uđe unutra.

Davala mi je časove, kažem, kao da to sve objašnjava.

Te večeri ponovo mislim na nju dok ležim. Sve teže mogu da je se setim, ali ta maglovitost ne stvara distancu, naprotiv, čini je bližom no ikad. Osećaj pri svršavanju je kao zatezanje škrga.

Narednog dana odšetala sam do parka gde se desilo nešto čudno. Sedam na travu ispod drveta i bez razmišljanja podvlačim stopala pod zadnjicu. Nikada ranije to nisam radila. Obično me zglobovi bole u položaju turskog seda, a sada sedim mirno povijenih kolena i razgledam okolo, dok se teške grane kestena njišu nad mojom glavom. Ustajem i šetam oko drveta. Hodam li sada drugačije? Gledam u nožne prste u sandalama i ponovo osećam slabašni pokret u telu. Pomeram stopalo, širim prste, zaista su moji, ali ipak se nešto promenilo, ne mogu da se setim da sam ranije videla ove sandale. Prebacujem šal preko ramena i izlazim iz parka, koračajući i razmišljajući.

Odjednom ne znam šta tražim. Udišući prolećni vazduh osećam se osveženo, opuštено kako se dugo vremena nisam osećala. Sve što mi se nađe na putu, izaziva radosno čuđenje u meni; zapuštene travke između kaldrme, zveckanje pribora za jelo o tanjire kroz otvoren prozor. Dah kao nit kroz nos. Šetajući otkrivam uličicu kojom još nikada nisam prošla i iz dosad nepoznatog ugla vidim crkvena zvona. Ulazim u pekaru i prodavačica me pozdravlja kao da smo bliske poznanice. Ne mogu da se setim da li sam je ranije videla. Od početka pandemije jedva da sam prozborila s nekim i njena prisnost me dirnu.

Jutros sam ustala kasno i sela kraj prozora među biljke i knjige. Posmatrala sam sunce na omalterisanim zidovima preko puta, čaršav koji se okačen na prozoru suši i lagano leprša. Potom sam raširila prostirku i stala u položaj *adho mukha svanasana* da se razbudim.

Dok sam uzimala poštu iz sandučeta, naišao je jedan momak iz susedstva.

Neko je pitao za vas prošle nedelje, reče.

Ko?

Slegnuo je ramenima.

Neka žena, veoma vitka, kratke kose. Rekla je da je od vas uzimala časove. Čudno, odgovorih i na trenutak se osetih kao da sam izbačena iz ravnoteže. Kao da me kanap povukao. Sklonila sam kosu s lica, uzela traku s ručnog zgloba i zavezala kosu. Zatim sam navukla masku preko nosa i izašla na ulicu, klepećući đonovima sandala po pločniku.

U REDU JE

Aya Sabi

Sa sobom nosi aparat za kafu. Ne zna ko je. Samo zna da je žena s automatskom mašinom za espresso De'Longhi Magnifica S ECAM. Crno-sive boje. Pošto se ničeg više ne seća, svi detalji su bitni. Čim aparat u jutarnjim satima uz nesnosno veliku buku počne da melje zrna

kafe, odmah je probudi – a i njene susede. Kupila ga je kao vraćenu robu preko *Coolblue* i četiri dana zaredom svakog ga je jutro iščekivala kraj prozora. U međuvremenu je na svakih pet minuta pratila status pošiljke klikom na *track and trace*. Uvek iznova je

pritiskala opciju *track and trace* i proveravala poruke na tviteru jer Bože, baš joj se pije kapučino s dovoljno pene – ne previše – i dobra kafa. Svaki kapučino koji je do tada popila bio je preslab, a espresso prejak. Govorila je da je nestrpljiva i da voli kafu, 'nestrpljiva ljubiteljka kafe koja svoj omiljeni napitak pije iz šolje od stakla a ne od porcelana'. Nije primetila da joj se anksioznost rasplamsava, jer je izgubila sebe, a kako ne bi morala da prizna da svega toga nije svesna, ova mašina za kafu postala je njena nova opsesija. Pretražila je na *google*-u: kako da zrna kafe duže ostanu sveža? Kako dobiti savršen sloj pene? Pročitala je onlajn uputstvo za upotrebu pre nego što je aparat stigao. Ako imate podrum, tavan, tri spavaće sobe i kuhinju od dvadeset kvadratnih metara, možete se lako izgubiti (iako je podrum pola godine poplavljen). Dok god je gledala kroz prozor, čekala nešto drugo, nije morala da baca pogled unutra, nije morala ništa sama da radi.

Sa sobom nosi aparat za kafu. Zatvara vrata za sobom. Scena je filmska, ali nema kamera koje bi to dokumentovale, ona nije bogata glumica koja dobija milione za ovu ulogu, a zapravo: nema scenariste koji zna šta će se dogoditi sutra ujutru. Ne zna kako to da uradi. Samo zna da mora.

Takođe zna da bi Virdžinija Vulf bila ponosna na nju, iako bi više volela da je život lakši, da nije moralo sve da bude ogromna borba, da je obična žena koju bi običan neko nekada na običan način mogao da voli.

Nije baš moralo sve biti tako teško, stoga pokušava da bude jednostavna žena zadovoljna mrvicama ljubavi ili nečim što liči na to. Zlostavljanje u uvijenoj formi u jednakoj meri mu pričinjava zadovoljstvo. Ako mu se četiri puta izvini, biće da je to dovoljno. Kad bi samo bila u stanju da uvidi zašto se neko ponaša na okrutan i iracionalan način, onda se to nikada ne bi događalo. On nije voljeni, on je osoba, s bolovima i dečijim strahovima koji isplivavaju na površinu i čija je ona dobrovoljna žrtva. Ljubav je požrtvovanost, zar ne? Ako ga ne razume, verovatno se ne trudi dovoljno. U međuvremenu pokušava da izađe na kraj sa svim raspravama, očekivanjima i svađama. Svaki put poprima drugo obličje kako bi se prilagodila i klonila svega što bi i najmanje moglo da naruši mir. Daje sve od sebe. Žrtvuje se: na lomači sa

ženom koju je decenijama gradila, u vatri, jer jednoga dana biće vredno te žrtve. No to nije dovoljno. Čak i kad ništa drugo ne ostane. Njena terapeutkinja će reći da deluje kao da ljude hvata za okovratnik i da ih

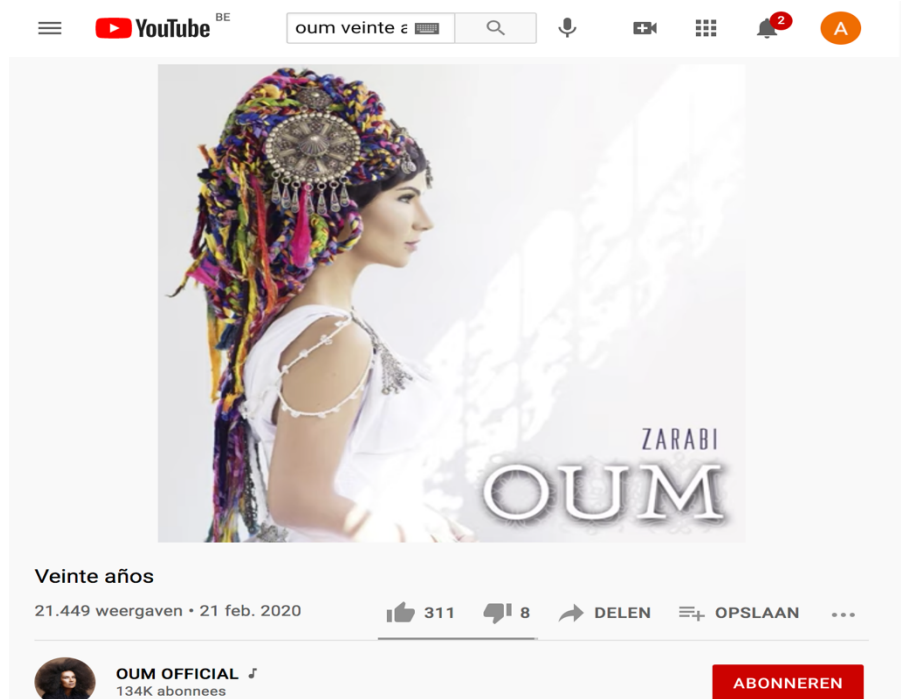
trese, vičući: 'pogledaj me, dođavola.' Očekivaće da žena uhvaćena u zumiranom kadru kaže da to ne mora da čini. Međutim, njena terapeutkinja će reći da ne zna da li je to neophodno. Zašto ne kaže da zna da nema potrebe da ljude hvata za okovratnik, da u njoj ima dovoljno lepote da bude voljena, da ne mora toliko da se trudi da nekog ubedi u sebe? Ona želi da za nekog drugog bude nešto, a da ni sama ne zna šta. Ima žena koje žele da postanu astronautkinje ili majke. Ona želi da bude večitito voljena, ljubljena do večnosti. Napisaće u listu stvari koje ne treba uraditi: *poslednje što ću uraditi je da čekam. Poruku, reč koju želim da čujem, potvrdu, ljubav koju zaslužujem.* Zapisaću to, tako da će joj jednoga dana poći za rukom da to ne uradi, kao što se u listu stvari koje treba uraditi piše ono što će se jednoga dana zaista uraditi.

Sa sobom nosi aparat za kafu, zatvara vrata za sobom i ubacuje ključ od kuće u poštansko sanduče. Ključ skliznu i zastruga po metalu. U ovom času spaljivala je sve mostove za sobom, kako kaže izreka. Uvek se može plivati – a ona već poseduje plivačke diplome – ili izgraditi novi most, ali zašto se vraćati u prošlost kad se može i napred? Osim toga: spaljeni mostovi daju svetlost. Kao i žene u njenom okruženju koje će svakodnevno pitati kako je. Biće dobro, reći će im, i sama iznenađena. One će misliti da se drži hrabro, no ne može ni da ih laže da je loše, jer nije. Zaista o svemu misli. Za Novu godinu poslaće svakoj od njih ličnu poruku da će biti tu za njih ako im zatreba, ali da se nada da im nikada neće toliko trebati koliko su one njoj

bile potrebne prošle godine. Naučite nove reči – poput '*mortification*' ili '*the narcissist*', '*lovebombing*' i '*ruminating*'. Druge reči će zaboraviti – poput 'žaljenja' i 'stida' i 'konstantne potrebe za validacijom' (ovo su četiri reči, no dobro). Poređaće ih jedne pored drugih i izmešati ih. Praviće rečenice od njih, što više reči zna, toliko više tekstova moći će da stvori. Znaće da ništa od onoga što joj se dogodilo ne govori o tome ko je ona. Ona je ono što od sebe napravi. Faktički je razvedena – no gledajući njeno trajno stanje – nije razvedena žena. Ne može on nju da obeleži, nije krava. Gade joj se ljudi koji bi da kopaju po njenoj unutrašnjosti, koje nikada nije svesna, koju ni sama nikada nije spoznala, ali koja je očigledno dovoljno vidljiva i prijemčiva za zloupotrebu: zbog večitog osećaja krivice, potrebe za validacijom, osećaja bezvrednosti, želje da bude primećena, zavisnosti od ljubavi. Gnuša se ljudi koji su prazni iznutra – bez osećanja, bez empatije, bez ličnosti – što ih privlači sve ono čega je njoj previše, što se hrane onim čega

je nekome previše. Čita u člancima da to treba da smatra komplimentom. Da mora da je posebna. Ona ne želi da bude posebna. Zgrožena je koliko je svet neiskren: ako njemu bukvalno nedostaju delovi mozga, za to nikada neće biti leka, nikada neće biti pomirenja između njih. Uostalom, on se nikada nije sastavio s mozgom, on ne koristi ni mrvicu mozga. On je žrtva. Ona je samo kolateralna šteta.

Sa sobom nosi aparat za kafu, zatvara vrata i ubacuje ključeve od kuće u poštansko sanduče. Zapravo bi trebalo da zaplače, pomisli, ali ne plače. Trebalo bi manje da razmišlja o tome šta treba da radi, misli. Dugo vremena život žene bio je jednostavan. Rađaš se i umireš. Između toga dešava se sve o čemu sama ne odlučuješ.

Jednostavno ne znači lako. Život žene

nikada nije (bio) lak. Ali jednostavan jeste: ako postoji samo jedan put, nećeš zalutati. Nije reč o specifičnim promenama koje se tiču žena – o tome da voze auto, studiraju i jednoga dana možda i zarađuju isto onoliko koliko i muškarac – ili o tome kako se njihov položaj u patrijarhatu povećava ili smanjuje, koje bitke pobeđuju, a koje gube, sve su to mišji koraci napred, neretko praćeni džinovskim korakom unazad. Ne. Radi se o promeni u toku jednog života i o tome kako je žena na sopstvenim rukama nosi. To su ajkulini zubi na putu, krivine levo i desno, zaustavni znakovi i obilaznice. To je lutanje. Nema više samo jednog puta. Već je to račvanje koloseka, sve moguće tačke u kojima se ukrštaju i na kojima se vozovi u punoj brzini mogu sudariti i razbiti u metalne delove. To se sada događalo. To su zaustavne rampe, trepćuća svetla, saobraćajne gužve. To su krugovi. Okretanje u krug, vrtoglavica, ali nikada nigde nisi kod kuće. I to je u redu. Haos joj je u glavi, zagonetke u srcu. Paradoks koji ona jeste. I to je u redu. Biće još dana kada se ničega neće sećati i tih dana, kad napolju bude toplo vreme, poneće ledenu kafu i popiće je na crkvenim stepenicama dok posmatra prolaznike. Vratit će se u svoju sobu, kuvaće za sebe i uživaće u tako običnim danima. Postupno će strah i dosadu pretvoriti u poverenje i mir. Shvatit će na šta je Lučebert mislio u stihovima 'Sve što je vredno, bespomoćno je'. Zato će ponoviti ono što će u međuvremenu spoznati da bi ipak pokušala da se odbrani:

1. Odbija tišinu.
2. Odbija udobnost i naviku.
3. Odbija ravnodušnost i gorčinu.
4. Odbija sve etikete i imena i ćorsokake.

5. Odbija da poklekne, odbija vodu s vinom, ali i opijenost.
6. Odbija povez preko očiju i aroganciju, ali zauzima sav prostor koji misli da zaslužuje, koji zaslužuje.
7. Odbija da bude beznačajna da bi se drugi osećali značajnim.
8. Ali nije svaka borba i za nju borba.

Sa sobom nosi aparat za kafu, zatvara vrata i ubacuje ključ od kuće u poštansko sanduče. Sumrak je i ulica je pusta. Niko je ne vidi da odlazi. Nema oproštajnog venca, trijumfalne povorke. Povređena devojka u njoj želi da čuje da je uradila pravu stvar, žena u koju izrasta, zna da čini pravu stvar, više se ne bori.

Prevod slika:

Slika 1:

Zdravo, dobrodošli u bpost!

Zahvaljujemo se što ste sebi pomogli time što ste na neka pitanja već odgovorili.

Zdravo! Da li mi možete pomoći? Najpre je pisalo da će isporuka biti u subotu, a sada ne piše ništa: 323211191400038556970030

Slika 2:

iznajmila sam sobu

krenula sam dalje

Slika 3:

tako je bolje

sada imaš kontrolu

SVI ĆE LJUDI BRAĆA BITI

Yelena Schmitz

Posmatrajući Andreja kako odlazi, zavolela sam ga. Oči su mi bile uprte u crni ispupčeni ranac koji je nosio na leđima poput štita. Ranac je bio dupke pun i odmah se videlo da nije na proputovanju, da se nikuda nije zaputio. Da se tako popeo na planine, možda bi ga ranac povukao unazad, u provaliju. Rajsferšlusi ranca bili su dotrajali, svakog časa su mogli da popuste i popucaju, a ja sam zamišljala kako se ranac otvara, kao *airbag*, vazdušni jastuk, bivajući sve veći i veći, kao padobran koji ga podiže i odnosi na mesto na kom treba da bude.

U prvom srednje sva su deca na ramenima nosila teške rančeve, koji bi im leđa blago povijali unazad. Svako je na etiketi ranca imao ispisano ime. Neka deca nisu pisala imena na etiketi već na ranac, alkoholnim markerom, kao da su time želela da odbrane svoju imovinu, da obeleže teritoriju. Deca iz razreda koja pripadaju istom krugu prijatelja, pisala su jedni drugima imena po stvarima. Onaj kome je bilo uskraćeno da se potpiše na tuđim koricama, kao da nije ni postojao. Na času mi se pogled susretao s pogledom dečaka koji je uvek ćutao. Jedini je imao paperjaste dlačice na vilicama i tamne obrve, koje su mu natkrivale oči poput krovova.

Uzela sam mu marker i napisala svoje ime na njegovoj pernici. On je uzeo moj marker i napisao svoje ime na mojoj pernici. Sve je moralo biti obeleženo. Svuda smo ostavljali imena. Jedni drugima po rukama i nogama, na đonovima cipela, na platnenim sedištima autobusa, na vratima devojačkih toaleta, na klupama fiskulturne sale, na zidovima pored školske kapije; ostavljali smo imena kao dokaz, za kasnije, kada svako krene svojim putem. Bili su to vapaji protiv zaborava, bio je to zavet. Ubacivali smo jedni drugima pisamca u knjige, ja sam ubacivala pesme u njegove patike, čuvala autobuske i vozne karte. Imali smo ideju da napišemo pismo i da ga zakopamo, a kasnije da ga otkopamo, ispod peska. Na svetu se sve moglo okrenuti naglavačke, ali naš rukopis je ostajao, izbledeo, no i dalje čitljiv.

Andreja sam upoznala na trgu u Briselu. Nosio je košulju krem boje i plavu kravatu. Platnene pantalone koje su muškarci nosili pre pedeset godina. Lakirane cipele. Na prvi pogled izgledao je kao stari gospodin, nedostajala mu je samo aktentašna, štap ili monokl. Upitao me je da li imam vremena, tražio je nekog ko govori holandski. Njegove oči su me podsetile na nekog. Činilo se kao da se mnogo duže poznamo.

Njegov teški ranac ga je odao, kao i ručni sat. Bila je to stara, crvena sprava od plastike, dečja stvarčica, kao da ju je izvukao iz automata za igračke, na nekom vašaru ili u lunaparku. Trebalo bi da nosi sat sa zlatnim kaišem, s pravim staklom i plemenitim čelikom, a ne s plastičnim brojčanikom.

Bio je to čovek s kim inače ne bih ni reč prozborila.

Otkopčao je ranac i prebirao po papirima. Papiri su bili presavijeni, kao ručno izrađena knjiga. Na svakom praznom prostoru lista bila su naškrabana crna slova, sve margine popunjene, beleške ispisane na raznim jezicima. Pogledom sam uhvatila obrise telefonskih brojeva i imena, rečenica i termina, nabranja i uzvičnika. Iz hrpe papira izvukao je malu cedulju i otvorio je.

U prvom trenutku nisam umela da pročitam. Rukopis je bio uredno ispisan ćiriličnim slovima, na nekim mestima precrtan, grupisan u rečenice poput strofa. Slova su bila pogrešno napisana.

Na jednom mestu sam pročitala: svi će ljudi braća biti. Pokazao je prstom i nasmejao se, pričao je o Šileru i Betovenu. Pretpostavila sam da želi da mu objasnim nešto praktično, kako da zakaže termin kod lekara, da popuni obrazac ili da mu pokažem put, no na hartiji je bio svojeručno urađen prevod Šilera, na četiri jezika. *Oda radosti*. Himna Evropske Unije.

'*Tous les humains deviennent des frères*', prošaputao je.

'Svi će ljudi zbratimljeni biti', rekoh.

'Zbratimljeni ili braća?'

'Može se prevesti na oba načina.'

'Svi će ljudi braća biti.'

Lagano je pevušio reči pesme. Ispravljala sam ga. Stihovi su mi prelazili preko usana, a Andrej je pažljivo posmatrao pokrete mojih usta, način na koji izgovaram reči. Na papiru sam mu napisala tekst na holandskom. On mi je zapisao rečenicu na rumunskom. Rukopis mu je bio malo krivudav, nespretan, poletan, drhtav. Razmenili smo ceduljice. Potom je napisao svoje ime na papiru. A ja svoje na njegovom, izgledalo je kao tihi ritual. Dok sam okretala kapicu na olovci, pogledala sam na svoj ručni sat i srebrne kazaljke na njemu, koje su se presijavale na suncu.

'Idem u...'

Zastao mi je glas u grlu. Idem kući, htela sam da kažem, ali sam u poslednjem trenutku progutala reč kući. O kućama i krevetima nismo razgovarali, zaobišli smo to. Pozdravio me je i nastavio dalje, kao kornjača, s crnom torbom kao kućom na leđima.

Sutradan sam ga tražila u svakom kutku. Pravila sam planove da s njim odem u muzej ili na kafu. Počela sam da verujem da ćemo se opet sresti, da će se slučaj pobrinuti da nam se putevi još jedanput ukrste. Grad se pred mojim očima transformisao i podelio u dve grupe. Ulicama su prolazili ljudi sa i bez papira. Nisam znala gde bih mogla da ga pronađem i krenula sam prema centru. Pored parlamenta ugledala sam momke u odelima. Nad njihovim glavama vijorile su se evropske zastave. Na reverima sakoa zakačili su pločicu s imenom, nosili su aktentašne i govorili engleski. Motali su se pred zgradom s telefonima prislonjenim na uši. U odrazu kongresne zgrade videla sam sebe kako stojim preko puta. Muškarci su mahali bedževima pred ulazom, ulazili i izlazili iz hale, podizali ruke i čutke ulazili u taksu, nestajući iza zatamnenih prozora u pravcu ambasada, predvorja hotela ili letnjikovaca.

Nekoliko dana kasnije dobila sam od Andreja imejl s poezijom. Pisao je o cveću, zvezdama, prijateljstvu i pticama. Svoje pesme na rumunskom preveo je uz pomoć *Google Translate*-a i poslao ih na četiri jezika. Nisam znala gde je našao moju imejl-adresu i odakle je poslao mejlove.

Iste nedelje dogovorili smo se da se vidimo na trgu. Nosio je drugu kravatu, a u rukama je držao cveće koje je sam ubrao. Sedeli smo na klupi i posmatrali golubove iznad nas kako lete jedni oko drugih. Glas mu je bio promukao, a pomalo je i drhtao, kao i njegov rukopis.

'Kada sam dolazio ovamo, imao sam sedam USB-stikova, a sada ih imam još četiri.'

Čačkao je kopču svog plastičnog sata i gledao me sa strane. Negde usput izgubio je tri USB-stika, na kojima su bili izvod iz matične knjige rođenih, svedočanstvo iz srednje škole i diploma.

Na brojčaniku je imao udubljenje. Protrljao ga je dok je pričao kako je zaspao na ulici i kako su ga pretukli.

‘Imao sam ključ. Ukrali su ga.’

Sedeo je nasuprot mene, popravio je kravatu i izgadio nabore pantalona. Potom je pokazao na golubove iznad nas i ćutao.

Tek kasnije sam shvatila da je to bio ključ od sefa u Rumuniji, u kome su pohranjena sva njegova originalna dokumenta, kao i gomila fotografija s roditeljima, dedom i babom, braćom, sestrama, tetkama, tečama, kao i fotografije iz vremena kada je bio beba. Bez svega toga nije bilo dokaza da Andrej postoji.

Pomislila sam na fotoalbume u kući mojih roditelja. Poslednje zalepljene fotografije datiraju iz trinaeste godine mog života. Nakon toga malo ih je sačuvano, snimci s VHS-traka postali su nedostupni kada je video-rekorder izašao iz upotrebe, USB stikovi vremenom ne mogu da se učitaju, podaci na eksternim hard-diskovima nehotice se mogu izbrisati, a niko ne zna gde se nalazi virtuelni *cloud*. Svako je držao fotografije na telefonu i čuvao ih za sebe. Slike su bile senke, minijature, koje se i u četiri sata noću jednim klikom mogu otvoriti, a zatim ponovo zatvoriti.

Andrej me je zamolio da napravim zajedničku fotografiju i da je odštampam za njega. Najdraže bi mu bilo da se slikamo na trgu, s pticama, jer će ga to podsećati na nas. ‘Svi će ljudi braća biti’, promrmljao je dok smo se slikali, a u očima mu se videlo da zaista veruje u to. Himna Evropske Unije, koja mi je oduvek zvučala lagano i egzaltirano, sada je zvučala neprijatno i tugaljivo, kao *breakup song*. Otkad poznajem Andreja, svuda je čujem. Orkestarska verzija se koristila tokom takmičenja za pesmu Evrovizije, fudbalskog prvenstva ili Nacionalnog praznika. Čula sam Andrejev glas u duvačkim instrumentima. Niko nije znao tekst napamet, osim Andreja.

Na drugoj strani kanala videla sam muškarce s rančevima na ramenima, kako se vuku kao kornjače, ali nikuda ne idu. Bili su slojevito obučeni, nosili su pohabane cipele i ćutke gledali u pod. Sunce je sijalo iznad njihovih glava. Poslednjih godina bili su vazduh za mene, čak ne ni prolaznici, već drveće, kocke kaldrme, oblaci. Sada su izranjali jedan po jedan. Bilo ih je toliko da je izgledalo kao da su gomila, horda, hor. U odrazu vode viđala sam njihove siluete. Šetali su duž keja polako, nikada se ne osvrćući, a potom nestajali u daljini. Koliko dugo su bili ovde? Pre koliko vremena su odmorili leđa? Koliko dugo moraš ostati budan da potpuno poludiš?

Uveče u krevetu pomišljala sam na njegov lik. Leđa su mi bila prava i odmarala su se na dušek. Pitala sam se gde je sada.

Andrej je sagradio kolibu pod jednim nadvožnjakom u gradu. Tvrdio je da je dobro spavati pod vedrim nebom. Ipak nikada ga nisam pvela kući. Razmišljala sam o onome što je rekao onog podneva.

‘Kada s večeri, ležeći na leđima, pogledam gore, vidim dva goluba. Ljube se, ostaju zajedno, a da niko to ne traži od njih.’

Zvao se Andrej i imao je preko šezdeset godina. Rekao je da na kraju sve izađe na dobro. Bio je bibliotekar, hemičar, građevinski radnik, vozač autobusa, lice bez ličnih isprava i plesač koji izvodi piruete, pokrete i skokove, pada na kolena. Bio je beskrajno snažniji od mene. Bio je

snažan kao konj za vuču, blistavi dijamant, odeven u košulju krem boje i plavu kravatu, s crnim rancem i lakiranim cipelama. Imao je lice starog Rumuna, koje se izbliza postepeno menjalo, iz očiju su mu zračili izvori svetlosti, toplotne lampe, usta su mu bila usta voljene osobe, imao je tamne obrve, koje su mu poput krovova natkrivale oči.

Sigurna sam da smo u istom trenutku mislili jedno na drugo. Moguće je poslati misli nekoj osobi, ako se dovoljno snažno misli na nju. Ako se noću budite s nečijim likom pred očima, možete biti sigurni da je i obrnuto slučaj. Tada se povlači prava linija od jednog srca do drugog. Ponekad me ta nit povuče za srce. U tom trenu ponovo pomislim na Andrejev ranac. S njim šeta gradom. Povlači remenje i torba se otvara, eksploDIRA, kao *airbag*, vazdušni jastuk, bivajući sve veći i veći, ne kao padobran, već kao zamak u vazduhu koji ga diže u visinu odakle mi maše pevajući i smejući se, svi će ljudi braća biti, više, držeći moju ceduljicu u ruci, *tous les humains deviennent des frères*, i tako se podiže iznad ulica Brisela, iznad parlamenta, iznad kanala, iznad klupa, golubova, drveća, oblaka, na putu ka zvezdama, pevajući, mašući.

CELA _ ČEŠKA

Lucie Faulerova (1989) diplomirala je bohemistiku na Univerzitetu Palackog u Olomoucu, gde je trenutno na postdiplomskim studijama iz teorije književnosti. Radi kao menadžerka kulturnih događaja i urednica. Takođe sarađuje s konceptualnom umetnicom Kateřinom Šedá – koautorka je knjige *BRNOX. Průvodce brněnským Bronxem* (BRNOX. Vodič za Bronks u Brnu, 2016), o socijalno ugroženom delu Brna, koja je osvojila nagradu Magnesia Litera za novinarstvo 2016. godine. *Dust Catchers / Collecting Dust* njen je debitantski roman koji je nominovan za nagradu Magnesia Litera za prozu 2017. godine i za nagradu Jiří Orten za autore do 30 godina.

Ana Beata Hablova je pesnikinja, spisateljica, arhitekta i urbanista. Objavila je knjige poezije *Kry* (Mox Nox, 2013) *Rýhy* (Arbor Vitae, 2015), *Nevypínejte* (Dauphin, 2018) kao i pesme u književnim časopisima Host, Tvar, Weles i Pandora. U kulturnom centru Dominikánská 8 organizuje večeri poezije, umetnosti i arhitekture. Dobitnica je nagrade Young Architect Award 2010 i Young Planning Professionals Award 2012, za arhitektonski dizajn i teorijski rad. Godine 2017. objavila je naučnu strip knjigu *Města zdí* o istoriji, tumačenju i polaznim rešenjima tržnih centara u odnosu prema gradu. Od 2018. saradnica je programa Ranní úvahy na radiju Vltava. Njena najnovija knjiga, žanrovski mešovita, *Nemísta měst* (Host, 2019) govori o zaboravljenim i zanemarenim mestima.

Ondrej Macl (1989, Hradec Králové) češki je pisac i glumac. Debitovao je knjigom *Miluji svou babičku víc než mladé dívky* (Volim više svoju baku nego mlade žene, Dauphin 2017), za koju je dobio nagradu Jiří Orten. Usledila je zbirka feminističke poezije *K čemu jste na světě* (Za šta ste rođeni, Petr Štengl, 2018) i roman reportaža *Výprava na ohňostroj, aneb o Evropské unii a mladých lidech* (Ekspedicija Vatromet, ili o Evropskoj uniji i mladima, Petr Štengl, 2019).

Prevod: Uroš Nikolić

Uroš Nikolić, frilens književni prevodilac, diplomirao na Filološkom fakultetu 2010. godine. Objavljeni prevodi uključuju prevode dela Jahima Topola i Jana Balabana.

ISKRENO, DRAGA, BAŠ ME BRIGA

Lucie Faulerova

Marek me obara na krevet, a od izraza njegovog lica i njegovog stiska ja potpuno gubim orijentaciju, kao da nas je pokupila lavina pa više ne znam gde je gore, a gde dole. Sve to traje jedva sekund, i stisak i izraz, sledećeg trenutka već me izvlači iz lavine i mada sam i dalje u horizontalnom položaju, više nema sumnje gde je gore, a gde dole. I tek tada mi postaje jasno, tek tada shvatam, ali ipak nekako napola, misao mi samo projuri kroz glavu, kao kada neko na brzinu uključi svetlo a onda ga još brže isključi. I vi znate da ste nešto videli, samo niste sasvim sigurni šta, ali znate da nije nestalo kada se svetlo ugasilo već je ostalo negde tu, u prostoru. Uzalud bauljate tražeći ga, i što više vremena prolazi sve se glasnije pitate: Da li je stvarno bilo tu? Ili je to bila optička varka? Opipavam zidove tunela na čijem kraju nema svetla dok se moj mozak bezuspešno trudi da primljene informacije sastavi u upotrebljiv kod. U pitanju je nekakva šifra, nule i jedinice, ali šta ja da radim s nulama i jedinicama, šta s njima da radim?

Moram sve da premotam. Zaustavim. I približim. Da ispitam ceo taj kratkotrajni kolaps gravitacije. Pojavu nečeg stranog u dobro poznatom telu. Nijansu koju ne umem da imenujem jer se ne ogleda ni u čemu konkretnom, ne, ni u jednoj grimasi, treptaju ili mrštenju nosa, ni u zagrljaju, ne, ništa nalik tome. Ali, postojalo je nešto. Nešto! Da, nešto strano. Da li je to bilo nešto...? A šta ako se varam, ako sam samo... paranoična, toliko dugo ga nije bilo, moja svest i podsvest naprosto se nisu navikle na njegovo prisustvo, a već me je uzbuđeno grlio. Ne znam. Tunel.

Ali, Marek već spušta podlaktice pored moje glave, a njegov jezik ostavlja vlažan, vruć trag na mom vratu i ja znam da je kasno, da pogledom u retrovizor neću uspeti da razaznam da li smo pregazili mačku ili neku staru krpu. Umesto toga, moje telo i glava potpuno obamiru i nisam sposobna ni za šta. Dobro, skoro ni za šta. Marek tare kukove o moje i preko pantalona mi se trlja o prepone. Ruku mi zavlači ispod košulje dok se njegovo glasno dahtanje gubi negde između mog uha i jastuka. A ja mislim na jedinice i nule, na onu konstelaciju od malopre i pitam se treba li da ga zaustavim i kažem mu šta sam videla i osetila, iako ni sama ne znam šta je to bilo, ili da nastavim s ovim što radimo. I dalje razmišljam, pritom automatski podižem zadnjicu kako bi mi lakše svukao gaćice.

Onda vidim Elišku. Kako krije lice iza flaše proseka i kaže: „Kao da je stranac, ne znam... kao da sam spavala s nekim drugim.”

„Nije bio svoj”, odgovaram na to. „Moguće je da je jednostavno mislima bio negde drugde...”

Marek vodi moju ruku u unutrašnjost svojih bokserica.

„Ne mislim na to, nije bilo tako. Nije bio odsutan... naprotiv.” Eliška uzdiše i hvata se za flašu kako bi dolila, pre nego što kaže: „Bio je kao pušten s lanca.” Blago me grize za bradavicu, malko me boli. Da li me je ikada ranije ugrizao za bradavicu? Ne mogu da se setim!

„Zašto ti to smeta? Trebalo bi da ti je drago, zar ne?” pokušala sam da ublažim situaciju, ali Eliška se nije dala.

„Ne bi mi smetalo kad... kad ne bi bilo tako čudno... ne znam...”

„Možda je video nešto u porniću. I sada hoće to da proba.”

Marekovo telo me pritiska.

„Ne razumeš me“, odmahнула je. „Ne znam... jednostavno...“ Na licu joj se videlo da se bori s mislima i rečima, na kraju nije ni završila rečenicu. Izgubila je borbu. Iako sam shvatila šta je muči, i iako je ona shvatila da sam shvatila – ništa nije rekla. Mislim da je razumem. Ponekad stvari ožive tek onda kada se izgovore.

Marek uplivava u mene kao riba. U tom času je to on, moj Marek, sada ga prepoznajem. Zato što mi u takvim trenucima uvek deluje ranjivo. Razoružano. Kao dečkić koji žuri da se sakrije. U meni je, na sekund prestaje da se pomera kako bih ga objumila butinama. Delimično sam uzbuđena, a delimično sam još u tunelu.

Zanimljivo, ne sećam se da smo Eliška i ja ikada više pričale o toj temi. Ona je nije započinjala, a ja je nisam pitala. Kao da se ništa nije dogodilo. A možda je i ona u svojoj glavi taj trenutak uspela da potisne, da učini kao da se zapravo nije desilo.

Hodam kroz tunel, hodam u mrak, u mrkli mrak, ispred mene nema ničega, ali kada se okrenem primećujem da se nešto kreće. Gledam pažljivije i sasvim jasno vidim stepenice, i na stepenicama Klerka Gebla. Tačnije, Reta Batlera, i uplakanu Skarlet O'Haru kako pokušava da mu istrgne kofer iz ruke. Teško je reći šta je ta scena predstavljala, ali vrlo je se jasno sećam. Prvi put sam je videla kao sasvim mala devojčica, nisam još ni krenula u školu, mama je kuvala ručak a na malom televizoru na frižideru išao je film „Prohujalo s vihorom“. Ja sam se igrala, ili crtala za njenom starom šivaćom mašinom, i netremice sam pratila tu scenu. Možda se svađaju - pomislila sam, ali nisam bila sigurna. Jer, ako se svađaju, rade to mnogo drukčije od mojih. Mama nikad nije cmizdrila kao Skarlet, a tata nikada nije imao onaj uzdržani osmeh kao Ret. Ne sećam se šta su rekli, ne sećam se da li sam tada njihovim rečima pridavala bilo kakav značaj, samo se sećam čudnovate energije kojom me je ta scena ispunila. Sećam se i da je ona plakala i trčala za njim, dok ju je on svojim lukavim pogledom odmeravao pomalo s visine, nije se otimao niti je vikao na nju, samo je nastavio prema vratima s koferom u ruci. Na kraju je stvarno otišao. Odmah sam pitala mamu da li to znači da se i razveo. Mama je rekla nije, samo je otišao.

„Ali, svađali su se!“

„Zato što će mu nedostajati.“

„A gde je otišao?“

„Gde je otišao... na posao.“

„A šta će mu kofer?“

„Kofer? Poneo ga je jer ide na službeni put.“

Nisam bila sasvim ubeđena, ali prihvatila sam mamino objašnjenje. Ili sam jednostavno želela da ga prihvatim. Možda je u ljudskoj prirodi potreba da budu obmanuti od rane mladosti, kako bi se manje mučili, kako bi manje sumnjali.

Markova glava i trup lagano se podižu. Traži mi da se okrenem. Gledam ga i pokušavam da shvatim da li mi to kaže kao moj Marek, koga poznajem, ili kao Marek koji je donedavno, možda sve do juče, tucao neku drugu. Šta ako ne želi da me gleda u lice? Možda hoće da zamisli nekog drugog. Ponavlja zahtev, i ja se nameštam na sve četiri i čekam da me tako uzme.

Možda sam u tunelu nabasala na Reta Batlera i majčinu podlu laž baš zato što se Marek vratio kući nakon toliko nedelja. Ipak, sumnjam, nije Ret Butler zbog toga došao, ne juri zbog toga

niz stepenice, ne smeši se zbog toga prepredeno... Ima tu još nečeg, moja - tačnije, majčina priča sa filmom „Prohujalo s vihorom” tu se ne završava. Nekih trinaest godina kasnije, na kraju srednje škole, drugarica i ja pisale smo rad na temu američkog građanskog rata. Nije bilo načina da izbegnemo pominjanje knjige i filma koji pre toga nisam pošteno pogledala dobrih pet godina, i verovatno više nikada neću. Drugarica je bila ta koja je rekla kako je najveći trag u istoriji ostavila upravo poslednja rečenica Reta Batlera. Naravno, nisam imala predstavu o čemu govori.

„Znaš, ona plače i moli ga da je ne ostavi, kaže mu – kako ću ja bez tebe? Kako ću živeti? Ili tako nešto... A on je samo pogleda i kaže 'Iskreno, draga, baš me briga'.”

„Čekaj, čekaj”, ubacujem se, „kako to misliš - da je ne ostavi... on je samo otišao na posao...” Drugarica me je pogledala kao da sam nenormalna. „Kakav posao?”

Markova desna ruka hvata me za grudi, a leva se naslanja na moj bok.

Kakav posao, kakav posao, slegala sam ramenima i malo je nedostajalo da pomenem službeni put, zato je valjda poneo kofer, ali na sreću shvatila sam pre nego što sam uspela to da izgovorim. Kakva glupost!

Rasplakala sam se. Drugarica ništa nije razumela, ne krivim je. Mama je tada već bila mrtva, tako da nisam mogla da se suočim sa njom i da je okrivim. Možda je trebalo da pređem preko toga i priznam – mama je samo htela da me sačuva, nije htela da me rastuži. Ipak, nikada to nisam uspela. Možda se nije radilo o meni, već o njenom miru, jer je znala da ću plakati ceo dan ako mi kaže šta se zapravo desilo, tako su filmovi uticali na mene. Možda je htela da na miru spremi paradajz čorbu, umesto da meni briše sline. Ali, nije imala predstavu šta je time napravila! Mogla sam do kraja života da živim u zabludi! I ona bi za to bila kriva! Moja intuicija mi je još tada govorila da nešto nije kako treba. Ipak, odlučila sam da ćutim. Prihvatila sam njenu laž. I zašto sada istina isplivava na površinu, posle toliko godina? I šta ću sada sa njom? Šta da radim sa takvom istinom? Čemu sve to? Opet jedinice i nule.

Volela bih da nikad nisam prihvatila taj školski projekat.

Marekov znoj kaplje mi na bedra. Krećemo se kao savršeno podmazana mašina. Okrećem se preko ramena, hoću da ga vidim. Primećuje moj pogled i obema rukama čvrsto me hvata iznad zadnjice. Ponovo se okrećem. Marekovo kretanje se ubrzava. A onda staje.

Uzdah olakšanja ispušta se negde iznad mene.

Njegov stisak popušta, i ja padam na stomak. Marek pada preko mene.

Izdiše. Izdišem.

Opet vidim Reta Batlera, stoji na vratima sa koferom u ruci. Smeši mi se. Mašem mu. Odlazi na službeni put.

KANALIZACIJA

Ana Beata Hablova

Zastala je pred gomilom građevinskih kontejnera i protrljala smrznute dlanove. U daljini, iznad reke, zatreperila su dva kormorana. Trenutak kasnije počela je da se osvrće na sve strane i proverava poruku koja joj je stigla prethodnog dana. „Zdravo Petra, akcija kanalizacija sutra u osam. Sastanak ispred mosta kod baraka. A.” Pročitala ju je još tri puta, pre nego što je svetlo s ekrana utihnulo.

Stara i nova kanalizacija, koje su na ravne časti delile otpad koji je pristizao iz čitavog grada, stajale su jedna iza druge na ostrvu kao vladarke reke. Cilindrični rezervoari stare mreže izdizali su se iznad površine tla i na Google mapama izgledali poput savršenih krugova na žitnim poljima koje je ugravirala vanzemaljska civilizacija, dok je nova mreža funkcionisala u potaji, ispod zemlje. Odavalo ju je jedino prisustvo usamljenog kontrolnog centra.

U trenutku kada su se kormorani spuštali na obalu, pored nje je prošlo teretno vozilo, a sa njim i smrad. Vozač je nije ni pogledao, bio je usredsređen na usko grlo mosta.

Napokon se na kraju ulice pojavila silueta. „Živeo Pirogelb” rekao je Adam umesto pozdrava. „Najvažnije je da si poneo boju. Jesi li?” proverila je Petra i pored toga što je i sama imala jednu konzervu u rancu. Pirogelb, u prevodu zlatna vuga, bilo je ime njihove dvočlane umetničke skupine koju su osnovali u školi. Ime su preuzeli od naziva za fluorescentno žutu boju. Jednom su njom ofarbali trošnu, staru vilu na kraju grada. Dva meseca kasnije vlasnik je odlučio da vilu sruši, jer se njegova fotografija, zajedno s fotografijom izrazito žute ruševine nekad velebnog zdanja, povlačila po raznim novinama, i nije mu bilo prijatno što će ostati zapamćen kao čovek koji je dozvolio da umre deo kulturnog nasleđa. Temelj je ubrzo zarastao u travu i šibljje. Kasnije su obojili uski trotoar pored Magistrale. Ljudi su se bojali da tuda idu, jer su automobili koji jure lako mogli da ih pokupe. Trotoar na kraju nije proširen, ali Adam i Petra su zahvaljujući toj akciji upisali narednu godinu studija. Kolege su za njih saznale tek kada su ispustili žutu maglu ispred Ministarstva kulture, nakon što su nezavisnim galerijama uskraćene donacije. U Ministarstvu su se prepali od žutog smoga i odlučili da ponove konkurs.

Sada su planirali da oboje odvod kanalizacije, podele fotku na društvenim mrežama i pošalju je novinarima. Problem hormona i antibiotika koji se izbacuju u kanalizaciju, a koji se zadržavaju u vodi i nakon što prođu kroz sistem odvodnih cevi utičući na ribe i ostali živi svet u okolini mesta ispusta, i jednom i drugom činio se ključnim. Štetne materije dospevaju i u vodu za piće, i naučnici sumnjaju da kod muškaraca mogu izazvati neplodnost i rak prostate. Prošli su kroz otvorenu kapiju i zaputili se prema podzemnoj mreži. Nastavili su pored kontrolnog centra, koji je Petra već jednom posetila u okviru javne ekskurzije, ne bi li se pripremila za današnju akciju. Svaki posetilac tom prilikom dobio je šlem i fluorescentni žuti prsluk. Kakva slučajnost. Žuta boja kanalizaciji naprosto pristaje, pomislila je. Kontrolnim centrom dominirala su dva ogromna ekrana, podeljena na manja polja koja su pratila dešavanja u pojedinačnim prostorijama. Na pojedinim ekranima voda je ličila na tamnu, gumenu masu, dok se na drugim tekućina preivala brzo poput jata ptica u letu.

Za jednim od stolova sedeo je starac čije papuče nisu uspevale da sakriju rupe na čarapama. Na jednu stranu stola naslonio je štace, a na drugoj su se nalazile tegla sa medom i kesa s kiflama. Imao je brkove i dugu kosu, kao Hrist. Pogrbio se ispred monitora na kom su promicali

brojevi i grafikoni kojima su praćeni svi hemijski i biološki procesi koji su pretvarali govna u vodu jednako čarobno kao što je na svadbi u Kani Galilejskoj voda bila pretvorena u vino. Za čaroliju su zaslužne pre svega bakterije, oduševljeno im je objašnjavao vodič. Hrane se izmetom, a kada umru padaju na dno i prave talog. Taj talog se onda vrlo lako odvaja, i voda odlazi u sledeću fazu čišćenja. Družina sa šlemovima prolazila je kroz svaku halu kao da je predvorje hrama, prateći čaroliju promene. Velike mašine uklanjale su nečistoće s površine neprimetnom brzinom. Kada su napustili pogon, napolju je već bio mrak, i jedini znak da je postrojenje i dalje tu bilo je uporno hućanje.

Adam i Petra stajali su na početku mosta, odeveni u žute prsluke koje je Petra ukrala iz barake tokom ekskurzije, kako ne bi izgledali kao slučajni prolaznici. Prsluci su bili odloženi zajedno sa šlemovima. Imala je dovoljno veliki ranac da i njih pokupi, ali nije imala hrabrosti. Sada se ljutila na sebe zbog toga, ali više nisu imali kud. Biće samo napola neprimetni.

Brzim korakom prešli su areal. Nikog nisu videli, samo je jedna moto-rikša sa smeđom ciradom prozujala pored njih. Najednom je iz kabine provirila nečija glava i pogledala u njihovom pravcu. „Čoveče, ovo je bizarno. Šta će rikša ovde?” iscerio se Adam. „Nisi je videla kad si išla na ekskurziju?” u njegovom glasu osetio se dašak prekora. Petra je oborila pogled i zavrtela glavom. Hladan znoj spustio joj se niz leđa. Došli su do mesta gde se voda s braonkastom penom izlivala i u talasima spajala Vltavom. Adama je u trenutku bio zatečen tolikom količinom vode, ali odmah zatim bacio se na posao. Pružio je Petri fotoaparata i pokazao joj na mesto odakle će imati najbolji pogled. On se popeo na zid ispusta i počeo da tresu plastičnu posudu. Žuti prah, makar onaj koga vetar nije odneo, padao je u vodu i rastvarao se. Reka je bila žuta kao jutarnja mokraća. Petra ga je gledala kroz objektiv, pravila je fotke i s njim i bez njega, kasnije će videti koje će fotke iskoristiti.

Ispust je bio okružen kamenim zidovima. Zahvaljujući njemu bili su nevidljivi za ostatak postrojenja, ali ne i za oko kamere koja je s vrha kontrolne zgrade dopirala čak dovde. Jedan od ekrana unutar centra bio je zadužen samo za ispust. Petra je procenila da onome ko bi krenuo ka njima iz kontrolnog centra treba otprilike osam minuta da stigne. Ali, nije računala na rikšu. Ona je smanjivala vreme dolaska na dva do tri minuta. Ako nas uhvate, pomislila je, ima da nas ubiju kao u nekom filmu naučne fantastike, i za kaznu ćemo u sledećem životu čistiti kanalizaciju negde u Indiji. Golim rukama vadićemo krupni otpad iz korita - uloške, kondome, krpe, kese ili čarape. A onda ćemo tim istim rukama jesti kuvani pirinač. Pogledala je u svoje ruke koje su držale Adamov fotoaparata. Gotovo je.

Petra je pogledala preko zida. Nigde nikog. Adam je užurbano pakovao fotoaparata i prazne konzerve. Okrenula se na drugu stranu, prema reci. Videla je kormorane kako sede na drugoj obali. Dugačke, na krajevima zakrivljene kljunove podizali su ka nebu. Delovali su zadovoljno, možda su upravo progutali po ribu. Kada se ponovo okrenula prema postrojenju, videla je rikšu kako dolazi. „Požuri, evo ih!” viknula je, i oboje su potrčali prema kapiji. Dok je trčala, u sebi je proklinjala Adama. Kako je dozvolila da je nagovori na ovo? Za razliku od njega, nije uživala u ovakvim adrenalinskim akcijama. Počelo je da je probada u boku. Činilo se da je kapija nedostižna. Rikša se približavala, a Adam se udaljavao. Šta je sve potrebno žrtvovati zarad umetnosti? Nerviralo ju je što se u školi umesto slikanja prednost davala konceptu. Umesto da se boje proučavaju, o njima se samo govori. Nije joj bilo jasno zašto se sve svodilo samo na angažovane akcije i performanse. Čak se više i ne piše toliko o njima. Gde je ono vreme kada je

bilo dovoljno da se u uglu sobe prospe limenka kokakole i da neko odmah napiše tekst o potrošačkom društvu. Noge su joj postajale sve teže. Rikša ih još nije stigla, ali snaga ju je polako izdavala.

„Šta radite to?“ neki tip se drao na njih. „Zvaćemo policiju! Imamo vas na kameri!“

Adam se iznenada zaustavio.

„Beži!“ viknuo je Petri i preprečio put malom vozilu. Rikša se zaustavila. Petra se okrenula tek kada se našla na sigurnom, s druge strane kapije. Adam je baš u tom trenutku vadio ličnu kartu iz novčanika.

Dozvolio je da ga uhvate, zbog nje.

Nije se sećala kako je stigla do kuće, šta je usput videla, niti da li je srela nekog poznanika i sa njim popričala. Odjednom se našla kod kuće, zatvorila je vrata za sobom, bacila ranac i jaknu na pod i iscrpljena, srušila se na dušek. Zagledala se u svoju najnoviju sliku. Pogled na nju malko ju je umirio. Naslikala je surog orla koji sleće na zemlju. Petra je rado slikala ptice. Najpre bi polila platno bojama, razmutila ih vodom ili otiskivala jednu boju preko druge. Tako su nastajali svakojaki oblici, sa čudnovatim detaljima. Od nasumičnih mrlja na platnu slikala je kormorane, senice, vrapce, zebe ili čak ptice iz svoje mašte, u zavisnosti od načina na koji bi joj se mrlja obraćala. Ali, to u školi nije prolazilo. Danas je najvažnija misao. Koncept. Akcija. Dešavanje. Nije htela da bude glupača koja slika kič. Zato se pridružila Adamu. I zato što je imao lepe ruke. Usred maštanja o Adamu utonula je u san i probudila se tek narednog jutra.

Ustala je i otišla da piški. Tečnost u šolji podsetila ju je na jučerašnju akciju. Šta je s Adamom? Uplašila se za njega. Hrabro se poneo. Nije znala da ima to u sebi. Dohvatila je mobilni i okrenula njegov broj. Nije se javljao. Otvorila je Instagram. Listala je obrađene fotografije i zaustavila se tek kod ptice u letu koju je postavila korisnica *dianabeltranherrera*. Izrađivala je skulpture ptica od kolaž papira i fotografisala ih na pastelnoj pozadini. Nije, doduše, imala nijednu izložbu koja bi je proslavila, ali je zato imala preko šesnaest hiljada pratilaca. Petru je bocnulo osećanje divljenja, ali i zavisti, skrušeno je pomislila kako njoj to nikad neće uspeti. Ipak, poslala joj je srce, kao i petsto osamdeset i šest drugih pre nje. Istog trenutka na ekranu se pojavila fotka od Adama s tekстом *comingsoon*, a ispod nje nestrpljivi komentari i čestitke njegovih pratilaca. Kroz žuti oblak, nad žutom vodom, ocrtavala su se široka ramena. Petra nije mogla da dočeka da joj se javi, da joj kaže kako je prošao i da li je već kontaktirao neke medije. Poslala mu je poruku. Videla je da je onlajn, ali nije odgovarao. Pogledala je kroz prozor. Blistavi krovovi zgrade preko puta govorili su joj da je danas sunčano. Došla je do ormana i uronila ruke u njega. Po osećaju je birala odeću za koju je smatrala da će joj odgovarati. Danas su je čekala dva predavanja, kao i fakultativno crtanje akta. Adama će u školi sigurno sresti.

Međutim, nije ga srela. Čak ni na crtanju, gde je na pak-papiru velikog formata ugljem iscrtavala žensku siluetu u kontrapostu, a neumrljanom rukom proveravala ekran mobilnog telefona. Model, starija gospođa, jednu nogu je ispružila, a drugu savila i podbočila se. Osa njenih kukova vodila je ravno, u suprotnom smeru od ose ramena. Cela njena figura na taj način formirala je dinamično, istegnuto slovo S. Koža na njoj visila je kao neopeglani veš. Komadić uglja u Petrinoj ruci pratio je na papiru svaku anomaliju i nepravilnost dosledno i uporno, baš kao što bi pratio i precizan oblik kljuna ptice.

Kod kuće se samo sručila na krevet i tupo zurila u televizor. Na ekranu je trčala antilopa, a za njom tigar. Petra je promenila kanal pre nego što je grabljivica uspela da stigne antilopu i prebacila se na takmičenje u pevanju. Kamera je naizmenično prikazivala momka s mikrofonom i lica sudija koji su se mrštili kao da su probali nedozreli kivi. Pomišljala je da isključi televizor, ali je ipak dala šansu kanalu koji je preko dana emitovao dečiji program, a noću se bavio umetnošću. Voditelj je sedeo u fotelji od tamnog pruća, nasred zamračenog studija, i upravo predstavljao novog gosta. Umetnik je nosio plavi sako, a tamna kosa bila mu je brižljivo raščupana, kao da se upravo probudio ili se s nekim rvao. Iza njegovih leđa prikazana je fotografija na kojoj sipa žuti prah u kanalizacioni ispust. Petrina krv je proključala. Voditelj je pitao Adama zašto se odlučio na takvu akciju. Na šta je, kao umetnik, hteo da upozori? Adam je ponavljao rečenice koje je Petra dobro znala. Zajedno su ih pisali. O Petri i njihovoj skupini nije rekao ni reč. Pirolgelb kao da nije ni postojao. A više neće ni postojati.

Petra je izašla na balkon, sa simsa uzela paklu cigareta koju je Adam jednom zaboravio, i zapalila. Krv joj se malko ohladila, kao kada se šlag previše umuti i stvore se grudvice putera i neugledni, tečni ostatak. Trotoarom niko nije prolazio, samo su svetla farova titrala u daljini. Cigareta joj nije prijala. Ugasila ju je u saksiji sa žalfijom, a zatim ćušnula tako da je otklizala na samu ivicu balkona. Petra je pomislila da je dovoljno samo da je dodirne, i ona će se preturiti i raspršiti na trotoaru.

Setila se posete kanalizacionom postrojenju i reči vodiča, koji joj je objašnjavao kako je milionska građevina fiksirana pod zemljom i nema prostora ni za kakva dalja proširenja. „Nikakva promena ovde nije moguća.” Petra je odsutno zurila u saksiju. Imala je ukrasne bordure s plavom glazurom. U zemlji, pored smeđih listića, bila je zabodena veštačka ptičica s mašnom. Možda je baš to najmanje lažno od svega.

Petra je prstom dotakla maleni kljun i pažljivo privukla saksiju ka sebi.

AUTOMOBIL IZ STARE GRČKE

Ondrej Macl

Bio je vreo junski dan. Samo, tada se nije govorilo jun, već targelion, ili skiroforion. Dve prilike izašle su izvan atinskih zidina, u srdačnom razgovoru, i nastavile šetnju prirodom duž korita reke Ilis. Razgovarali su uglavnom o ljubavi.

Dečak, mlađi od njih dvojice, sa sobom je nosio prepis tuđeg traktata o tome kako je ljubav zlo, u šta je i sam verovao. Zapravo, sve o čemu je on razgovarao bio je taj traktat. Stariji muškarac se u sebi nije slagao sa njim, ali strast s kojom je mladić govorio prilično ga je uzbuđivala. Kada su došli do jednog visokog platana, muškarac se ispružio u travi i zamolio mladića da mu pročita odlomak. Kratko ga je slušao, s neskrivenim interesovanjem, a kad bi se mladić ponavljao, prednost je davao cvrčanju skakavaca u travi i istovremeno je, lisac, pripremao znatno zavodljiviji govor.

Prošlo je nekoliko milenijuma, i čitav grad izašao je izvan zidina. Tamo gde je tekla reka Ilis, danas trijumfalno huči autoput s osam traka. Tamo gde se uzdizao platan, danas stoje klupa i kanta za smeće. Grad se ispružio u travi, a reka je potamnela do te mere da nije ostalo ništa drugo nego da se pretvori u podzemni kanalizacioni tok. Atina je jedina evropska metropola koja je sahranila svoje reke.

Čim je mladić završio, stariji muškarac teatralno je prekrivio lice, i na njegov govor protiv ljubavi nadovezao se do tada neimenovanim ispadima zaljubljenog čoveka - kakav je to ljubomorni manipulator i ucenjivač! Odmah potom, kada se suočio sa mladićevom lepotom, jednostavno nije bio kadar da se upusti u pohvalu razumnog, nezaljubljenog čoveka, što se od njega, majstora mudrolija, očekivalo. Umesto toga, pitao je nisu li naši najdragoceniji doživljaji pre izraz božijeg ludila nego nekakvog razuma.

Na obali reke Ilis nikao je hotel Hilton. Iz njega je izašla mlada studentkinja filologije s Harvarda, lagano uskočila u vodenu struju i zaplivala u smeru narodne galerije gde se održavala konferencija na temu „Srce i duša čoveka antike: konteksti, perspektive, problemi.“ Ipak, sve to je neuporedivo manja ludost u poređenju s večnošću mladićevog lica!

Stariji muškarac zvao se Sokrat. Iz nepoznatih razloga smatrao je kako u svakom od nas ljubav postoji nasuprot mudrosti, kao što nezajažljiva naslada postoji nasuprot smernosti. Ili tako nešto. A kako bi iz tih suprotnosti izvukao osnov ljudske duše - treba istaći da pre Sokrata duša nije imala naročit značaj - uporedio ju je s konjskom zapregom. Ljudska duša je tako, u osvit svog postojanja, stekla poređenje s kočijašem koji se upinje da obuzda zapregu koju vuku dva nesložna konja.

Šta tačno ti konji predstavljaju, nikada nije objašnjeno: jedan bi verovatno trebalo da bude lep, dobar, beo, crnook, pravedan, širokih nozdruva, i nije ga potrebno bičevati... drugi je kvaran, pregojen, spljoštenih nozdruva, sklon hvalisanju i preterivanju, gluv, s dlakavim ušima. Predstava duše kao vozila glasila je:

ἐοικέτωδῆσυμαφύτωδυνάμει ὑποπτέρουζεύγουσ τε καὶ ἠνιόχου.

Da li je baš ovakva simbolika mogla da ubedi gradskog mladića u Sokratovu istinu i da prevagne nad njenom idejnom neujednačenošću? Da li se homoerotična priroda prvobitne filozofije ispoljila i ovim putem? Zaprege nisu bile naročito praktične za kretanje po kamenim

drumovima, više su se koristile za proslave i sahrane, a pre svega na trkalištu, gde je sve vrvelo od dečaka. Ili je Sokrata pod platanima naprosto opio žar letnjeg Sunca, za koje su govorili da predstavlja kočije boga Heliosa?

Zamislimo kako Sokrat objašnjava svoju teoriju o zapregama, a reka Ilis se u sekundi pretvara u autoput. Pokazaću ja njemu božje ludilo! Neka harvarska filološkinja lepo ide taksijem... Najpre Sokrat čuje nekakvo nepoznato zujanje u ušima. Šokirani skakavci još glasnije cvrče, ali dotad nepoznati zvuk motora hrabro uzvraća, šuštanjem nalik na morski talas u kome u pravilnim razmacima škljocne vilica čudovišta. Ni miris platana više nema značaj, danas štipa smrad olova i sumpora. Nema sumnje da se radi o elementima što potiču iz utrobe zemlje, koje noću čuva bog Had, a danju se njima bavi kovač Hefest. Ipak, ništa se ne može porediti sa vizuelnim doživljajem: metalni konji i kočije bez konja neverovatnom brzinom prolaze levo i desno, jedni ka negostoljubivoj obali i tunelu koji vodi do podzemlja, drugi naviše, u planine, prema kružnom nadvožnjaku gde će se vrteti poput zlatne niti, dok se na kraju ne upletu u sunčeve zrake. U tom trenutku kao da je neko u neposrednoj blizini zatrubio.

„Te oči!” filozof teško uzdiše. „Te njihove blistave oči!”

Večnost u vidu zbunjenog mladića spremno ga pridržava da se ne bi povredio pri ustajanju. Biće da je imao još jedno od svojih priviđenja...

Sokrat je poredio dušu s konjskom zapregom, možda i zbog toga što u to vreme nije mogao da zamisli automobil. Ipak, kada govori o duši, o njenoj *besmrtnosti*, pridaje joj jedinstvenu sposobnost da se samostalno kreće.

A šta drugo predstavlja pojava automobila?

Reč automobil potiče od grčkog *autos* ili sam, i latinskog *mobilis* ili pokret. Novi izum nazvan je automobil kako bi se razlikovao od ostalih saobraćajnih sredstava koja su zavisila od eksterne snage.

S konjem je stvar složenija: čak i ako mu prikujemo potkovice, nasadimo sedlo ili ga privežemo za kola, to ne znači da je stvoren za transport.

Sokrat je voleo grad. Mladi čovek koji mu je pravio društvo morao je pošteno da se potruži ne bi li ga odvuкао u prirodu. Provincija i drveće ničemu nas ne mogu naučiti, za razliku od razgovora, smatrao je Sokrat.

Ako je, susrevši se s lepim mladićem, dušu uporedio sa zapregom, jednom drugom prilikom, kada se nakon nekog slavlja obreo u društvu staraca, Sokrat nije oklevao da dušu uporedi s elementima društva. Kočijaša koji tera dobrog i lošeg konja zamenili su razum u glavi, razdražljivost u grudima i lakomost u donjem stomaku, što je bila analogija za vladu, vojsku i zanatlije. Pravednost je odjednom trebalo da postane vrlina pojedinca i grupe.

U samom Sokratu kao da su se sjedinili stari i mladi konj. Konj koji vlada s konjem koji ludi. Pravedna duša i pomahnitala duša.

Sokrat se u svom učenju oslanjao na tradiciju kentaura, mitskih polu-konja, polu-ljudi, koji su od svakog mladića mogli da načine junaka. Doduše, jedan rival u ljubavi svrstavao ga je među nehajne silene ili satire, pritom je njegove reči smatrao pukim naklapanjima, pa ipak – mada ga

je zbog tih reči društvo osudilo na smrt - zaslužio je neslućeni značaj u istoriji. Zaista, još u Geteovo vreme Sokrat je postao uzor ravan Isusu.

Naravno, Isus je od početka bio predstavnik potlačene manjine, nomad, protivnik gradova i pobornik milosrđa, pre nego pravde. A njegov trijumfalni ulazak u Jerusalim odigrao se na leđima seoskog magareta.

U Isusovo vreme u Egiptu je živio drukčiji tip kentaura, i to čovek na čelu tamošnjeg muzeja, Heron Aleksandrijski. Hrišćanstvo je još uvek bilo u povoju, a staroegipatski kultovi gubili su popularnost. Stoga se sveštenstvo okrenulo svemogućem Heronu, kako bi im za izdašnu nadoknadu pretvorio hram u mesto čuda.

Heron je podigao pogled sa razmontiranog aparata za limunadu i prihvatio ponudu: hram je unapredio pokretnim vratima na ulazu, uljanim lampama sa samostalnim dotokom ulja, pokretnim lutkama bogova sa zvučnim efektima, a zahvaljujući poznavanju magnetnih polja i pod tavanicom je podigao metalnu zapregu.

Slava tebi, mehaniko!

Sâm Heron dotakao se principa parne mašine: sferu koju je pokretala vodena para nazvao je „lopta boga vetra Eola.“

U vreme kada je Gete još uvek bio u pelenama, drugi genije odbacio je latinsko i grčko učenje, jer su ga mnogo više uzbuđivale poluge, kranovi i klipovi u tatinoj radionici. Parnе mašine ponovo su izmišljene za potrebe engleskih rudnika, a Džejms Vat je odlučio da posveti život njihovom usavršavanju.

Ipak, nije bilo kalajdžija koji bi radili po njegovim preciznim uputstvima, nije bilo ni jedinstvenog mernog sistema, stoga je prošlo mnogo godina pre nego što je parni pogon zauzeo svoje mesto u modernom svetu.

A kako bi svetu koji se razvija bolje predstavio tu đavolju novinu što se zvala parna mašina, Vat je izračunao učinkovitost jednog od konja koji su radili u rudnicima i došao do sledeće jednačine konjske snage: jedna mašina proizvodi snagu jednaku snazi deset do dvanaest konja.

U veku pare konj je i dalje bio sveprisutan. Vukao je seoska kola i plemićke zaprege, poštanske kočije, fijakere za iznajmljivanje i omnibuse, pa čak i prve vozove i tramvaje! Konj je razvio poštu, odvio kontejnere, održavao red i mir zajedno sa stražarima, zavlacio se u kopove zajedno sa rudarima, ginuo u borbama zajedno sa vojnicima. Konjsko meso se peklo na ražnju, griva se sekla i koristila za četke i gudala muzičara.

Prva motorna vozila tako su morala da se prilagode prevozu konjskim zapregama. Sâm automobil osmišljen je sleva: vozilo se levom stranom puta, a vozač i volan bili su smešteni na levoj strani kabine jer se i konjima oduvek prilazilo sleva. Kretanje automobila, kao i konja, kontroliše se nogama, a koriguje rukama. Brzina automobila, kao i konja, može biti različita. Baš kao i konj, i automobil se mora s vremena na vreme nahraniti i parkirati kako bi se odmorio.

Istorija duše: Nikola-Jozef Kinjo, supružnici Benc, Rudolf Dizel, Ferdinand Porše...

Johan Volfgang fon Gete ušao je u školske čitanke s baladom *Kralj duhova*. Otac i sin jašu kroz tamnu noć, sina proganjaju prikaze kraljeva i princeza s onog sveta i odvlače ga u smrt. Pojedini psihoanalitičari pesmu tumače kao borbu za rastrzanu dušu deteta između dobrog oca i homopedofilnog nasilnika. Začudo, niko u mračnom kralju nije prepoznao Bibenduma, belog lutka koji se smeši s reklame firme *Michelin* i geteovskog junaka obaveštava o dolasku modernog doba u saobraćaju. Otac nema razumevanja za sina i ne šalje ga za Bibendumom. Kako to obično biva - najviše nam naškode oni koji bi trebalo da se o nama brinu.

S druge strane, kada je mladić po imenu Henri Ford u Detroitu predstavio prvi američki automobil, masa se zgražavala, tvrdeći da im plaši konje, a policajci su hteli da ga uhapsu, ali nije bilo nijednog zakona koji bi to hapšenje opravdao. A Henri je izdržao sve sumnjičave poglede, rešen da uspostavi masovnu proizvodnju automobila dostupnih svakome.

Uspeo je da smanji troškove proizvodnje uvođenjem pokretnih traka, kakve su se tada koristile u klanicama. Njegovom krivicom proizvodnja se donekle robotizovala, budući da je radnik na traci provodio iks sati dnevno vršeći jednolične poslove. I Henri je morao da mu ponudi brojne benefite ne bi li ga privoleo da ostane.

Dok su u klanicama radnici na svakih deset sekundi slušali skičanje zaklanih životinja koje su zatim sekli na komade, u Fordovim fabrikama sklapali su revolucionarna vozila pomoću kojih se mogao osetiti novi duh slobode.

Odrastao sam u istočnoj Češkoj, kraj prometne raskrsnice. Svake noći san su mi remetili kamioni, do te mere da se i moj krevet pretvorio u kamion koji je prevozio perjane jastuke i plišane životinje.

Predstava kamiondžije koji sluša radio i odmara se na pumpama toliko me je privlačila da sam se izvesno vreme šišao kao oni. Tata je govorio da ličim na devojčicu. Očevi, nažalost, često ne razumeju svoje sinove.

Nikada nisam video ništa lepše od razlivene barice benzina – u mojoj mašti to je bio model galaksije u kojoj bih hteo da živim.

A prva sazvežđa koja sam naučio da prepoznam? Mala i velika kola.

Mada, u gradu se zvezde nisu mogle videti od oblaka zagađenja koji se uzdizao nad njim, što je u meni izazivalo neobičnu teskobu.

Ne treba da čudi što sam se upisao u lokalnu autoškolu *Popelka* čim su se stekli uslovi. Znao sam da moram da pratim svoju sudbinu i da ne smem izgubiti dodir sa detinjstvom. Ukratko, bilo mi je suđeno da postanem vozač.

Bio je vreo junski dan. Na usijanom betonskom parkiralištu stajala je usamljena Škoda Felicija sa vidno istaknutim slovom L. Zarasli mladić s kačketom i teksas-prslukom stajao je naslonjen na haubu.

„Tu ste!” mahnuo mi je, ugasio cigaretu i otvorio vozačeva vrata.

Nervozan, smestio sam se za volan, a on na mesto suvozača, gde je do malopre stajala torbica s dokumentima. Između nas se ljuljala mirišljava jelkica.

„Šta je prvo što treba da uradite kada uđete u auto?”

„Da okrenem ključ?” pokušao sam.

„Glupost”, iskezio se, „razmislite, ili ću vas odmah izbaciti.”

Oblio me je hladan znoj. Onda sam se setio: sigurnosni pojas.

Instruktor se zadovoljno nasmešio i nastavio predavanje: „Dole kod nogu imate tri pedale. Levo je kvačilo, njim se menjaju brzine, u sredini je kočnica, desno je gas. Pre nego što krenete, morate udobno da se smestite. Proverite ogledala. Sada spustite ručnu kočnicu, tako...”

Uhvatio me je za ruku kako bi mi pokazao. Napokon je došlo vreme da okrenem ključ i, uz njegovu pomoć, pritisnem kvačilo, ubacim u prvu, polako dodam gas...

„Kakve su to gluposti?! Gazite kao slon. Auto morate da volite. Idemo još jednom, ovog puta mnogo nežnije, u redu?”

Kolena su mi se tresla.

„Samo mirno, mladiću, inače neće uspeti” potapšao me je po butini uz očinsko razumevanje.

‘έοικέτωδησυμφύτωδυνάμει ύποπτέρουζεύγουστε και ήνιόχου.’

Nakon pola sata početničkih manevara, izašli smo na opusteli put.

CELA _ HOLANDIJA

Nikki Dekker (1989) spisateljica je i kreatorka radio-sadržaja. Objavljivana je u raznim holandskim i međunarodnim časopisima i 2016. je odabrana za rezidencijalni boravak u Vlaams-Nederlands Huis deBuren. Njen radio dokumentarac *Me and the Boy Next Door* nominovan je za Prix Europa, a njen podkast o društvenom aktivizmu ocenjen je s četiri zvezdice u holandskim i belgijskim novinama. Objavila je zbirku pesama i *eseja een voorwerp dat nog leeft* (Wintertuin Uitgeverij, 2018). Trenutno piše scenario za horor podkast o populizmu i lovu na veštice i radi na svom debitantskom romanu koji će objaviti De Bezige Bij.

Alma Mathijsen (1984) napisala je tri romana, novelu, zbirku priča i šest drama. Takođe piše eseje za holandski list NRC Handelsblad i kolumne za magazin LINDA. Godine 2011. debitovala je upečatljivim romanom *Alles is Carmen*, a usledili su i *De grote goede dingen* (2014) i *Vergeet de meisjes* (2017) od kojih je potonja bila u užem izboru za BNG Bank Literary Prize. *Ik wil geen hond zijn*, novela iz 2019, smela je priča o ženi koja odlučuje da želi da se transformiše u psa kako bi se ponovo ujedinila sa svojim bivšim ljubavnikom.

Lisa Weeda (1989) hibridna je umetnica i spisateljica koja radi sa multitransimerzivnim medijima. Objavila je novelu *De benen van Petrovski* 2016. godine u okviru izdavačke kuće Wintertuin, izradila fotoknjigu *OSELYATA* (zajedno sa Robin Alysha Clemens, 2018) i režirala i napisala scenario za kamerni VR dokumentarac *ROZSYYPNE* (STUDIO ZZZAP, 2019) koji je 2019. nominovan na *IDFA DocLab Competition* za imerzivni dokumentaristički rad. Lisa Weeda predaje na ArtEZ Univerzitetu umetnosti i kreira književne programe za Mooie Woorden u svom rodnom gradu Utrehtu. Trenutno radi na svom debitantskom romanu koji će biti objavljen u izdanju De Bezige Bij.

Prevod: Bojana Budimir

Bojana Budimir trenutno je studentkinja doktorskih studija na Filološkom fakultetu u Beogradu i saradnica u nastavi na grupi za nederlandistiku. Njena istraživačka i predavačka interesovanja obuhvataju prevođenje kultura i kulturnih značenja, kulturne i interkulturalne aspekte u književnim prevodima, kao i kulturnu svest i interkulturalnu kompetenciju u nastavi stranog jezika. Pored toga takođe je i aktivan prevodilac publicistike i grafičkih romana.

preparirano telo

Nikki Dekker

Pod našom kožom nalaze se čitavi svetovi. Ako se bar može verovati ilustracijama. Ponekad nisam sigurna. Stežem ključnu kost. Štrči kada podignete ramena. Često to radim. Ključna kost je jaka, ali tanka. Ne bih mogla da je polomim. Ili bar ne golim rukama, ali ako bih je udarila nečim teškim, možda onom kamenom figurom na primer, sigurno bih je polomila. Nije potrebno mnogo da nestanete. Dovoljno je da se jednom zagrcnete i to je to. Gde završavaju komadići koji skrenu u pogrešnu rupu. Ne vidim ništa od krajnika koji vise u dnu usne duplje.

Ležim na kauču, topli laptop mi je na stomaku, previše je topao zapravo, i gledam prste kako ovo kucaju, ali ko kaže da su to moji prsti? Dok gledam svoje šake deluju mi predaleko od tela. Udaljene su metar i po, procenjujem. Ali nemam tako dugačke ruke. Desnom rukom dotičem obrvu. Uspevam. Tek tako sam premostila metar i po, ako ne i više. Da li mi je ruka elastična? I dok mislim o svemu tome, jedan deo mene posmatra me iz daljine i kaže: „Sada si, dakle, zaista potpuno odlepila, zar ne?“

Osvrni se oko sebe i reci mi još jednom da je to hemijski disbalans u mom mozgu. Pogledaj paprat koja tamni i kovrdža se tokom još jednog toplotnog talasa; bumbare koji obolevaju od insekticida koji se i nakon četrdeset godina nalaze u zemlji; piliće koji se u fabrikama okačeni za noge voze pokretnom trakom poput vašarske atrakcije; ljude u belim mantilima koji im rutinski presecaju grkljane; one koji silaze u podrume kada čuju rakete, one koji izlaze na ulice s transparentima napravljenim od starih kutija: nikad ne zaboravite da šalju tenkove, helikoptere, vojnike i oružje – ne na kriminalce, već na sopstveni narod; one koji uzvikuju policajcu u panciru koji prolazi kao da ništa nije čuo: „To je moja ćerka! Moja ćerka!“

Laptop sada zuji na mom stomaku. Od državnog udara koji se dogodio pre tri meseca, mjanmarska vojska ubila je više od sedam stotina civila. Tokom protesta u Kolumbiji, policija je za dve nedelje usmrtila trideset i sedam demonstranata. Danas je 9. maj 2021. U Izraelu slave Dan Jerusalima, što znači da se na ulicama uzvikuju anti-arapske parole i upada u džamiju. „Bio je lep dan danas“, kaže gradonačelnik Lampeduze gde se u jednom danu iskrcava više od hiljadu i četrismo migranata. Svi ulaze u moju dnevnu sobu kroz ekran. Nema više slobodnih stolica. Udaljenost između onoga što znam i onoga što mogu da dotaknem je prevelika.

Kao tinejdžerka nisam izlazila iz pantalona od poliestera pastelnih boja: svetlozelena, svetloplava, svetloroze. Kada sam počela da krvarim, morala sam da ostanem pribrana. Tajna me čini ženom. Čim bi postalo vidljivo, pretvorila bih se u čudovište. Preturajući po ormarićima u kupatilu našla sam mamino pakovanje tampona, veličine super. To je bila prava stvar. A ne moji infantilni mini tamponi, s cvetićima na plastičnom omotu.

„Ti tamponi nisu za tebe“, reče mama. „Oni su za odrasle žene, koje već imaju decu.“

Nije razumela da se u meni nalazi nešto prljavo, nešto što sam morala da sakrijem po svaku cenu. Počela sam da joj kradem te tampone, svaki put po jedan, čuvajući ih za bitne trenutke: čas fizičkog, letnji kamp, plivanje s drugaricama na otvorenom bazenu. Ne verujem da je primetila. Sve dok jedne večeri nisam povukla končić dok sam u toaletu stavljala uložak. Tampon nije ispao. Povukla sam još jednom. Nije hteo ni da mrdne. Nešto u meni se zablokiralo i nije htelo da se opusti.

Mama je raširila peškir po pločicama. Legla sam na leđa, petama oslonjenim na pod, skupljenih kolena i raširenih nogu. Ležala sam na pločicama baš kao što je i ona ležala pre četrnaest godina, dok joj je neko gledao između nogu kako bi proverio da li mi se već vidi krunica. Potiljak mi se oslanjao na hladne sive pločice na podu. Mama mi je uhvatila kožu i nežno vukla u stranu i na gore, ali nije pomoglo.

Par minuta kasnije sedela sam na suvozačevom sedištu u širokoj trenerci na putu ka bolnici. Stenjala sam od bola sa svakim prelaskom preko ležećeg policajca. U čekaonici prve pomoći prekrstila sam noge. Niko nije smeo da vidi šta se odigravalo u meni. Listala sam pogužvane ženske časopise naslagane u čekaonici. Dijete, odeća, pop muzičari, poze u seksu.

„Gospođice?“

Doktor je bio mlad i zgodan, i imao je mnogo razumevanja za delikatnost situacije u kojoj sam se nalazila. Malo i previše razumevanja.

„Reci mi ako želiš doktorku“, rekao je. „Jesi li sigurna da si spremna? Da li te boli? Hoćeš da napravimo pauzu?“

Samo sam želela da već jednom izvadi tu stvar. Ponekad i dalje imam takav osećaj. Da se u meni nalazi nešto što mora da se izvadi.

Juče s El Gordom u teretani mi se ponovo javio isti osećaj“, kaže J. Balvin. Za potrebe dokumentarnog filma pratili su ovog regeton muzičara nedelju dana. „I pomislio sam, dođavola, opet ovo sranje. Kao da nisi prisutan. Ne nalaziš se u svom telu. Spolja je sve u redu, ali u glavi nije. Zašto se opet tako osećam, jebote?“

Otvoreno priča o mladosti, demonima i potpunoj nezainteresovanosti za politiku.

„Nisam desničar, nisam levičar, idem pravo“, nehotice ponavlja reči jedne holandske kontroverzne političarke. Politika ga ne zanima, ponavlja. Kao da bol u njegovoj glavi nastaje sam od sebe, a ne zbog izlaska na ulicu, na kojoj su pločice još uvek vlažne od vodenih topova dok znoj demonstranata i dalje visi u vazduhu.

„*Esquina a esquina, de ahí nos vamos / el mundo es grande, pero lo tengo en mis manos*“, kaže J. Balvin. Pojačavam muziku toliko glasno da ne mogu da čujem više ništa oko sebe, zatvaram oči i izvijam karlicu unazad. Sredinom dana, kada se nada mnom nadvije sivi oblak, a insekti počnu da mi stružu grudni koš, postoji samo jedan način na koji mogu da se izvučem iz tog stanja: regeton. Prepoznatljivi bum-ća-bum-ća ritam. Taj ritam potiče iz Afrike došao je do Paname i Portorika preko robova i migranata, a sada ljudi svetle puti poput J. Balvina zarađuju na njemu milione. Ne morate dugo da razmišljate: to je lavirint odnosa moći iz koga ne možete da izađete. Zarobljeni ste dok trepnete.

To je poput gripa: dokle god ste zdravi, gotovo da ne možete da zamislite kakav je osećaj kada ste bolesni, ali čim vas bolest ponovo pokosi, dok ležite u krevetu s osećajem mučnine i visokom temperaturom i ne možete da se pokrenete, pomislite: o, sranje, da. Tada više ne možete da se setite kakav je osećaj kad vas ništa ne boli. Depresija se opisuje kao magla, kao oblak, kao osećaj koji se spušta na vas i zasenjuje sve druge emocije. Da, ta crna rupa. Da, ta praznina. Kao da ste zakopani ispod zemlje, čekate u vlažnoj hladnoći dok ne smognete snage da se kroz busenje izvučete na površinu.

U ruci držim kafu iz automata i sedim za stolom u drugom redu u učionici. Pored mene nalazi se crna zatvorena pernica. Ispred mene razvijene novine i mrtva krtica. Mlitave šape joj se nalaze na članku o Evropskoj banci.

Projektor se pali.

„Dobro“, kaže gospodin Volf, „da počnemo. Uzmite skalpel i počnite da sečete, pažljivo, od mesta ispod grla, preko grudnog koša skroz do dna, do anusa. Pazite: morate malo da pritisnete, koža je kruta, ali ako previše pritisnete raseći ćete stomak, dotaći ćete creva i onda ćete napraviti gadan nered.“

Kroz rukavice od lateksa osećam kako je životinjica hladna ispod mekog krzna. Želim da stavim glavu na nju, baš kao što to radim s mačkama. Nakon svakih par centimetara moram da pospem ranu piljevinom. Ona skuplja tečnost; krv i sluz.

Previše pritiskam, naravno. Probijam trbušnu maramicu i creva iskaču kroz tanak prorez. Nikakav problem, samo nastavi da odvajaš. Izvuci telo iz krzna. Šape odseci od kukova, makazama. Skelet ispušta zvuk kao kad povlačite vezice za kablove: čvrst, nesalomiv, dok iznenada ne popusti. Kada dođem do lobanje moram ponovo da uzmem makaze, kako bih veoma pažljivo uklonila kožu oko očiju. Mozak iskopavam pincetom. Buljim u plafon, pokušavam da dišem duboko. Ne mogu da gledam bledoružičastu sluz koja curi otpozadi.

Popodne se u učionici oseća neki miris. Nije od truleži, nije od mesa. Ima nešto sterilno, s daškom stare rane. Tako miriše smrt, pomislih u sebi, uzimam kožu iz posude s hemikalijama i presavijam je licem na dole. Sedam na stolicu za četkarom, nogom pritiskam pedalu i držim unutrašnjost krtice ispod razjarene, rotirajuće četke.

„Odlično“, kaže gospodin Volf. „Pazi da ukloniš sve meso, takođe i u uglovima. Pogledaj tu kod šapa, da, tako je.“

Nekoliko nedelja nakon te noći u prvoj pomoći morala sam ponovo u bolnicu. Imala sam zakazano kod ginekologa. Moj himen bio je preuzak. Morali su da ga raseku, u suprotnom bi mi stalno zadavao probleme. Nije me mnogo bolelo. Kada se završilo mogla sam da izaberem poklon u prodavnici igračkaka. Izabrala sam crvenu vetrenjaču koju sam stavila na dasku pred otvorenim prozorom. Godinama sam pričala ljudima da sam izgubila nevinost u bolnici s makazama. Bilo je tako jednostavno, smejala bih se. Nisam morala da nađem onog pravog koji bi me rascepio, proteklo je glatko. Klinički i čisto.

Poput većine umetnika J. Balvin ima dve ličnosti. S jedne strane je svetska zvezda, uspešan umetnik, okružen ženama, u najskupljoj odeći na motorima i gliserima. S druge strane je Hoze, depresivan čovek koji ponekad danima ne ustaje iz kreveta. Njih dvojica nemaju mnogo toga zajedničkog. Glas im zvuči isto, nalaze se u istom telu. U istoj glavi.

Nije nimalo lako nekoga usmrtiti i pobrinuti se da ostane mrtav. Dok trepneš dolaze crvi, počinje da truli, raste i nastavlja da diše. Krtica treba da izgleda kao da je upravo ispuzala iz krtičnjaka, ali prazna poput plastične lutke. Mora da dobije novu utrobu, od drvene vune i žice. Olovkom iscrtavate konture kako bi mere bile precizne. Lobanja se pomoću gline pričvršćuje

za žicu koja se obmotava oko krtice. Koža se navlači poput uštirkane jastučnice. Rupa se zašiva pomoću konca za zube. Kada je prepariranje životinje gotovo, iglama se pričvršćuju odvojeni delovi: ruke, noge, rep. Osuši se i skupi.

Rukom mazim baršunasto krzno krtice. *El mundo nos quiere, nos quiere, me quiere mi.* Ruka mi je danas odgovarajuće dužine. Kroz slušalice oko mog vrata trese regeton. *¿Y dónde está mi gente?*

EVOLUCIJA UMNJAKA

Alma Mathijsen

Još 47 noći

Zubni tehničar mi vadi sondu iz usta.

„Vidiš li ovo?“ pita me gotovo ponosno.

Na sondi se nalazi tanak sloj sivkaste sluzi.

„To sam ti izvadio iz džepa.“

Čudna reč za rupu između desni i poslednjeg kutnjaka u vilici. Džep mi deluje ogromno, kao nešto u čemu možete da čuvate ključeve, možda čak i gel za ruke ili telefon. U mom džepu nalaze se samo sažvakani ostaci hrane koji su se tu skupljali mesecima.

Nedugo potom dolazi zubar, na ekranu pokazuje moju vilicu. Umnjak s donje desne strane je polegnut, koren je usađen pozadi u vilici, krunica pritiska poslednji zub.

„Zašto to radi?“ pitam.

„Ne znamo“, kaže, „umnjaci se ponekad kreću“. Mora da se vadi za tri nedelje.

Te večeri ne uspevam da zaspim. Mogu samo da mislim o zubu koji mora da se kreće. Nije mu više ugodno u mojim desnim. Nikad se nije promolio, zauvek je u mraku. Možda je u tome problem. Umnjak takođe želi da vidi sveta. Pomislim na zub dostavljača hrane koji nedostaje, imao je širok osmeh, red belih zuba s rupom između njih. Želim da znam gde se sada nalazi njegov zub. Da li ga je zamenio novi. Možda treba da izguglam, to je uvek dobra ideja usred noći. Čovečanstvo se nalazi između dve faze, piše na internetu. Naša vilica se smanjuje, jer od Industrijske revolucije jedemo sve više prerađene hrane, ali naši umnjaci se još uvek nisu prilagodili novoj fazi razvoja. Hiljadama godina su iste veličine. Umnjaci odbijaju da se povinuju volji evolucije. Nastavljali su da rastu u mekom tkivu vilice gde za njih zapravo više nema mesta. Tamo se pojavljuju, tako veliki i nespretni, svaki put kada čovek treba da postane odrasla osoba. Delić zuba iz drugog vremena.

Još 27 noći

Sedim u čekaonici bolnice. Lekari u belim mantilima užurbano prolaze pored mene. Pitam se da li bi trebalo da budem nervozna. Nikada do sada mi nisu nešto uklanjali iz usta. Lupkam potpetice jednu o drugu dok me misli obuzimaju. Vrata se otvaraju, možda sam ja na redu, iz prostorije izlazi doktor neobrijane brade. U ruci drži malu testeru. Ispravljam se u stolici. Na tehničkom u osnovnoj školi koristili smo iste takve zastrašujuće testere. Mos je jednom takvom odsekao vrh prsta. Slučajno. Možda je ovom doktoru zabavno da povremeno prošeta hodnikom s tom stvarčicom u rukama kako bi isprepadao nove pacijente. Ili će me možda rasporediti jednom takvom testerom. Otvaraju se druga vrata.

„Možete da uđete. Oralni hirurg dolazi uskoro.“

Asistentkinja mi svečanim pokretom pokazuje da sednem na stolicu. Postavlja svetlozeleno platno preko moje glave, u sredini se nalazi rupa za usta. Kroz plastično platno vidim svetlost lampe, kao i senku asistentkinje.

„Mogu li da zadržim umnjak?“

Ne mogu da gledam u asistentkinju.

„Da, naravno.“

Već vidim umnjak na svom noćnom stočiću. Možda ga povremeno uzmem kad ne mogu da spavam, i prelazim prstima preko šiljatih ivica umnjaka koje su tako dugo bile skrivene, a sada konačno mogu da budu oštre, baš kao što sam i sama oštroumna. Ili možda lančić. Mogu od njega da napravim lančić.

„Daćemo ti još jednu injekciju“, kaže oralni hirurg.

Zarivam noge još dublje u kožu stolice. Hladna igla mi ponovo probada desni, osećam kako klizi između živaca. Metalni ukus u ustima pomešan s hlorom. Bol se prenosi do živaca, osećam male strujne udare uzduž i popreko.

Druga anestezija deluje brže, ne osećam više ništa, čujem još samo strahovito krckanje koje kao da dolazi sa svih strana. Operacija dugo traje, ne želim više da vidim kretanje senki iznad sebe. Umnjak se potrudio da bude tu, korena duboko usađenih u meso. Sve to čupanje ne može da bude dobro. Možda bi trebalo da neko umre zbog umnjaka, pomislim, tada bi evolucija shvatila koliko je ulog veliki. Ovako se iznova vraćaju jer se svaki put izvade s priličnom lakoćom. Moram da ugušim tu misao jer ću možda baš ja biti ta osoba koja će stradati od umnjaka.

Asistentkinja iznenada pritiska hladnu oblogu na moj obraz. Kada ukloni platno koje se nalazilo na mom licu, zubar više nije prisutan. Trebalo bi da bude više prostora u mojoj vilici, ali imam osećaj kao da je sve zbijeno.

„Umnjak se raspao“, kaže asistent

Moram sama da zaključim da ne mogu da ga ponesem kući. Parčići umnjaka nalaze se na krvavom, svetlozelenom bolničkom platnu. Asistentkinja zgužva platno kada vidi da gledam u njega.

„Doviđenja“, kaže ne dižući pogled.

Nadam se da nije u pravu.

Još 23 noći

Tokom prvih pet dana otok može da se poveća. Čitam po stoti put u brošuri koju sam dobila u bolnici. Spuštam brošuru i posmatram se u ogledalu. S desne strane imam izraslinu veličine pesnice, vene su iskočile i šire se poput munje po obrazu. Preko cele desne polovine lica formirala se masnica koja je sa strana poprimila žutu boju. Izgledam kao da sam dobila teške batine.

Otkad mi je hirurg rasekao vilicu, ne uspevam da zaspim jer ne mogu više da ležim na desnoj strani. Bol je probadajući, kao da neko sve vreme pokušava da mi izvadi umnjak. To se odavno

završilo, ali se i dalje ponavlja. Kao da me umnjak kažnjava i svakog trenutka želi da me podseti na to što sam uradila. Uzimam lekove protiv bolova na svaka tri sata, prvo dva paracetamola, potom najveću pilulu brufena koja može da se kupi i potom sve iznova. Tokom noći ne moram da podešavam alarm jer ionako ne mogu da spavam od bolova.

Još 22 noći

Možda ipak moram da budem prvi čovek koji će naučiti evoluciju da umnjak više nije dobrodošao. Moram da umrem kako bih spasila ostatak čovečanstva od besanih noći i plavih obraza veličine krtičnjaka. Bol je prevelik, sveprisutan, pulsirajući. Umnjak koji se raspao nalazi se sada negde među bolničkim otpadom, možda na deponiji, među svim drugim raspalim umnjacima od prethodnih dana.

Sada je 4.03 i zovem dežurnu kliniku. Javlja se žena glasa promuklog od cigareta.

„Prošlog utorka su mi izvadili umnjak i ne osećam se dobro“, kažem drhtavim glasom.

Žena ćuti.

„Jako me boli, više ne mogu da spavam, već danima, toliko je nateklo, ne mogu više da izdržim.“

Kada sam sve ispovedila krenuše suze. Više ne mogu ni da se setim svih tih situacija kada sam morala da plačem od bola. Možda kada me je ujela osa, tada me je toliko zapanjio bol koji je nastupio tek nešto kasnije.

„Oh, dušo“, kaže. „Nijedan oralni hirurk trenutno nije ovde, ali mogu da ti prepisem anestetik do ponedeljka. Možeš odmah da dođeš po njega. Čekaće te ovde na šalteru.“

„Dobro.“

„Zaista ne bi trebalo da trpiš toliki bol.“

„Klimam glavom u znak slaganja, još više suza naviru na oči. Ona sve to čuje.“

„Možeš li da dođeš do nas?“

Trenerka mi se vijori na vetru, hladnije je nego što sam mislila. Zakopčavam jaknu do kraja. Prija mi da imam neki cilj. Ignorišem vrtoglavicu, moja misija je da stignem do bolnice. Tamo me čekaju četiri tablete morfina. Obukla sam najidiotskiju duksericu koju sam dobila od druga. Na njoj stoji natpis I can't fuck. Mrzim dukserice s natpisom. Počela sam da se znojim na biciklu, čim sam ušla, otkopčavam jaknu, ali mi je i dalje vruće.

„Siguran sam da nije baš tako strašno“, kaže portir cereći se. Brzo ponovo zakopčavam jaknu. Žena stoji iza šaltera u čekaonici, dodaje mi pilule, a da me ni ne pita za ličnu kartu.

„Laku noć“, dodaje.

Uzimam prvu pilulu tek nakon što sam legla u krevet. Gledam Seks i grad kako ne bih svesno osetila dejstvo leka, ali to se ipak dešava. Velika izmaglica izdiže se iznad mene. Gotovo istog trenutka zapadam u stanje opijenosti koje me nagoni na spavanje. U snu sedim u kutiji, rukama guram vrh kutije što je snažnije moguće, ali ne uspevam da pomerim poklopac. Spavam osam sati. Budim se oko tri sata popodne s gorućim bolom. Prvo odlazim do ogledala. Obraz je još više porastao, usta su mi još par milimetara otvorenija. Nije samo umnjak ostatak prošlosti,

čitava moja pojava poprima srednjovekovni oblik. Šaljem selfije prijateljima koji se smeju i traže još fotografija.

Svi preostali umnjaci u mojim ustima mogu tu i da ostanu, kažem sebi, možda još uvek pomalo opijena morfinom. Vi ste neprilagođena bića za koje želim da napravim prostora. Poveću vilicu ukoliko je potrebno. Ne znam još uvek kako. Drug je jednom prilikom kupio pajser jer je izgubio ključeve od brave za bicikl. Možda mogu da ga upotrebim. Evolucija želi da uči samo na strahotama. Nekoliko pilula morfina i neljubazni oralni hirurđ je ništa neće naučiti.

Još 21 noć

U pola devet ujutro mogu da dođem na kliniku. Moj doktor tog dana ne radi. Drugi čovek mi snažno pritiska obraz, opet mi naviru suze na oči, a ovoga puta i grudvasta tečnost na usta. Asistent drži kartonsku posudu u koju treba da plijem. Palčevima nastavlja da mi pritiska obraze, čak i nakon poslednje pilule morfina osećam probadajući bol. Iz usta nastavlja da teče braonkasta materija. Više se ne usuđujem da gledam u posudu, koja sada deluje teža. Napuštam prostoriju uz recept za antibiotike i instrukcije kako da sama iscedim gnoj iz obraza. Nikada ranije se nisam osećala tako nestabilno. Nisam uspela da doručujem, hrana nije mogla da prođe kroz prorez u koji su se pretvorila moja usta. U apoteci sam se onesvestila.

Nedostajem umnjaku, pomišljam ležeći ponovo u svom krevetu. Uzela sam prvu tabletu antibiotika. Na pola sata cedim gnoj iz obraza. Tečnost mi se sliva između kutnjaka i desni u usta. Plijem tečnost što je brže moguće u čašu na noćnom stočiću. Sati sporo prolaze. Ljudi na Instagramu obilaze pet restorana u gradu, fotografišu jela na kartonskim tanjirićima. Kartonski tanjirići napravljeni su od istog materijala kao posude za pljuvanje kod zubara. Drugi prave selfije s bebama, beba ponekad drži flašu piva u rukama. Želim sve da vidim.

„Videli ste sve objave“, kaže Instragram.

Na Tviteru su svi uvređeni. Ili čak ništa ne pišu već samo dele tuđe tvitove uz natpis „Ovo!“

Još 7 noći

Kad pitam druga kada prestaje bol, kaže mi da neću ni primetiti, da ću izaći iz kuće i da ću samo shvatiti da ga više nema. Da neću ni primetiti da me već par sati ništa ne boli. Uzdah se u to. Počela sam da jedem čips, iako se sve vreme plašim da će se nešto zaglaviti u rupi skroz pozadi u ustima. Nakon svakog obroka, uključujući i grickalice, postavljm špric na mesto gde se nekada nalazio umnjak. Istiskam vodu u rupu kako bih je očistila. Tako mi je naredio asistent.

Dan nakon poslednje noći

Drug je bio u pravu. Bol je nestao. Odjednom ga više ne osećam. Ne ispiram više špricom rupu, desni su zarasle. Vidim u ogledalu kako se formirao obod, zdrav i svetloroze boje. Mesto na kom se nekada nalazio umnjak je pokriveno. Ostatak iz kamenog doba koji bih radije i dalje nosila sa sobom.

KAMENAC

Lisa Weeda

Vidite, potrebno je vremena da se stvore naslage kamenca na glavi tuša. Dok visim sa obmotanim crevom tuša oko vrata, delom u hodniku, a delom na stepenicama, pomišljam: da su svi moji prijatelji videli moje kupatilo, bilo bi im jasno. Da su se bar jednom popeli gore, poput Eme onog jednog popodneva, pogledali bi glavu tuša, otvorili i zatvorili česmu, videli kamenac na staklu tuš kabine, dlačice u lavabou nakon zbrzanog brijanja i shvatili bi: taj dečko je gotov, moramo mu pomoći. Kupatilo je bilo ključno, ali naravno bilo je i drugih signala: već dugo nisam nosio farmerke; zulufi mi više nisu bili sređeni, kosa na vratu mi nije bila uredno podšišana, već se tu nalazio razbarušen sloj kose koja je polako nestajala ispod kragne. Kada bih živnuo, najčešće kada bi Ema svratila sama i kada bi mi u šali stavila do znanja da izgledam kao klošar, da ranije nisam bio takav, da sam uvek lepo izgledao s uredno podšišanom kosom, uzeo bih aparat za brijanje iz kuhinjske fioke – u kojoj sam ga ostavio nekoliko meseci pre toga, jer je njegovo vraćanje u kupatilo za mene predstavljalo previše komplikovan zadatak – i otfikario bih par milimetara. Ni to nije dobro izgledalo, ali bolje išta nego ništa. Mogao sam da budem zadovoljan tim traljavo ošišanim pramenovima. Osećam kako me grebuckaju ispod vrata, ispod plastičnog creva, ali ne mogu da se pomerim. Mogu da mislim da želim da podignem ruku, ali da to i učinim deluje kao nemoguć zadatak.

Ali dobro, moji prijatelji nisu želeli da čitaju te signale, verujem. Mogli su da vide po traljavo izbrijanom delu ispod potiljka da se stanje njihovog prijatelja pogoršava. Mnogi od njih su mislili u početku da sam u takvom stanju zbog tamne zime – i da, ta zima je zaista bila užasno tamna. Sunca nije bilo četiri nedelje za redom. Kiša je neprestano padala. Polako sam se povlačio, kao i svake zime, u svoje pubertetsko telo od pre deset godina i osećao sam kako me usisava crna rupa ogromne vučne sile i povlači u prepoznatljivu duboku tamu. Slabo sam izlazio, zaboravio sam da navučem zavese, pio sam premalo vode, ređe sam se tuširao, pio sve više i više kafe kako bih se održao na nogama, grejanje više nije radilo kako valja jer je trebalo da popustim vazduh, ali nisam mogao da nađem glupi ključ, a nisam se usuđivao da pitam nekog od prijatelja da mi pozajmi svoj (čak ni Emu, jer mi je ona već i previše pomagala, mislio sam), zbog čega sam se vukao po kući poput Inuita umotanog u vuneno čebe. Napolju, na ulici, ljudi su hodali poput zombija, i što se toga tiče savršeno sam se uklapao u sliku, samo što za mene to nije bila sezonska stvar, već stanje u kom sam se standardno nalazio tokom cele godine – s tim što je ova zima bila vrhunac mog ponora. Ovo telo koje sada poput tužne vrbine grančice visi na vrhu stepeništa, obešeno o crevo tuša, koje se proteže kroz hodnik ispred kupatila, jeste telo koje je već godinama deo mene. Slabo, prazno i napeto od panike jer više ne znam odakle da počnem.

U jednom trenutku, kada kutijice za sočiva više nisam bacao u kantu za smeće već bih ih zafrljačio na kameni pod kupatila, uvukla mi se misao da su mnogi moji prijatelji izgleda jednostavno prihvatili da sam u međuvremenu postao ništa više do beživotna, letargična verzija dečka s kojim su išli na festivale i žurke, koji je naručivao pića u manijakalno brzom tempu, pričao strašno dobre šale, nosio lude kačkete, mažnjavao iz pabova najlepše čaše i nosio ih kući – možda je to bilo to, poznavali su nekoga ko je nestao. Sada je pred njima bio ustajali, bledunjavi momak u svojoj modernoj fotelji, pogrbljen i s malo entuzijazma za ispijanje piva kad dođu u posetu. Nema više zabave, igre, premalo zezanja, zamenile su ih pre svega

neprijatne tišine i ponešto mojih loših šala iz koji se moglo zaključiti da sam se osećao kao ispušena lula. Koliko god šala ispričao, nikoga ne bi nasmejale, ostale bi da vise u vazduhu, negde na plafonu, poput oblačića u stripovima koji ne mogu da mrdnu. Otkrio sam da se moji prijatelji više nisu usuđivali da mi postavljaju pitanja, jer su osećali nelagodu zbog tuge ili moguće propasti drugog bića. Ili su zaboravljali, jer su mi pripisali neku vrstu statusa koji se potom jednostavno više nije promenio. Moja status je bio sledeći: sada mu je već bolje nego pre x godina. Tu rečenicu su neprestano ponavljali u međusobnim razgovorima: „bolje mu je nego pre dve godine“, „bolje mu je nego pre tri godine“ i tako dalje. Ako se referentna vrednost ne menja, a ta referentna vrednost je najcrnja rupa u tvom životu, onda sve predstavlja napredak. U tom slučaju sve što samo malo skrene, ali ne izmakne kontroli, ne predstavlja nikakav problem.

Kada su mi svi došli na rođendan, negde pri kraju ove sjebane zime, neko vreme se pričalo o vitaminu D i kako uzimanje ovih tableta ima malo smisla. Znojio sam se i mislio: gutao sam te pilule ujutro, već godinama, više reda radi, nego što nešto osećam, ali dobro. Ema mi je rekla jednom prilikom da treba da nastaviš da radiš stvari ako imaš osećaj da ti pomažu, koliko god to debilno zvučalo. Mogao sam na primer da nabavim hrčka, rekla je, „ili ribu, ili psa, onda nisi sam, možete da pazite jedno drugo“. Ona je bila jedina koja je nešto predlagala i postavljala pitanja.

„I mi smo ponekad umorni“, prijatelji bi mi govorili dok bi cugali pivce i trudili se da ne gledaju sve vreme u prašnjave police za knjige. I oni bi ponekad noćima bezvoljno sedeli na kauču i gledali ko zna koju seriju za redom, rekli bi. I oni bi ponekad naručivali uvek istu gotovu hranu ili bi ostajali bez čistog veša. Zatim bi se smejali, a jedan od njih bi gledao u pramove kose na mom vratu koji su bili podignuti zahvaljujući ostacima gela koji sam tog jutra pronašao u lepljivoj kutijici ispod kreveta.

„Možda je to tako“, rekao sam „ali vama glava tuša još uvek dobro radi“.

Kada sam to izgovorio svi su me gledali podjednako začuđeno i zatečeno. Želeo sam da udarim šakom o stočić i pljunem i viknem da ne znam odakle da počnem, ali nisam to uradio. Tada je neko pomenuo stručnu pomoć ili psihijatra, a za to nisam imao volje – to sam već jednom probao, ali mi je ta žena rekla da svako jutro pre nego ustanem treba da pokušam da osetim „šta bih želeo“, a to nisam znao svakog jutra, zbog čega sam potpuno odlepio. Dakle, ništa nisam radio i gledao sam poput pokornog psa u sobu pored, u kojoj sam, na svoju žalost, ostavio otvorena vrata. Odjednom sam osetio mučninu, teskobu i vrtoglavicu od količine kutija za pice i gajbi piva koje su se tamo gomilale. Pomalo sličan osećaj ovom sada, s tom stvari ovo vrata, iako sam mislio da će ovo brže proći, da će me crevo odmah overiti. Možda je to zbog plastičnog creva, možda je previše glatko.

Ema je inače vrlo dobro znala na šta sam aludirao, s tom glavom od tuša. Jednog popodneva iznenada se nalazila pred mojim vratima i zaputila se pravo na prvi sprat. Skinula je tuš s držača i posmatrala male komadiće žućkastog kamenca koji su se ugnezdili u gumene prstenčiće. Nektima je iskopala kamenac iz svakog prstenčića ponaosob. Kada je završila, pustila je česmu i pokazala mi kako voda ponovo normalno teče iz tuša. Kada je ona to uradila, delovalo je tako jednostavno.

„To ti odmah daje osećaj da si stvarno nešto uradio, baš kao i glancanje vrata od tuš kabine, ponekad je lepo kada možeš da gledaš kroz njih“, rekla je s osmehom i pružila mi glavu tuša kako bih i sam mogao da je pogledam. „Sigurno ćeš moći par nedelja da se tuširaš, a da ne moraš da je čistiš. Onda će se zapušiti jedna ili dve rupice, ne više od toga. To u principu nije nikakav problem. Onda možeš jednostavno da opereš kosu, da nasapunjaš pazuh i nakon tuširanja lepo prebrišeš zid. To je lepo, zar ne? Imaš li krpu? Možemo odmah da je operemo.“ Tog popodneva očistili smo celu kuću.

Kada su nakon mog rođendana svi izašli napolje i kada sam zatvorio vrata, uradio sam ono što bih uvek radio: pravio bih se da idem nešto da uradim u kući, a potom bih kroz dnevnu sobu dopuzao do prozora. Otvorio bih ga što je tiše moguće na kip i slušao bih ih kako razgovaraju na ulici.

„Šta da se radi, neki ljudi su zauvek takvi.“

„To je ipak njegov život, zar ne, ne možemo mnogo toga da učinimo.“

„Ja sam jednostavno svaki put srećan kad vidim da je još uvek živ.“

„Možda je srećan ovako! Da li si nekad pomislio na to? Možda ne želi da ima prijatelje i možda ne želi iste stvari kao mi, to je moguće? Mislim, mi se ipak veoma trudimo. Možda je ovo što radimo apsurdno.“

„Pa da, moguće. Zaista. Sećaš se u kakvom je stanju bio, spavao je u krevetu punom pikavaca, u sobi punoj praznih gajbi piva. Ovo je stvarno napredak.“

„Ali ako sledeći put bude gore, onda ćemo nešto da uradimo, važi?“

„To je dobro, uradićemo tako. Dogovoreno.“

I ranije su govorili takve stvari, ali nakon poslednjeg rođendana, pre par meseci, iznenada sam se osećao drugačije. Osećao sam se poput psa lugalice koga ljudi s nežnošću posmatraju kada je na dovoljnoj udaljenosti, ali kome ne žele da priđu jer se boje da će ih životinja izujedati. Okrenuo sam se na leđa i gledao neko vreme u plafon, potom sam ustao i zurio u prljave prozore, prljavština se jasno videla na svetlosti koja je dolazila s ulice. Potom sam otišao u kuhinju i posmatrao prazne kutije muslija na kuhinjskom pultu. Preumoran sam da bih prezalogajio, pomislio sam, stvarno preumoran. Ali ovo ne može da se nazove životom.

Otkad je Ema bila u poseti, uspeo da sam održavam glavu tuša. Svaki put kada bih čistio rupice kroz koje prolazi voda – što možda zvuči kao besmislena aktivnost – osećao sam se kao te večeri nakon što smo očistili celu kuću. Na trenutak sam bio druga osoba u drugom telu. Uspela je da me nagovori da obučem farmerke. Plašio sam se da mi neće odgovarati, ali su pasale. Bila je veoma srećna kada sam izmotavajući se uvukao noge u nogavice, zatvorio šlic i zakopčao dugme. „Vidiš“ rekla je zadovoljno, „to je to.“ Glava tuša mi već neko vreme pritiska desni obraz, izbliza mogu dobro da vidim da se nijedna jedina rupica nije zapušila.

CELA _ ITALIJA

Fabrizio Allione radi u filmskoj industriji kao asistent produkcije i predavač korporativnog pripovedanja na Scuola Holden. Objavljivao je kratke priče u domaćim i inostranim časopisima kao i u antologijama zajedno s Davideom Longom i Antonellom Lattanzi. Trenutno radi na svom prvom romanu.

Arianna Giorgia Bonazzi autorka je uglavnom knjiga za decu, s diplomom iz filozofije i masterom iz pripovednih tehnika. Poslednjih dvanaest godina radi kao novinarka u kulturi, urednica, književna prevoditeljica, scenaristkinja, profesorka kreativnog pisanja. Njeni projekti obuhvataju, između ostalog, prevođenje svetski poznatih autora kao što su Ali Smit, Džonatan Kou, Dejv Egers; istraživanje za globalni bestseler s osnažujućom porukom *Good Night Stories for Rebel Girls*; izrađivanje uredničkog projekta za mlade na teme rata i prava za NVO EMERGENCY. Saradivala je s najznačajnijim italijanskim izdavačima poput Rizzoli, Feltrinelli, Mondadori, L'Espresso Repubblica i Il Sole 24 ore. Za Rivista Studio i druge časopise piše o društvu, roditeljstvu, knjigama, novim medijima, umetnosti, obrazovanju. Njene poslednje objavljene knjige su *Il viaggio di Cam* (Carthusia) i *Le rime di Mariù* (Mondadori).

Sara Micello rođena je na jugu Italije 1992. godine. Nakon diplomiranja, masterirala je na Scuola Holden, gde trenutno i radi. Kratko je živela u Španiji. Radila je za Međunarodni sajam knjiga u Torinu (Salone Internazionale del Libro di Torino) podučavajući srednjoškolce za susrete s piscima. Podučavala je kreativnom pisanju zatvorenike zatvora Casa Circondariale Lorusso e Cotugno u Torinu. Neke od njenih kratkih priča su objavljivane u italijanskim časopisima.

Prevod: Ana Popović

Ana Popović rođena je u Vranju 1987. godine. Započela je studije italijanskog jezika i književnosti na Filološkom fakultetu u Beogradu 2006. godine. Diplomirala je 2010. kada je upisala i master studije. Nakon što je odbranila master rad 2011. upisala je doktorske studije i bila angažovana kao saradnica na svom odeljenju. Učestvovala je u organizovanju simpozijuma Oltre i confini 2012. godine; predstavila je svoj rad na međunarodnom simpozijumu održanom u čast profesora Muljačića na Sveučilištu u Zagrebu 2012; prevela je knjigu *Karneval senki* R. Dž. Elorija 2015; koautorka je knjige *Italija kroz vekove* koja se koristi kao zvanični udžbenik za predmet Italijanska kultura na Filološkom fakultetu.

NA PUTU DO KUĆE

Fabrizio Allione

Dok sedaju u kola i odlaze iz grada, pokušava da smiri napetost, govoreći da je za njega to bila jedna od onih nemogućih situacija, koju on naziva *Šta-bi-ti-kad-bi?*

Ona klimnu glavom. „Te situacije ti nisu baš jača strana“, uputi mu komentar.

„Šta hoćeš da kažeš? Ne znam šta je, jebote, više od toga trebalo da uradim?“

„Nemoj da psuješ. Mateo ponavlja sve što kažeš.“

Aliče baci pogled preko ramena. Mateo je utonuo u svoje sedište.

„Hoćeš li mi reći gde sam pogrešio?“, upita on nakon nekog vremena.

„Davide, sišao si s uma, potukao si se sa staklom. Da nije bilo mene, još bi bio tamo i lomio ruke.“

Tog popodneva, otišli su da pogledaju neki stan u centru, s namerom da uzmu garsonjeru. Već godinama su slušali priče svojih prijatelja o investicijama, projektima, budućnosti: sve su to razgovori koje u određenom trenutku zrele porodice počnu da vode. Gledali su ih kako odlaze u banku i dobijaju kredit, traže povećanje plata, postupaju sa šefovima i rukovodiocima kao sa sebi ravnima; sposobni, samouvereni. Tako su i oni, ogorčeni zbog činjenice da su po godinama najstariji par, mada im to nije bilo u prirodi, počeli da razmišljaju o tome, posebno nakon što se rodio Mateo. Pošto su nasledili stan u kome žive, i budući da nisu mogli da priuštite bog zna šta, razmišljali su kako bi im to bila najbolja investicija: da kupe malu garsonjeru u gradu, da je uknjiže na Mateovo ime, da je renoviraju i iznajmljuju studentima.

Bio je to treći put kako su razgledali stan na uglu s ulicom Corso Vittorio. To im se uklapalo u budžet i nije iziskivalo previše posla. Aliče, međutim, nije bila u potpunosti ubeđena. Ne zbog svetlosti, štaviše, čak je stan bio svetliji od njihovog; ni zbog prostora, jer je bio dovoljno prostran za njihov plan; još manje zbog lokacije, jer joj se dopadao taj kraj. Na kraju su to bili neki glupi izgovori, koje je s mukom pokušavala da odbrani.

„Po toj ceni nećemo naći ništa bolje.“

„Naravno“, odgovorila je. „U takvom stanju.“

„Prestani s tom pričom o itisonu.“

„Ne znaš šta ćemo pronaći kad ga skinemo.“

Aliče je na kraju odustala i tog popodneva su potpisali predugovor.

„Tvoja je bila ideja da idemo metroom“, nastavlja on u kolima.

„Šališ se, zar ne?“ Aliče ljutito odmahuje glavom. Zatim zauzima onu teatralnu pozu koju Davide jako dobro poznaje. „Jel' ti to mene okrivljuješ?“ dodaje ona.

„Nisam to rekao, ne pokušavaj. Ali nemoj ni ti meni govoriti šta da radim.“

„Bio je s tobom, držao si ga za ruku.“

„Nisam ga držao za ruku!“

„Bio je sa tobom, jeste ili nije?“

Davide se okreće i gleda Aliče u oči: samo je gleda. Prirodna reakcija, bez skrivene namere. Iznova vrti sled događaja u glavi. I dalje je previše zbunjen. Seća se kako se Mateo rukom drži za njegove pantalone, dok ona s kesama u jednoj ruci časka mobilnim telefonom. Onda se vrata zatvaraju, on se okreće, a Matea više nema.

„Aliče: metro je kretao, morao sam da se pridržim. A i Mateo nije nikad uradio nešto slično, nisam to očekivao.“

„Davide, on ima tri godine! Mogao je da ga zgazi auto. Mogli su da ga kidnapuju.“

Pre nekoliko meseci, a možda i više, Aliče je slučajno nabasala na prodavnicu orijentalnog nameštaja. Privukla ju je niska biblioteka za knjige neobičnih boja, koja je bila izložena u izlogu i odlično se uklapala u Mateovu sobu. Kad je ušla u radnju, pažnju joj je privukla činija obavijena u nešto što joj je na prvi pogled delovalo kao zlatna paukova mreža; to je zapravo bila stara posuda od keramike, slomljena i sastavljena kintsugi tehnikom.

Uzela ju je i dugo prevrtala po rukama. Vrhovima prstiju istražila je uglačani metal, i neobičan raspored preloma u vidu talasa; zamišljala je trenutak kada se slomila: verovatno u trenutku rasejanosti. Pitala se nisu li ti spojevi od popravke omeli nešto drugo, možda i potrebnije, da prođe kroz te pukotine. Razgledala je, opažala je pokret u zlatu, kao da je posuda još uvek živa. Imala je osećaj da se unutar činije, pod njenim prstima presijavao zlokobni splet zlatnih linija, ništa manje opasan od drugih.

„Jasno mi je“, nastavlja on sarkastično, koristeći priliku dok je na semaforu crveno svetlo. „Hoćeš aplauz, jer si ga ti našla, zar ne?“

„Za tebe je to takmičenje? Jel' to roditeljstvo za tebe?“

„Zamisli, ne samo da ćeš moći da pričaš da smo mogli da izgubimo sina zato što je tvoj muž kreten, nego smo ga našli zahvaljujući tebi.“

„Meni je dovoljno što je živ, što je dobro.“

„Super mama Aliče.“

„Ne budi dete. Gledaj kako voziš.“

Davide usporava, jer neki kombi skreće ispred njih. Gleda u retrovizor i prestiže ga. Konjski repovi, koji izviruju iz rešetki kamiona, prolaze brzo pokraj njih.

„A opet, da budem iskren, ti si ta koja nije htela da mu kupi onaj autić. Da smo mu ga kupili, ne bi pobegao.“

„Davide, pričali smo već o tome: ne možeš kupovati njegovu ljubav.“

„To nikad nisam ni radio. Znam da mi to nije potrebno.“

„Ne, ne znaš, jer te nisu tako naučili.“

Ona i Davide su se upoznali sedamnaest godina ranije. Još malo pa će biti duže kako žive kao par, nego sami. Pripadali su jednom drugom skoro u svemu: u mislima, tajnama, traumama, željama, strahovima. Ustanovili su i zajedno otkrili, doduše bez reči, da čak ako samo dve ili tri stvari ne funkcionišu, one imaju veću težinu od nečega što deluje savršeno. Dogodi se ponekad da se sigurnost i uljuljkanost ljubavi pobrka s tananom, gotovo neprimetnom međusobnom kontrolom.

Pre nego što silaze sa autoputa, svraćaju u restoran po picu. Dok Aliče čeka Davidea u autu, primećuje grupu mladića okupljenih oko svojih skutera, s druge strane parkirališta. Piju, puše, i snimaju neko štene mobilnim telefonima kako juri praznu flašu piva. Zvuk flaše dok se kotrlja dopire u kabinu poput nekakvog tužnog cviljenja. Meša se sa muzikom preglupog snimka koji Mateo gleda na njenom telefonu, dok joj sedi u krilu. Njihova toplota koja se lagano lepi na staklo svodi mladiće na blede obrise. Kroz zamagljeni prozor nazire se samo bleđi sjaj njihovih cigareta.

Aliče, zabrinuta za psa, briše staklo rukom.

Jedan momak malo jače šutne flašu. Ona udara o stub na kome je kanta za đubre i razbija se u hiljadu delova. Uplašeno štene zacvile.

Aliče priguši krik u grlu i udari pesnicom o vrata automobila. „Jebem vam mater.“

„Jebem?“, ponovi Mateo.

U tom trenutku, shvata da je govorila preglasno.

„Slušaj, dušo, hoćeš li da mi obećaš da nećeš više da bežiš?“, pokušava da skrene razgovor.

Mateo je i dalje hipnotisan idiotskim videom o nekom tipu koji hrani dinosauruse.

„Danas, kad si pobegao u metrou. Nećeš to više da radiš, jelda?“

„Hteo sam samo da vidim autić.“

„Jel' ga stvarno toliko želiš?“

„Da. Mnogo.“

„Onda će ti ga mama kupiti.“

Mateo podiže lice sa ekrana i odglumi preteran osmeh, kao iz crtaća. „Veoma si ljubazna, mama.“

Smeje se. Zariva lice u njegovu kosu i njuši je. „Ali nemoj da kažeš tati, to mora da ostane naša tajna.“

Kreću dalje i na poslednjoj deonici do kuće, para od pica, koje je Aliče držala na kolenima, pretvara stakla u neprozirne pregrade.

„Tebi je u redu da nastaviš ovako?“

Davide, kao da je pokušavao da uhvati nekog dosadnog insekta blizu uha, zgrabi je za zglob; zatim ispruži nogu i stopalom ščepa otvorenu kutiju za picu bačenu na zemlju. Uze jedan od preostalih komada. Na okrajcima, vidi se da ga je neko već zagrizao. Kora hladne pice je toliko žilava da Davide ima utisak da odgriza žile sa svinjskog rebra. Dok žvaće, glasan je poput tenka koji napreduje sa polomljenim gusenicama.

„Sve je dobro prošlo, zar ne?“, odgovori joj, čim proguta zalogaj.

Oseća kako joj suze naviru, nemoćne pred besom koja ih sputava.

„Uopšte nije važno šta se danas dogodilo, Davide.“

Oslobodi njen zglob i ustade. Pogleda svoje noge, bosa stopala. Malo je ošamućen od piva, možda i malo više. Prilazi frižideru, vodeći računa da ne zgazi igračke raštrkane po podu. Spotiče se o otkinutu glavu nekog superheroja. Tu su i kašičice, Mateove čarape umrljane sladoledom.

Davide otvara frižider, a da ni ne zna šta traži. Vidi sparušene tikvice, teglu starog sosa sa slojem plesni po površini, i narandžastu posudu sa pečenjem koje je njegova majka spremila za Matea. Uzima tetrapak mleka, protresa ga. Otvara ga i njuška: i dalje može da se pije.

Dok odlazi do sofe, prolazi pored Aliče. Ona i dalje sedi na zemlji, ispruženih nogu. „Zar ne možemo ovako da budemo srećni?“

Na zvono njegovog telefona oboje su se trgli, poput zečeva kada ih u mraku iznenade svetla automobila. Staje na rogove triceratopsa i gubi ravnotežu. Prosipa mleko po sebi. Oseća kako mu tečnost curi niz noge, kvasi mu gaće.

Podiže oči ka njoj. Smeje se.

Budi se usred noći. Oko nje vlada mrtva tišina. U ustima oseća nekakav zadah. Htela bi da opere zube kako bi uklonila tu slatkastu patinu koja joj prekriva jezik, ali nema snage.

Traži svoj telefon na noćnom ormariću da bi proverila vreme, ali ne uspeva da ga nađe. Možda ga je zaboravila u kuhinji, možda u kupatilu, nije sigurna. Oseća da joj je butina mokra. Ispipava čaršave, a odmah potom i Mateovu pidžamu, koji spava između nje i Davidea. Opet se upiškio. Priseća se da je rekla Davideu, pre nego što su otišli na spavanje, da mu stavi pelenu tokom noći. U poslednja dva-tri meseca, otkako su završili sa odvikavanjem od pelena, to se često ponavlja. Zaključila je, mada to nije podelila ni sa kim, da su te noćne enureze potvrđivale da Mateo zna nešto što je njima još uvek nepoznato, a on nema drugog načina da to izrazi.

Omete je buka motocikla koji proleće kao lud po uspavanom selu. Pita se kome se toliko žuri u to doba.

Zatim pažljivo ustaje, vodeći računa da nikoga ne probudi. Davide spava ležeći ničice, lica okrenutog prema vratima.

Aliče izlazi iz sobe, stiže do dnevne sobe i prelazi preko rasutih ostataka prethodnog dana. Ne pronalazi svoj mobilni telefon, ali spazi Davideov, prevrnut na sofi. Podiže ga da proveru vreme i vidi notifikaciju na ekranu. Agent za nekretnine: *Prihvaćena ponuda. Čestitam!* Sledio je emotikon – flaša šampanjca. Kako završava sa čitanjem, nesposobna da izrazi šta oseća, vraćaju joj se pred oči ruke starog vlasnika garsonjere: mrlje na zglobovima prstiju, crvenkasta koža na

člancima prstiju koja se ljušti, zatim taj naprstak, od silikona ili šta već, na palcu. Kad se sekirala zbog itisona, možda nije preterivala. Ko zna šta se krije ispod njega, pomišlja.

Stavlja svoj mobilni telefon na naslon kauča i ispružuje se. I dalje joj se ne spava. Koliko god da su pričali o tome, ona to zna, on je još uvek tamo, u metrou. Sleđena je, kako bi rekla njena psihoterapeutkinja. Prisećala se redosleda događaja: trenutak ranije, Mateo se drži za Davideove pantalone, obojica stoje po sredini vagona; u narednom trenutku, kada podiže pogled, Mateo je ispred sada zatvorenih vrata i trči sam prema pokretnim stepenicama, dok njih dvoje nastavljaju da se voze metroom. Zatim Davidea koji se baca na vrata i udara ih nogama i rukama; ostalih putnika i onog užasa koji ih odjednom sve zbližava.

Doživljava ponovo, u sećanju, tu bol, tu teskobu. Nešto drugo je još jače od toga, ali se toga stidi: uzalud pokušava da potisne taj osećaj slobode koji se rađao u njoj dok je voz kretao.

PANDE PARKA UENO

Arianna Giorgia Bonazzi

Otkad su se deca rodila, ili možda otkad sam na društvenim mrežama, ili čak otkad sam zbog posla primorana da komuniciram na jasan i prijemčiv način, i da se, ukratko, pozivam na ono što je poznato, umesto da to izmišljam, delila sam svoje vreme na ono stvarno, to jest na ono u kome sam mogla da pričam sa sobom na svom *stvarnom jeziku*, i na lažno vreme, to jest na ono u kome sam morala da se izražavam po kategorijama, u okviru registara ili da zauzimam veštačke stavove.

Čitala sam u romanima o upornim i nepokolebljivim ljudima koji bi ustajali u četiri ujutru, tuširali se hladnom vodom, a već u šest prelazili preko grada prekrivenog snegom, glava punih planova, i shvatila da sam bespomoćna pred ovim intelektualnim gromadama i da više ne mogu da dirigujem svojim životom kao nekakvim teorijskim remek delom.

Razmišljala sam o ovim sitnicama dok sam vezivala kimone, branila sladolede, prepirala se sa mužem o obavezama i znojila se na kiši tražeći pravi put kroz Tokio, a imala sam osećaj da se ne nalazim na drugom kraju sveta – taj vrtoglavi, čudnovati osećaj koji uzaludno tražimo nakon mladalačkih putovanja - već da sam u letnjem košmaru kom su pridodate i pande.

Uputili smo se u nešto što je ličilo na turističku agenciju sa fasadom od belog drveta, na krajnjem rubu parka Ueno, i krećući se oprezno poput ilegalnih migranata, za razliku od pojedinih nehajnih avanturista sa glomaznim rančevima, čeprkali smo po štandovima da bismo najzad potrpali u džepove svežanj belih, papirnih lepeza u obliku lokvanja, na kojima je bila odštampana mapa parka. I podjednako nespretno smo krenuli da pratimo na mapi simbol pande.

Kako nismo znali da li su lepeze besplatne ili ne, pustili smo korak. Deca su dok su klizala bila daleko, čas ispred, čas iza nas, u kabanicama preko *jukata* koje je hotel nudio umesto pidžama, ali kojima nismo mogli da odolimo, i sa plastičnim maskama na glavi, od kojih im je kosa bila vlažna kao u staklenoj bašti.

Naokolo, u svečanoj tišini, skoro svi pristojni posetioci slepo su prolazili drvoredima sa velikim crnim telefonima podignutim prema nebu ili spuštenim u žbunje poput rašlji, u lovu na Pokemone. Da bismo uštedeli novac - suludarija, s obzirom na to koliko je putovanje koštalo - odlučili smo da se odrekemo interneta na mobilnim telefonima i da koristimo samo vaj-faj *riokana*, hotela u tradicionalnom stilu sa vratima od pirinča i *futonima* u kojima smo odsedali tokom pauza.

Pokemon go aplikacija tek je bila pokrenuta, a naša deca su, videvši sve te ozbiljne odrasle osobe kako jure nevidljiva stvorenja po žbunju, patila u tišini. Možda je baš tog dana jednom od deteta bio rođendan. U svakom slučaju, bili čas iza, ili ispred, jadničci, mokri od znoja i one kiše koja se pojačavala, neprestano su češkali glavu pod maskama kupljenim u Omotesandou i uzdisali nad stvorenjima, koja su trčala po žbunovima ginko bilobe. Nažalost, najveće interesovanje naše dece, kad je zoologija u pitanju, bilo je za imena pokemona. Pa ipak, vodiči su govorili da oni koji putuju u Japan sa decom moraju da ih odvedu da vide pande: i tačka.

„Žedan sam.“

„Otvori usta da ti uđe kiša.“

„Zaboga, ta voda je puna ugljenvodonika.“

„Zatvori usta.“

A onda, u isto vreme: „Hajde da potražimo neki bar.“ „Hajde da potražimo neku fontanu.“

Retko se dešava da roditelji usklađeno reaguju na pritužbe dece. Na smenu, jedan od njih će uvek smatrati da nešto nije ozbiljno, a drugi da je od izuzetnog značaja. Sledeći put će zameniti uloge, i ponovo će biti na suprotnim obalama reke, nabujale reke pune dečjih zahteva i potreba, koja razdvaja svaki par koji se razmnožio u veku nenaklonjenom za roditeljstvo; u veku blagostanja, u kome svaka želja ima dramatičan značaj.

„Slušaj“, kažem umorno svom mužu, „pročitala sam da se odmah pored parka nalazi pijaca Ameja Jokočo, i tamo ćemo možda naći japansku sim karticu“.

Podiže glavu. „Ovo je pitanje na kome, po mom mišljenju, ne smemo da odustanemo. No, dobro, već sam svakako to uračunao: idemo tamo.“

„E pa ne. Ne, ako se ti ne slažeš, onda ne treba to da radimo.“

„Samo da si ti zadovoljna. I oni.“

„Ali ja zapravo delim tvoje mišljenje: da ne treba da popuštamo.“

„Pa, ja sam se sad predomislio, mislim da bismo svi bili mirniji ako bi se i oni igrali mobilnim telefonima.“

Nešto kasnije, u glavnoj ulici Janaka Ginze, delu grada u kome „još uvek možete udahnuti atmosferu starog Šitamačija“, namećem uzdržavanje od interneta i uspevamo da izvdamo kupovinu telefonske kartice. Deca cmizdre sve u šesnaest. Ni reč nisu rekli o pandama, ni dok su ih gledali, ni nakon toga. Nikad ih se više neće ni setiti.

U dva, sedimo iscrpljeni od pregovora za stolom međunarodnog lanca kafeterija, izgledneli, dok deca zarivaju svoje zube u ogromne *bejgle*. Za popodnevni plan predlažemo, ne uključujući njih, da posetimo naselje Ropongi, ali oni se upliću: već su umorni, kad padne mrak, hteli bi da igraju karte na niskom stolu *riokana*. U ovom delu mog sećanja, ako popustimo, naslućujem da je po sredi rođendan muškog deteta. Ne znam kako mi je pamćenje toliko oslabilo, ali nedostatak pripisujem jeziku kojim govore sećanja: ako je to jezik svih, onda ih odlažem u područja kojima više ne mogu da pristupim.

Ispred lokala, odlučujemo da napravimo poslednji krug do groblja Janaka pre nego što se vratimo u *riokan*. Đuture mi uvaljuju svežanj istih lepeza kao jutros, i dok skidam ranac, saginjem se da ih smestim među ogrtače i ustajem, čitava porodica je nestala: bubnjanje trotineta je u potpunosti nadjačano uzvicima prodavaca mutilica za šlag u obliku mačke. Stižem do krajnjeg ruba gomile i posmatram oštru granicu koja deli prostor na onaj gde se ljudi laktaju i na potpuno prazan, i deluje mi da je na neki čudan način on ostalima nevidljiv; očigledno je da su oni tu da pohrle ka tezgama, pa opet, čini se da je granica između ispunjene i puste zone znak koji je povuklo neko uzvišeno stvorenje, koje je želelo da se poigra sa ljudskom prirodom.

Nikad nismo razmotrili proceduru u slučaju da se neko izgubi, ali mi deluje logično da odem do sledećeg mesta za predah. A šta ako ponovo počne kiša? Kabanice su kod mene. A ako mojoj

ćerki zatreba pumpica za astmu? I ona je kod mene. A ako budem htela da se vratim u *riokan*? Karte za metro su u novčaniku mog muža.

Pošto nemam ni vaj-faj, ni onaj mobilni internet, mogu samo da se nadam da ću ih sresti na ulazu u groblje. Da! Sad sam sigurna, danas je mom sinu rođendan, a ja ga provodim na najgori mogući način, daleko od njega, nakon što me je na kolenima preklinjao za sendvič.

Na ulazu u groblje, dva mlada roditelja sa skroz kratkom kosom i istim licima hodaju sa detetom sklopčanim u kengur nosiljci. Nakon dugih, neodlučnih trenutaka, vraćam se kud sam krenula: možda moja porodica još nije stigla. Moja porodica? Ma šta to govorim? Rečnik onog lažnog vremena prevladava mojim mozgom. Ta dva roditelja u dvadesetim godinama, sigurno su tamo gde bi trebalo da budu, telo uz telo sa svojom bebom. Bože moj, šta ako je moj muž izgubio decu u gomili baš u trenutku kada sam ih ja izgubila? Možda samo jedno od njih dvoje? Šta ako sada strancima koji ne govore engleski jezik očajnički pokazuje fotografije naše dece na telefonu? A baterija na mobilnom telefonu je skoro prazna...

Odlučujem da zakoračim na groblje. Isprva ne posmatram ni grobnice, ni vegetaciju. Dok se krećem, tragam za obrisima malobrojnih ljudi koji se ocrtavaju među spomenicima. Tu i tamo vidim niže senke, poput japanskih *jokaija* sa određenih drvenih litografija koje držim na noćnom ormariću u Milanu: predstavljaju decu. Pomaljaju se od jednog do drugog nadgrobnog spomenika, krijući se poput zlobnih utvara. Ogrnuti su šuškvim tkaninama, žutim i crvenim kakvi su i ogrtači moje dece i sos koji im je curio niz bradu, kad su još bili živi, pripijeni uz mene, i kad nisam o njima vodila računa. Da li ovi patuljci zaista postoje među spomenicima, ili su plod moje mašte? Svaki put pomislim da su moji, ali nakon što bolje pogledam shvatim da su njihove jakne kod mene: to je, dakle, to breme na mojim plećima, ili je to možda napetost u ramenima, ono što me steže kada pomislim na njih. Ali, ako su ramena stegnuta, živi su, dobro su.

Moja deca. Sećam se jedne proslave u Korseri, udruženju koje su finansirali nekadašnji penzioneri dnevnog lista Korijere dela sera, severno od Milana, gde je bila i jedna koleginica koja je pisala za neki opskurni časopis pod nazivom Cement, Sećanje ili Polet, koja je dozivala decu vičući *deco!* kao da su neka neodređena deca. Prasnula sam u smeh. Nikad na svoju decu nisam gledala kao na *decu*. Ipak, shvatila sam da se jedina smejem: da su svi oko mene uzvikivali tu neodređenu imenicu u množini, a da je opet svako od njih uspevao da zgrabi jedno konkretno i specifično dete. Onda sam i ja počela da ih zovem: deco, deco, idemo, zatvara se Korsera! A oni nisu odmah došli, jer očigledno nisu bili naviknuti na to, ali su onda prišli, i kasnije su dolazili sve brže i prepoznavali se, i mojim delovanjem se potčinili jednoj metafizičkoj kategoriji.

Stižem do jednog izdvojenog dela i upirem pogled u niske, okrugle statue sa očima suženim od debljine i osmeha. Neke nose kapu i portiklu od crvene tkanine, koja se sjaji i cakli usred vlage. U daljini buka bušilice kao da se upire da otvori plavetnilo neba i sruči na zemlju njegovu boju. Vid mi se razbistri: dakle, crvene mrlje nisu bile kabanice moje dece. Pa ipak, sigurna sam da su sada dobro.

Groblje je dosta prostrano, u daljini je jedan tibetanski mostić koji se provlači ispod kablova visokog napona, visi iznad pruge i podrhtava. Na sredini mosta stoji neki krhki čovek, sa kantom u ruci, koji gleda u pravcu odakle bi mogao da se pojavi voz. On je jedan od one zagonetne

gospode neodređenih godina koja bi mogla u isto vreme da stane da piša sa mosta iz voza u pokretu ili da iz šešira izvuče neku životinju koja govori.

Kad mi okrene leđa i počne da hoda, teturajući se s kantom, odlučujem da ga pratim i odem na drugu stranu, gde mi deluje da postoji neko drugo vreme, ali ne ono o kome vodič govori kao o „atmosfera starih Janaka i njenih drvenih koliba“, već baš neko drugačije, u kome Pokemoni još nisu izmišljeni i niko ne zna za Obamu. Spavam li? Ali gde, na nečijem grobu? Prigušena sunčeva svetlost je sada oker boje. Kada pomislite da ste zaspali, trik je u tome da prebrojite prste: uspevam u tome. A da bih bila sigurna, pošto sam u sandalama, prebrojavam i prste na nogama. Moja ćerka je pre više godina govorila da *svi* imaju dobro i loše stopalo. Loše mora da bude pokriveno, uvek, noću i danju, ružnom čarapom, kako ne bi disalo. Čini mi se da tamo šepa neka starija figura.

Sada sam sama sa svojim rečima, jedne sam izgovorila, druge zahvatila iz bunara. Kada sam obgrljena rečima, niko me ne može naterati da izađem iz svoje čaure i izgovorim ono što je prihvatljivo. Sudbina *te* porodice je izvan mene. Sigurna sam da cvetaju: možda je najmlađa izgovorila molitvu u stihu bogu lisice, jer je i ona bez mene slobodna da razmišlja izvan kategorija mojih banalnih pouka.

Prelazim preko mosta šušajući u svojoj bučnoj opni: svetlost koja iscrtava šine ispod litice već je sećanje, jer hiljade kapi lebde po vazduhu poput ogledala. Nešto je puklo i počelo je da teče stvarno vreme. Eto šta je iza mosta: nije reprodukcija prošlosti već sadašnjost, ogoljena od ljudskih jezičkih struktura koje bi je opisale.

Kad se gleda s druge strane mosta, čini se da groblje zaista miruje, povremeno se trgnuvši kao u snu, kao da diše. Čini mi se da iz uha koje mi zvoni čujem detinjast smeh koji se izdiže sa zemlje. Trbuh mi grmi od gladi. Trava je ovde visoka, izgorela: malo se savija pri prolasku konvoja, kao iz poštovanja prema ljudskoj dovrtljivosti. Čovek koji mi se činilo da me zove sa mosta sada je podvio nogavicu i šćućurio se na obali blatnjave bare. Ne znam zbog kakvih to vradžbina mi jezero deluje puno očiju, života. Čujem graktanje, čak čujem kako jaja punoglavca krckaju, otvarajući se. Jedno od očiju u bari liči na oko moje majke, njen veseli glas mi kaže: „Jesi li videla, istetovirala sam obrve!“ Čovek vadi iz duguljaste kese mali štap za pecanje i sklapa ga, vadi mamac iz kutijice i postavlja ga na udicu. Zabacuje štap u baru, dok mu divlja trava stvara utisak da ga čuva. A ja, dok ga krišom pratim, gde sam to? Kamo sam skrajnuta?

Na plaži, u Grčkoj: još jedno iscrpljujuće putovanje koje smo mogli da priuštimo zahvaljujući saradnji sa jednim časopisom: maestral je šibao decu po grudima, od stena su im noge bile krvave. Onda jednog dana, na plaži prepunoj zlokobnog drveća, moja ćerka reče da su listovi „kašica papica“. Izgovorila je to kao da je sve spojeno, čini mi se sa slovom S umesto Š. Listovi tamariska pljuštali su satima u snopovima, pod naletima vetra. Unedogled su pothranjivali tu nemirnu igru, a taj dan se pokazao kao najpodnošljiviji u tom celom letu. Eto, i tu se otkrio veo fikcije: to je, dakle, značilo imenovati svet, osetiti razliku između imena koja obično nečemu dodeljujemo i prvog utiska koji ona u nama pobuđuju. Izvan toga, svet je bio mesto okrutne prizemnosti ljudi koji su već umeli da imenuju postojeće, a povrh toga, ne bi li zavredeli poštovanja, stvarali su i privid te navodne činjenice: ma da, za koga me smatraš.

Svet se sve manje otvarao i zahtevao je sve više snage.

Na stranici Vikipedije o parku Ueno, koju sam rasejano i kao po automatizmu ili dužnosti pročitala ujutru, pisalo je da, kada su otvorili Muzej zapadne umetnosti u parku Ueno, tokom

druge polovine devetnaestog veka, morali su da uvedu reč *muzej* u upotrebu kako bi predočili ovaj zapadnjački pojam. To mi deluje kao malo verovatno, ali je, međutim, izvesno da se estetika kao formalna disciplina, uprkos bogatom umetničkom stvaralaštvu Japana, razvila tek krajem devetnaestog veka, postavljajući koncepte lepote kao *jugen*, "tajanstvena dubina", ili *šibusu*: spoj prefinjenosti i nedorađenosti. Iz nekog kutka, javlja mi se slika, ja kao devojčica vičem: nedorađeno! nedorađeno!, misleći da je to uvreda, i sećam se baš da se taj lični pridev odnosio na nedovršeni zidić terase spavaće sobe, koji me je grebao po bedrima.

Ingeborg Bahman kaže da kada provedemo izvesno vreme na određenom mestu, poprimimo previše oblika i onda imamo sve manje prava da se pozivamo na sebe.

A ja, gde sam ja bila do sinoć? Gde je meni pisano opravdanje za ovo produženo odsustvo od sebe same? Ne, to nije istina. U tom bunilu, poput svetionika, ponovo sam se pojavila ophrvana srcem: sada mi se čini da me, u gluvo doba noći, moja ćerka probudila iz sna: u njenom snu je bio neki dželat, i red devojčica. Dželat je pitao devojčice: kako se zovete? A ako je ime devojčice bilo čudno, odsekao bi joj je glavu i bacio je svinjama. San se prekinuo kad joj je glava pala: imala je tek toliko vremena da vidi tu scenu.

Mislila sam da se živi za takve vizije, a kasnije, tokom noći, sklupčala sam se, lagano potapajući svoju savest u zaborav.

O tome i o još mnogo čemu razmišljam, istovremeno zbunjeno i jasno, ostavljajući ribara iza sebe dok se vraćam preko mosta. A na mostu, čija se užad sjaji i odaje utisak da nestaje na nebu, susrećem jednog svog lika: ženu u naboranoj, isprano plavoj suknji, ženu koju nikad u životu nije zapalila cigaretu. Znam – jer je plod moje mašte – da ima neodoljivu želju da utoli glad, uvlačeći dim dugačke cigarete, od nekih dvadesetak, trideset centimetara, cigaretu koja je osmišljena baš za nju, koja gori kao i dan, dok u međuvremenu ona želi da se naslađuje nepomično gledajući na groblje Janake, koje pritajeno hrče.

Vraćajući se stazom unazad, na blagoj padini, do mene dopire miris prženog testa koji se širi iz mokrih gradskih uličica: to je prvi dodir sa stvarnošću otkad sam se izgubila.

Kad mi se čini da mi noge već plutaju, kako bi pratile um koji plovi poput čamca preko kosturnice, ovde ispod ulaznog luka, gde sam ih nestrpljivo čekala, zatičem čoveka s bradom i dvoje dece mokre plave kose.

Deco!

Nismo deca, kaže moja ćerka, kao da su se naši udaljeni umovi proširili i dodirnuli: mi smo lisice.

Gledaju me uznemireno, kao da sam umrla i vratila se iz podzemlja. Gledam ih i primećujem kako su porasli, ostareli. Čini mi se kao da nas razdvajaju godine spokojne razdvojenosti.

Pitam: koliko je sati?

Tri i pet.

Toliko rano? Pa, jel' vam se dopalo groblje?

Da... da... zapravo su te deca skoro sve vreme tražila.

BLJESKOVI

Sara Micello

U zbirci eseja pod naslovom *Zen u umetnosti pisanja*, Rej Bredberi piše da je od svoje dvadeset četvrte do svoje trideset šeste godine vreme provodio sastavljajući spiskove reči. *Lista je glasila otprilike ovako:*

JEZERO. NOĆ. CVRČCI. JARUGA. POTKROVLJE. SUTEREN. KAPAK. DETE. GUŽVA. NOĆNI VOZ. SIRENA ZA MAGLU. SRP. KARNEVAL. RINGIŠPIL. PATULJAK. LAVIRINT OGLEDALA. SKELETON¹.

Nedavno mi se dogodilo nešto slično.

Živela sam u porodici koja mi je pružila dobro obrazovanje i dobar odnos prema životu, ali u poslednje vreme uporno preispitujem neke stvari. Mnoge su preostale i još uvek me plaše na isti način.

Među njima se nalazi jedna nesreća, maska Zoroa, životinje u formalinu u teglama na policama moje škole, pucnjava, lažna smrt moje sestre, vrata naša stare kuće i mogla bih da nastavim. To su bljeskovi koji se vraćaju u moje sadašnje ja i odbacuju me u tajnu sobu. Ponekad dugo ostajem u toj prostoriji, ponekad se, opet, pitam zašto moram to da radim, pa prekinem. Ali ono što mi je očaravajuće jeste nedokučivost koju ovi prizori nose sa sobom. U određenom smislu bi bilo bolje ostaviti ih tako, ali u nekom drugom ta želja da se približim plamenu je toliko neodoljiva da nije važno što znam da ću se opeći. Jer će se to i te kako desiti. A suština je upravo u tome.

U jednom odlomku iz svoje zbirke, Bredberi piše: „*Takvi spiskovi, iskopani iz dubine mozga, mogu ti pomoći da otkriješ sebe samog².*“

Niko nikada nije rekao da je to lako i, pazite, u opasnosti smo da sami sebi nanesimo ozbiljne opekotine.

Bredberi govori o jednoj jaruzi, u blizini kuće u kojoj je živeo kao dete: „*A onda sam želeo da se prisetim kako je izgledala ta jaruga, naročito noću kada smo se vraćali kući kasno, [...] pa je moj brat Skip trčao napred i skrivao se iza mosta preko jaruge, [...] i onda bi iskočio, zgrabio bi me i vikao, a ja bih trčao i padao i nastavljao da trčim, i do kuće bih vikao nerazumljive stvari³.*“

Nije mi poznata ta jaruga, ali mi je poznat taj osećaj „kada trčiš, padneš, pa ponovo trčiš“ i taj osećaj treperi u meni. Voljna sam da se kladim da treperi u svakom od nas.

„*Trčao sam, uspinjao se. Ali nikad nisam mogao da se izborim, uvek bih u poslednjem trenutku trepnuo i zagledao se u tu užasnu tamu. I uvek je bila tu⁴.*“

Suština je da otkrijemo, da kopamo iskonski po svojoj prošlosti. Ako smo spremni na to, ako stvarno uspemo da svemu tome pogledamo pravo u oči, ne možemo ni da zamislimo na kakve ćemo sve mine naići.

---

¹ Prim. prev. - Autorka se oslanja na italijanski prevod knjige Reja Bredberija, *Zen u umetnosti pisanja. Oslobodi kreativnog genija u tebi*. DeriveApprodi, Rim, 2000, str. 22, a samim tim i prevodilac ovog teksta, s obzirom da ne postoji zvaničan prevod ovog dela na srpski jezik.

² Rej Bredberi, *ivi*, str. 24.

³ Rej Bredberi, *ivi*, str. 66.

⁴ Rej Bredberi, *ivi*, str. 30.

***

Kuća strica i strine nalazila se na selu. Bila je jedna od onih istovetnih kuća u nizu, naslonjenih jedna na drugu. Nalazila se u blizini sportskog terena, sa desne strane od njih se selo završavalo, a zadnji deo njihove kuće prostirao se prema poljima. U tom delu je bilo dosta korova i sasušenih grana koje su se lomile poput krekeri. Ponekad su cipele, kada bi ih nagazile, dizale prašinicu. Niko se nikada nije potrudio da to počisti, a i nije bio lep prizor za gledanje. Malo dalje su se nalazile neke napuštene gume, preko čijih bi se pneumatika sunce svakog leta presijavalo. Sa ove strane se videla kuća strica i strine, iz uličice u koju su automobili s mukom ulazili, kao da će zauvek ostati zaglavljani u njoj. Ponekad je uličica bila skroz zakrčena, te smo morali da potražimo neko drugo mesto.

Kuće u tom delu nisu bile mnogo velike, ali su bile dobro građene, ako ništa drugo imale su debele zidove i bilo je teško čuti bilo kakav zvuk. Bilo je poprilično tiho, sem preko puta kuće, kuda je išla pruga.

Na neki način, ne razumem kako su stric i strina mogli da žive tamo, s tom promenom koja je uvek vrebala u zasedi. Voz je prolazio u zoru, a ponekad i kasno u noć, i to su bili trenuci u kojima se najviše čuo. Možda zato što je svuda vladala tolika tišina, a on bi dolazio poput nekog iznenađenja. Zamišljala sam da je ogroman, sa snažnom bukom gvožđurije. Nije bio od onih modernih, jer je pruga u selu povezivala manje stanice i vozovi su se često raspadali. Ljudi bi se vozili njime kad nije bilo drugog načina da se prevezu, ili bi se omladina leti nakrcala u njega. Stric i strina su znali raspored dizanja i spuštanja rampe, i svaki put kad bi voz prolazio, delovalo je da će se kuća srušiti. Njegov dolazak odjekivao bi nam u ušima i činilo se da će pod našim nogama pući pod. Kad je bio vrlo blizu i kad je prolazio pored kuće, prozori su se tresli, kao da je neki zemljotres. Prvo se čuo u spavaćoj sobi. Zatim u kupatilu, delovalo mi je da će probiti zid, savrnivši sve s podom. Svaki put bih pomislila da će se to desiti.

Bašta kuće bila je s jedne strane oivičena zidom bez maltera. Stric je izravnao jedan deo u njoj kako bi uzgajao biljke. Mnoge su bile ukrasne, dok se puzavica pela uza zid. Zid je bio nizak, iza njega su se protezale beskonačne šine. Nalazile su se tik pored nas, sa sve tucanikom i korovom.

Kada je voz prolazio, imala sam ritual da zadržim dah, jer sam zaista bila sigurna da nećemo preživeti. On nas, naprotiv, nije ni primećivao. Očarano bih, naročito noću, razmišljala o železničkoj stanici i o tome šta bi sve moglo da se nađe ispod šina. Voz je mogao da smrska bilo šta, a mene su fascinirale misli o tome šta se sve dešava napolju i kako se tama premešta. Napolju nije bilo zaklona i sve stvari su morale da se čuvaju voza. Bila sam zabrinuta za njih i razmišljala sam o tome šta može da se dogodi dok niko ne gleda.

***

Leti, kad bi sunce počelo da zalazi, bili bismo na pločniku preko puta, i sedeli na zarđalim stepenicama ispred velikih zasvođenih vrata. Vrata su bila jednolične braon boje, nalik zemlji, a po sredini je virila lavlja glava. Nismo znali ko živi iza tih vrata, niti smo ikada videli da su se otvorila. Ostajali bismo na tim zarđalim stepenicama sve do uveče. Pod rukama bi nam se lepila rđa u ljuspama, koje bismo onda istrljali, i zbog toga se osećali važnima.

Svuda unaokolo, vrata od kuća bila bi otvorena, a naša majka bi nas gledala, dok je sedela u hladu.

***

Bilo je vreme pre večere, vladala je letnja tišina, povremeno su se čule neke ptice, možda sove. Nedaleko odatle, duž autoputa, prošao bi tek po neki automobil. Majka i ja smo čekale oca. Sedela je na ležaljci pod tremom. Nosila je cvetnu haljinu i jela krastavac. Onda je ustala, namestila stolice oko stola, i počela da kuva. Uzela je šnicle iz zamrzivača i oprala nekoliko listova zelene salate. Bacila bi pogled tu i tamo ka kapiji. Kapija naše kuće je od kovanog gvožđa i zelene je boje. Kapija je previsoka za preskakanje i automatska je, te se njome upravlja pomoću dugmeta na daljinskom upravljaču. Znamo kad neko dolazi po farovima koji se naziru iza rešetaka.

U vazduhu se čuo poj cvrčaka, i dalje ih mogu čuti. Malo dalje, selo je bilo nemo. Majka je uključila televizor. Nije progovorila ni reč, a ja sam je sledila u tome. Pokatkad bi izvirila na ulicu i čekala. Onda bi se vratila i nastavljala da radi svoje poslove. I ja sam gledala napolje i čekala.

Ne znam koliko je to sve trajalo. Nismo ništa progovorile, a u pozadini je tv i dalje govorio. Bacila bi pogled ka njemu, čula par reči, i onda se okrenula. Te večeri tišina je bila blizu, činilo se kao da je kraj nečega. Iz šerpi je dopirao miris crvenog mesa, para se širila prostorom. Majka je smanjila vatru, sve dok je nije ugasila i pogledala je u kapiju. Ja sam gledala nju.

I tada sam videla to. Videla sam ga na livadi, skriveno među borovima, nije bilo daleko. Majka se neprestano kretala između stola i šerpi na šporetu, i možda ga nije ni primetila. Nisam joj rekla ništa iz straha da se ne prepadne, ali sam se nadala da će ostati gde je, i da će se moj otac vratiti. Nisam se pomerila, ali sam osećala kako se prikrada. Ne bi imalo svrhe ni napraviti buku da bi se udaljio. Znala sam da je tamo i da hoće da je upropasti. Ne znam koliko ju je pratio, moglo je proći pola sata ili manje, a možda i više. Gledao je njenu haljinu, zatim kosu, i sve što joj je pripadalo. I dalje su se čuli glasovi sa televizije. Cvrčci na selu bili su uporniji. Nebo je bilo mračno i bilo je leto, ali se nije umiralo od vrućine. Majka je gledala našu zatvorenu kapiju.

Možda ona nije ni primetila, ali ja i dalje mislim da te večeri nismo bile same. Ne znam šta mi se učinilo da sam videla na livadi, tik pored nas. Ono što bih volela da saznam, negde duboko u sebi, jeste da li je i ona razumela, da li je shvatila da nismo bile same. Što se mene tiče, bio je na par koraka od nas i došao je po nas. Te noći sam se uplašila da traži baš nas i da neće otići praznih ruku.

Onda je iznenada nestao. Mora da je odnekud došao i da ga je neko poslao. Činjenica je da je mogao da ostane, da je hteo.

Nekoliko noći kasnije, vraćala sam se sa drugaricama s neke žurke. Već je bila noć i automobili su jurili magistralom. Čule smo kako se naš auto trese od njihovog prolaska. Dok smo hodale ulicom, zasijala su svetla. Neko nam je signalizirao da usporimo i pređemo u suprotnu traku. Na trenutak sam ga opet videla. Prošle smo pored smrskanog automobila. Hauba je bila kao zgužvan fišek, izgledala je kao prazna konzerva paradajza, a tu su bili i policajci i hitna pomoć. Ne znam da li je bilo povređenih i da li je bilo krvi, ali nešto me nagoni da verujem da jeste. Dok smo polako išle i gledale u taj auto, među nama je zavladao tišina, delovalo je kao da je kraj neke bitke. Drugarica koja je bila za volanom ponavljala je da smo imale sreće, „da je bio dovoljan samo jedan trenutak da mi budemo na tom mestu“. Te noći ulica je zaista bila mračna i znala sam da nas je ponovo poštedeo.

CELA _ PORTUGAL

Luis Brito je studirao klasičnu muziku od 7. do 15. godine. Radio je kao kopirajter u marketinškim agencijama. Objavio četiri putopisa, imao jednu izložbu slika i napisao *Sub-realism, the Millennial Manifesto*. Trenutno je ponovo u muzici, drži koncerte i radionice o handpanu, didžeriduu i drugim muzičkim instrumentima s terapeutskim svojstvima.

Daniela Costa je diplomirala nastavu portugalskog jezika, a pisanje biografija na zahtev je njena profesionalna delatnost i dosad je kreirala na destine tekstova za privatna izdanja. *Aprende a ser saudável com o Joca e a Maria* (2019) je uvrštena u Nacionalni plan za čitanje portugalske vlade. *Uma bomba a iluminar a noite do Março* (2018) je njen prvi roman, a drugi *Pássaro na Marquise*, koji je napisan uz podršku programa književne rezidencije Óbidos, čeka objavljivanje. Osvojila je prvu nagradu na prvom književnom konkursu u organizaciji Ambassade Republike Koreje u Portugalu kao i treću nagradu na šesnaestom izdanju književnog konkursa Dr. João Isabel.

Patrícia Alexandra Teixeira Patriarca (1980) kroz pisanje nalazi svoje mesto u svetu i opisuje šta joj se dešava u duši, svoje strahove, svoje snove. Kada piše oseća se posebno.

Prevod: Tamina Šop

Tamina Šop (1985, Beograd, Srbija) živi i radi u Portugalu od 2010. Prevodi dela savremenih portugalskih pisaca na srpski kao frilens prevoditeljica. Povremeno prevodi sa srpskog/hrvatskog/bosanskog na portugalski u saradnji sa portugalskim piscem Rui Manuel Amaralom. Nedavno je osnovala malu nezavisnu izdavačku kuću sa sedištem u Portu, Portugal, pod nazivom FLOP zajedno sa grupom istomišljenika - književnih entuzijasta i prijatelja.

STVARI KOJE SE NIKADA NE MENJAJU

Luis Brito

Još uvek u meni nije bilo straha od tebe pa sam pružao ruku uvis tražeći vezu sa tvojom. I tvoja ruka se spuštala, mlaka kao muzika u liftu, imala je vene nalik nemim zmijama koje se ukrštaju, grickao si nokte sve dok se ne bi skvrčili kao školjke, i tvoja ruka se nastavljala na moju i preplitali smo se onim glistama koje zovemo prsti.

Jadan ti. Pre toga nosao si me u naručju stenjući uspavanke u gluvo doba noći umesto da lalaš. Prao si mi guzu, tvoje gliste su dodirivale moju kaku koja je ostavljala trag i sušio si odeću kada bih te upišao. A pre toga morao si da ubediš moju majku da je lepa kako bi je odveo u krevet, pre toga si isto to govorio drugim ženama jer su te davno pre svega toga već bolela muda jer si morao negde da me istreseš zajedno da ostalim mlečno belim punoglavcima istim kao ja istim kao oni u mojim testisima, koji danas vise sve niže i sve više liče na tvoje. Imam već trideset i pet godina i nisam više klinac. U mojim godinama već si mi bio otac.

I još uvek te se nisam plašio. Ako bih zatražio tvoju ruku, ona bi se spustila i imala je vene nalik zmijama, moj otac imao je umetničke i naprasite ruke, a naprasito je ono što malo-malo pa prasne. A zasluživao sam, i te kako sam zasluživao, samo zato što sam ono što jesam, da dižeš ruku na mene umesto da mi je pružaš, kada bih kasnije zasrao u usranj školi. Roditelji dele batine, deca ništa ne nauče i neke stvari se nikada ne menjaju.

Lepio si mi šamare jer si bio umoran, grizao si nokte jer ti je bilo dosta svega a naročito samog sebe, potpuno te razumem jer ni ja ne podnosim sebe. Da se promenim? Samo u vicu.

Dodijalo mi je da budem seronja kakav si se plašio da ću postati, da svako malo nešto zaserem u usranj školi života, što je uostalom sranje od izraza, poput onih klišea koji nam se smuče zato što imaju smisla. Ima stvari koje mi idu na živce, baš kao i tebi kada bi ti došla žuta minuta, pa bi se naoblačio i zagrmeo šamarima. Kad osetim potrebu da zviznem, sebe, nekoga, vrata ormara, dođem do zaključka da živeti znači nasleđivati, sve je tako nepopravljivo i nerešivo, uključujući i nedostatke, probleme i traume. Vremenom se sve ukiseli, kao jogurt, i nema ničega osim samoće na nescima kada okusimo starost. Ništa se ne menja.

Ideš mi na živce. Idu mi na živce vesti o onima koji umiču poreznicima u velikom stilu. Živcira me što dobijam pisma koja pokazuju crno na belo da dugujem pare. Ti nikada nikome nisi ostao dužan, zato si bio umoran pa si lepio šamare jer si se plašio i grizao nokte jer si bio iznuren. Dugujem pare vlastima, nikada nisam okusio ništa u tvojim šamarima poput gromova, samo imam problem sa onim što mi se nameće, oduvek, sada i zauvek. Kada dođe trenutak da umrem, ono što će me razbesneti biće njena nametljivost. U međuvremenu, gnušam se društva u koje si me uvalio, izvini ali je istina, sve ovo je samo jedna velika piramidalna mučka koja počinje u usranj školi, a ono što me ubija u pojam je što nema izlaza, što se zlopatim, ne radim i dugujem neku mizernu svotu poreskoj upravi zbog vremena kada sam radio na crno, da li me čuješ sve ovo mi se uopšte ne dopada, nikada me nisi čuo i ništa se ne menja.

Ako podignem ruku, možda mi pružiš svoju a možda je digneš na mene. Opraštam ti, ako uspemo da oprostimo meni to što dugujem pare državi i što mi se ponekad možda omakne koja mrlja od govanceta u gaćama koje nosim danas i koje sam nosio juče, jer me danas nisi presvukao.

Bilo je i žena. Prvo tvojih, zatim mojih. Bio si klinac kao i ja, zaljubljen u svoju majku kao i ja u moju koja je bila i tvoja. Onda pubertetlija, izdžikljale su ti dlake i bubuljice i dobio si želju da ih omirišeš, žene, a ne bubuljice, kao i ja koji sam se od puberteta vodio njima kao što se mornari vode zvezdama, jer šta su bubuljice ako ne zvezde koje se rađaju na pozornici jednog Don Žuana?

I moj ud evocira predstavu tvog i umorio se, umorio me je, umorio nas je od tolikog traganja i nalaženja, od tolikog traganja i neuspeha, ponovnih neuspeha, više puta sa istom, sa više njih u isto vreme. Neke stvari se nikada ne menjaju i, ako osećam da sam ti, ako te često osećam u sebi kao da smo jedno isto, a to je protok vremena, najčešće je to onda kada im prodajem maglu i pričam im priče. Onaj šarm, mačo, osoba s iskustvom, večito ista žvaka jer sve što si ti proživio i ja sam proživio, a žene to osećaju.

A tu je bio i fudbal na koji si me vodio, na stadionima i na televiziji. I ljubav prema psima veća od one prema ljudima, jer psi više vole ljude nego oni jedni druge.

A onda je došao i dan kada si otišao bez traga i glasa, i dan kada sam se vratio u tvoj život, više nisam imao bubuljice ali jesam želju da ti ispričam ono što pričam ženama kojima pričam priče. Pravi se da to nisam bio ja i pravi se da nisi bio ni ti.

U međuvremenu si se razboleo. A onda si umro, no ne pre nego što si me podsetio da moram da plaćam poreze jer bez njih ne bi bilo bolnice u kojoj si bio primeran tip čije telo je zastrašujuće brzo propadalo, intubiran i sav izranjavljen, ali čak i tada si pokušavao da nateráš rumenilo na obraze medicinskim sestrama, a one su se rumenele, ne zato što im profesija tako nalaže već zato što znaju da čak i oni koji su na korak od smrti mogu i dalje biti lepi ako su iskusni.

A zatim i dan kada sam odlučio da se promenim. Ne želim da umrem bolestan kao ti, ne verujem u sistem i zato svakog dana stvaram bolnicu unutar sebe. Ti ne vidiš, ili, ko zna, možda i vidiš, da se i za tebe bavim sportom i dišem duboko, meditiram, izbegavam šećer i tuširam se hladnom vodom. Bolest tvoje smrti donela mi je ozdravljenje, tako je to u današnje vreme. Bolesni roditelji koji su doneli na svet bolesnu decu koja žele da budu zdrava. Možda bi danas razumeo kada bih ti rekao da nikada nisam bio sigurniji da mi je dojadilo da budem dno dna. Izmenio sam navike, kao tebi u čast. I dalje sam bolestan, bolestan od toga što sam živ, jer se neke stvari nikada ne menjaju. Da li sam srećan? Ponekad. Da li sam te oplakao? Ne. Još uvek nisam.

TAPIOKA

Daniela Costa

Brundanje motora kombija udruženja najavilo je da je vreme ručku. Sunce je bilo toliko upeklo da je postalo nevidljivo. Starac je stajao pod smokvom, u štrokavoj raskopčanoj košulji, sa podozrivim osmehom na usnama koje su stiskale cigaretu. Pogledom je pratio Brazilku, dve velike vlažne mrlje pod pazusima i još jedna na leđima uniforme, dok je izlazila iz kombija, vadila hranu i išla ka poljskoj kuhinji, gde ju je obično čekao.

– Čika Žuao! Čika Žuao!

Njegovo smežurano lice zgrčilo se od smeha, otkrivajući brazde kestenjaste od znoja i prašine.

– Čika Žuao! Ej, čika Žuao?

Zabavljao se posmatrajući njenu zbunjenost, možda čak i zabrinutost. Naslađivao se time što je zbog njega gubila vreme.

– Čika Žuao?! Evo, okačiću vam ručak na kvaku...

Igri je došao kraj, zvižduknuo je ne mrdnuvši ni prstom. Marijeta ga je prostrelila pogledom sa izrazom dosade na licu. Pas je zalajao kao da sluti neko zlo.

– Toliko je vruće da ni životinje ne mogu da izdrže – rekla je.

– Čudi me da se nisi navikla na vrućinu tamo odakle si došla. Šta si mi donela?

– Stroganov i tapioku za dezert. Danas se slavi Velika gospojina pa su časne sestre napravile slatkiše za sve.

– E, do mojega, zar više ne umeju da spremaju portugalsku hranu? Zar nije dosta što je sve prepuno stranaca? Nosi te pomije, ja ih neću taknuti, jesi li čula?

– Probajte, dopašće vam se.

– Ne pada mi na pamet. Uzmi tu kesu koju si donela i tutanj!

Pogledala ga je s oklevanjem, znala je da je samo zadirkuje, da je to samo način da privuče pažnju. Promenila je temu:

– Budite oprezni, požar bi mogao da krene na ovu stranu.

– Šta ti znaš o tome? Gori sa one strane planine, vetar neće promeniti pravac po ovoj vrućini. Nisam ja od juče...

– U redu. Ovako ćemo, ja idem da obiđem selo pa ću se vratiti po sudove.

Znaš da nesreća stiže kada životinje napuste svoje jazbine i nestane stida. Devojke su ćutke sedele u kombiju, zaprepašćene. Selo u kojem se obično nije moglo videti više od petoro ili šestoro ljudi na ulici sada je vrvelo. Čerke trgovca stokom, studentkinje koje gotovo nikada nisu viđali, čupale su rastinje i kopale oko dvorišta. Grupa muškaraca očajnički je sekla bor čija krošnja je dopirala do krova čika Erminijeve kuće. Dona Adelajde, razgolićenog otromboljenog stomaka, crevom je polivala zidove, krov i prozore. Opštinski radnici sekli su korov koji je poslednjih meseci izdžikljao među stablima borova i eukaliptusa.

Marijeta je ušla u dona Amelijinu kuću u trenutku kada su na vestima izveštavali o požaru. Starica je plakala i molila se, a Marijeta ju je naterala da popije dve čaše vode. Zatim su otišle

do oboda sela, gde je živeo bračni par koji nisu zatekli kod kuće. Rekli su im da su njihova deca došla po njih i odvela ih.

Oko dva popodne, koprena od dima i varnica tulila je i zgušnjavala svetlost. Teško se disalo i oči su pekle. Žorže je bio presavio maramu u trokut i vezao je preko nosa i usta. On i Ze Pedro utovarivali su stoku kako bi je izveli iz tora i odveli na sigurno. Začuo je motor kombija i približio se putu. Marijeta ga je ugledala i zaustavila kombi kraj puta. U tom trenutku, jedan automobil francuskih tablica koji je prolazio usporio je i putnici su ih uspaničeno upozorili da je požar stigao do sela Valinjoš i da beže glavom bez obzira.

– Zvao sam vatrogasce više od dvadeset puta, niko se ne javlja! – Žoržev glas bio je beznadežan.

– Nama su rekli da je požar već toliki da je stigao do magistrale. Vatrogasci su otišli tamo. Dok im ne stigne pojačanje, neće moći da pomognu ovde. Oni su nam rekli da bežimo!

Auto je krenuo, a Marijetin telefon je zazvonio. Zvali su iz udruženja da im kažu da pokupe sve starce iz sela i što pre ih odvedu u varoš.

– Idi po mog oca! – zamolio je Žorže.

– A ti?

– Čim utovarimo stoku, idemo po džip i dolazimo. Idi po mog oca, molim te!

Dona Amelija čekala ih je pred vratima. U ruci je stezala plastičnu kesu sa tabletama za pritisak i spavanje, kronicu i karticu sa molitvom Svetoj Barbari. Činilo se da je znala da dolaze po nju. Na pragu koji je još jutros bila pomela, garež je plesala ukrug u ritmu vetra.

Čika Žuao i dalje je stajao pod smokvom i činilo se da žvaće istu cigaretu.

– Već sam ti rekao, nisam taknuo ništa. Možeš da poneseš kesu kako si je i donela.

– Došla sam po vas. Moramo da bežimo, požar je došao do Valinjoša.

– Samo ti idi, ja ne mrdam odavde.

– Ne počinjite, čika Žuao, nije trenutak za inačenje. Idemo svi, odmah.

– Nećeš ti meni da naređuješ, kučko. Samo zato što te onaj magarac Žorže sluša, nemoj da misliš da ću i ja.

Videvši da je situacija napeta i Sidalija je izašla iz kombija kako bi pokušala da ubedi starca. Nakon četvrt sata, shvatile su da ga neće odvratiti. Pas je zavijao, pridružujući se zaglušujućem horu. Vazduh je postajao sve tamniji i gušći, dim se širio poput kakve nepodnošljivo vrela i kužne magle.

– Ti idi sa Dona Amelijom, a ja ću ostati sa njim – odlučila je Marijeta.

– Jesi li sigurna?

– Jesam, nemamo vremena za gubljenje, a ovaj je tvrdoglav kao magarac. Imam ključ od Žorževog auta, doći ćemo njime.

Marijeta je pokušavala da dobije udruženje, Žoržea, vatrogasce, policiju, ali nije imala domet. Ušla je u kuću i pokušala sa fiksnog telefona, ali bez uspeha. Nestalo je struje a vode je bilo sve manje. Starac je bio iza kuće sa psom, čiji lavež i zavijanje su sada bili prigušeni čudovišnim grgljanjem vatre. Dok je punila kofe i lavore vodom, jedna zanimljivost koju je tog jutra čula na radiju nije joj izbijala iz glave: najglasniji zvuk ikada zabeležen na zemlji bio je pad meteora

Tunguska u Sibiru. Kako je moguće? Glasniji od bezmernog širenja plamena, od decibela straha, od vriske koja dopire sa oboda sela? Voda je presušila u česmi i navrla na oči devojci koja je već bila skinula uniformu i išla unaokolo u grudnjaku, bez srama usred tragedije.

Pala je noć. Narandžasti grkljan zmaja bljuvao je vatru u dvorište Dona Adelajde, na livade čika Žuua, na krov Ze Migelove kuće. Pakao se promaljao u veličanstvenoj koreografiji.

– Šta da radimo? – vikala je Marijeta.

Starac se više nije podozrivo osmehivao, pogled mu je bio ozbiljan. Rekao je tek:

– Idi po hranu.

– Oko nas sve gori, a vi biste nešto da prezalogajite?

Bili su u dvorištu iza kuće. Otišla je do poljske kuhinje po kesu, otvorila porcije i ponudila ga, no on je zatražio samo dezert.

– Ne želim da umrem a da nisam probao ovo.

– Zove se tapioka, čika Žuao.

– Nije loše, uopšte nije loše.

Ona se sklopčala uza stablo breskve i ridala, glave zarivene među nogama.

– Dođi ovamo, malena. Nisam ja ovde od juče, ne boj se – glas mu je bio natopljen svojevrsnim protivotrovom strahu, apsolutnom verom ni u šta.

Otišao je po motiku i stao da tuče plamenove koje je vetar počeo da nanosi u dvorište. Ona ga je oponašala. Najednom su začuli strašan prasak, potres usred izbezumljujućeg krčanja utrobe čudovišta, riganje požara. Bila je to eksplozija Žoržeovog auta.

Otrčali su iza kuće i uskočili u rezervoar za navodnjavanje, gotovo nagi. Starac ju je potapšao po ramenu:

– Ne boj se.

Zagrlila ga je, ridajući. Svet se urušavao oko njih. Spektakl uništenja imao je muziku, koreografiju, miris, svetla, boje i strahovitu vrelinu. Marijeta nije želela da skonča na ovakav način, nije radi ovoga provela sate i sate u redovima kako bi izvadila pasoš. Ostavila je majku i braću u Rio de Žaneiru da bi ostvarila san da postane model, no do sada je uspevala da nađe jedino poslove kao model za ruke i stopala za firme koje se bave manikirom i pedikirom. Radila je u udruženju kako bi imala od čega da živi i pravo na vizu; sve bi bilo lakše da je prihvatila da se uda za Žoržea, ali to bi je sputalo i zarobilo u selu u kojem se ništa ne dešava.

Pas je bio ošamućen. Starac je pokušavao da izađe iz rezervoara kako bi ga spasao, ali nije imao snage da se pridigne. Vikao je:

– Pika, dođi vamo! Pika! Dođi, Pika!

Stablo smokve već je bilo u plamenu, kao i krov kuhinje.

– Boca za gas! – vrisnula je Marijeta.

– Pika, kurvin sine, dođi vamo!

Rep mu je goreo. Marijeta je iskočila iz rezervoara, a starac je vrisnuo:

– Gde si pošla?

Pas je izbezumljeno bežao od vlastitog repa. Marijeta je opekla bosa tabane i urliknula od bola. U mahu je zgrabila psa koji ju je ujeo za ručni zglob dok ga je bacala u rezervoar, zahvaljujući snazi koju jedino očaj može da izazove. Uskočila je za njim, stenjući od bola, straha i jada.

Starac ju je zagrlio i procedio "moja kuca".

Zajedno su posmatrali kako vatra proždire šumu eukaliptusa koju je Žorže nameravao da proda da bi počeo da gradi kuću. Gledali su kako vatra silazi ka potoku, brišući polja kukuruza, štalu, kolibu, stogove sena i traktor. Gledali su kako se penje ka suprotnom obronku planine kada je svetlost stala da curi ka istoku, otkrivajući krajolik pepela, pustoši i plamičaka koji su i dalje nagrizali deblje korenje.

Znaš da se upravo desilo zlo kada je sve oko tebe muk i pustoš.

Zavila je stopala i ručni zglob dronjcima uniforme i obukla odeću koja je preostala na konopcu za veš. Čekala je da se Žorže pojavi i odvede je u bolnicu. I dalje nije bilo ni struje, ni telefona, ni vode. Starac je vidao rane psu kada se pojavio policijski auto. Policajci su izgledali kao da su videli dva duha, nisu očekivali da će zateći ikoga živog. Odvezli su devojkicu do doma zdravlja i ponudili da odvezu starca do opštinskog stadiona, gde se okupilo mnoštvo rasejanih i obezdomljenih. Nije pošao sa njima, odbio je da ostavi psa.

Tek u čekaonici doma zdravlja je Marijeta videla one jezive slike: put pun ugljenisanih automobila, leševе na sve strane... novinari su govorili o preko pedeset mrtvih... i, usred košmara koji se činio bez kraja, ono čega se najviše plašila: Žoržev džip.

Ze Pedro ju je odvezao do kuće čika Žuao. Hramala je i teško disala. Kroz jecaje je promrsila:
– Žorže...

Starac se prvo zasmejao, pa zanemio i zatim otišao iza kuće. Pika je bio uznemiren, lajao je i cvileo. Iznenada su začuli prodoran urlik, a potom više nisu čuli psa. Čika Žuao se vratio košulje umrljane krvlju i još uvek isukane britve.

– Možete da idete. Sada više ništa nemam.

Bili su zaprepašćeni.

– Bežite mi s očiju! – urliknuo je.

Na dan sahrane, starac je došao u varoš po papire. Pravo odatle otišao je u starački dom, gde je mesec dana kasnije umro.

Sa prvim jesenjim kišama, sred pepela su stali da niču zeleni izdanci žukve i žutilovke. Marijeta je, još uvek hramljući, išla putem koji vodi do mlina gde su se Žorže i ona poljubili jednog nedeljnog popodneva.

Čika Žuao ostavio joj je sve što je imao: kuću u ruševinama, šume, polja i nešto novca. Ime koje je bila odabrala za projekat organske poljoprivrede koji će pokrenuti na posedu koji je nasledila bilo je Feniks.

I baš kada je bosim tabanima izbrazdanim ožiljcima dotakla tlo, sinula joj je ova ideja: a kada je zabeležena najveća tišina? Slutila je da ju je čula tu u selu.

SUTRA

Patrícia Alexandra Teixeira Patriarca

Karlota je ležala poleđuške u udobnoj, mekanj postelji i zurila u nevidljivu tačku na plafonu, jedva obuzdavajući disanje kojeg je postala svesna kada se preнула iz košmara. Već se nije više ni sećala sna, nego samo osećanja oćaja koji ju je probudio. Od trenutka kada se iznenada probudila usred noći, bezuspešno je svim silama pokušavala da umiri puls. Digla je ruke, zbacila pokrivač i ustala iz kreveta, ne obazirući se na plačljivo mjaukanje Matijaša, narandžastog prugastog mačka koji je dotada spokojno ležao pokraj nje. Bosim stopalima opipala je pod čija hladnoća ju je vraćala u stvarnost, a zatim se uputila ka kuhinji. Nije znala zašto, nije bila ni gladna ni žedna, no prisiljavala je sebe da uradi ma šta, ne bi li pomoću beznačajnih pokreta odagnala izmaglicu u koju kao da je zalutala. Pristavila je vodu i nasumice izvadila kesicu nekog ćaja. Drhtala je, iako nije bilo hladno. Uznemireno je nasula vodu u šolju i uputila se ka kauču, gde se umotala u ćebe nastojeći da izbije iz glave misli koje su se uporno rojile. Matijaš, koji je bio došao za njom u kuhinju, muvajući joj se oko nogu kako bi je podsetio da je tu, legao joj je u krilo, glasno počeo da prede i isturio stomak da ga mazi. To ju je malo uspokojilo. Matijaš je bio besprekoran saputnik i idealan sedativ tokom ovih noćnih potresa. On i muzika. Zato je stavila slušalice u nadi da će je muzika odvesti na neko mirnije mesto, gde teskoba i oćajanje nisu mogli da je pronađu.

Osvanula je na istom mestu, razrogaćeno gledajući u dan koji je svitao, dok joj je muzika još uvek svirala u ušima. Crnih misli koje su je ranije ophrvavale noću sada nije mogla da se oslobodi ni tokom dana. U tom trenutku, njen duh bio je izvitopereni splet htenja i želja koje ni po ćemu nisu odgovarale stvarnosti. Šta ju je to zapravo bacalo u toliki oćaj? Imalo je veze sa onim što društvo smatra nužnim, ključnim za sreću. Karlota je oduvek mislila da ima sreće. Imala je posao koji joj je pružao finansijsku sigurnost, takozvanu normalnu porodicu koja je voli, stabilnu vezu koja je išla utabanim putem. Eduardo je bio slika i prilika onoga što je Karlotina majka smatrala idealnim partnerom. Bio je pažljiv i nežan, pogleda uvek ispunjenog toplinom namenjenom samo njoj. Reć koja mu je najbolje pristajala bila je pouzdanost. Nije pamtila da su se ikada posvađali. Razgovarali su o zajedničkom životu, o braku, o porodici. O subotama kod kuće i večerama s prijateljima, nedeljnim rućkovima s porodicom i šetnjama uz more. O deci u najboljim privatnim školama i večerama u otmenim restoranima. Zvući idilićno, zar ne? Tako je barem mislila, bila je uverena da je sve ovo nužno za njenu budućnost, za njenu sreću. No sada su joj sumnje potpuno zamaglile horizont.

Ćesto bi uhvatila sebe kako nepomićno zuri u varljive kazaljke sata koje omeđavaju protok vremena, pitajući se kud se delo sve ono vreme koje je trebalo da iskoristi za nešto produktivno, no koje joj je curilo kroz prste. Želela je da zaustavi vreme, tog okrutnog kradljivca njenog spokoja i snova koje je neprestano odlagala. Smatrala ga je svojim neprijateljem. Svi su joj govorili da je odavno bilo vreme da se skrasi, zasnuje porodicu, doprinese rastu nataliteta. A nikada, ni jednog jedinog puta, ni u jednom trenutku, niko je nije pitao šta oseća, da li je srećna, da li je to ono što priželjkuje. I možda je tako bilo bolje. Nije bila sigurna šta bi odgovorila, nije bila sigurna šta je želela, nije želela da skrene sa staze koju je neko drugi, koju su mnogi drugi, utabali za nju, kao da su posredi linije dlana, put do odredišta koji je neko drugi davno utro za nju. Retki su bili trenuci kada bi osetila svojevrsno zatišje teskobe koja ju je paralizovala, predah od crnih misli, od osećaja da je saterana u ćošak,

zatočena u mračnoj prostoriji bez ventilacije, bez vazduha, dok joj se zidovi približavaju i otimaju joj ono malo prostora što je imala. Bilo je to kada je bila sa njim, u toplini njegovog zagrljaja. Tada je osećala da će sve biti u redu, osećala je bliskost koja joj je govorila da ništa nije toliko loše, da ništa nije sasvim izgubljeno. Sigurno bi pristigli u mirnu luku, sigurno bi plovidba sa njim bila bezbrižna, bez velikih bura, bez velikih trzavica i previranja. No baš ta izvesnost ju je gušila i nagrizala joj dušu. Mirno more nikada nije iznedrilo dobre mornare. Šta se desilo sa poletom koji je oduvek upravljao njenim životom? Šta je sa žarom jedne valjane svađe koji se pretvorio u žar strastvene noći provedene u krevetu? Gde su tu svi usponi i padovi istinski proživljenog života? Gde je tu ona? Sva ova pitanja tutnjala su joj u glavi dok je, teška srca i bolne duše, išla da se nađe sa Eduardom, kako bi dala još jednu priliku onome što su imali, kako bi shvatila šta zapravo želi, šta je to što će je zaista usrećiti.

Sunce se već spuštalo, bojeći nebo toplim narandžastim tonovima. Zateklo ih je u koritu starog, memljivog ribarskog čamca koji je ljuljuškalo blago talasanje plime. Karlota i Eduardo bili su šetali obalom, držeći se za ruke, sve dok nisu stigli do ribarskog seoceta gde je nekoliko čamaca nepomično čekalo bolje dane. Karlota je nagovorila Eduarda da se popnu u jedan od njih i sada su ležali jedno drugom u naručju, bez reči, osluškujući muk puste plaže. Karlotina glava počivala je na njegovim grudima i osećala je snažne, ritmične otkucaje njegovog srca, razmišljajući kako u tom času, u tom beskrajnom trenutku, ima sve što joj je potrebno kako bi osetila potpuni mir. Trebalo bi da joj je duša mirna i srce puno. Trebalo bi da su toplina Eduardovog tela spram njenog, njegov zagrljaj i slatki ukus poljubaca kojim ju je obasipao dovoljni da bude srećna, no nešto je nedostajalo. Nešto u njoj se nije uklapalo, poput kvadrata koji ne može da se uklopi u trougao. Koliko god da je pokušavala, zamišljala i silila, nije vredelo. Njih dvoje bili su dva oblika koja se neprestano sudaraju i sukobljavaju. Prigušeno je uzdahnula pripremajući se za povratak u stvarnost. Koliko god da je razmišljala i nastojala da nađe smisao, nije uspevala da shvati zašto joj sve ovo nije bilo dovoljno. Nije bila reč o nedostatku ljubavi ili želje da bude sa njim, naprosto nije bila kadra da zamisli da deli sve sa njim. Postojao je deo nje koji je bio tajna za sve druge, koji je čuvala kao kakvo skriveno blago, deo nje koji je bio opasan neprobojnim kamenim zidinama i kojeg nije bila spremna da se odrekne.

Već je dugo bila nezadovoljna i osećala se neispunjenom. Činilo joj se da je tokom njihove veze zalutala u lavirintu vremena. Ponekad bi se zapitala da li je osoba koju bi videla u ogledalu ista ona koja je bila kada su se upoznali. Katkad bi primetila da je ona iskra koja je oduvek obasjavala njen pogled zgasnula i da se onaj neusiljeni osmeh koji ju je oduvek krasio pretvorio u nekakvu kurtoaznu grimasu, koja kao da je služila da uveri druge da je još uvek ona ista osoba. Ali nije bila. Više nije mogla da se seti kada je učinila ili odlučila nešto ne razmišljajući ni o kome osim o sebi. Shvatila je da je došao trenutak za promenu, trenutak da nešto učini. I najsitniji delić njenog bića preklinjao ju je da se pokrene i trgne iz učmalosti u koju je zapala. Bilo je vreme da nešto promeni, pre nego što se učami u životu koji nije želela.

Napunila je prsa kiseonikom i uzdahnula. Jednom joj nije bilo dovoljno, pa je uzdahnula ponovo. Bio je to jedan od onih dubokih uzdaha koji kao da ispunjavaju čitavo telo kiseonikom neophodnim za velike promene. Ustala je, udaljivši toplinu njegovog tela od sebe, i izustila one jednostavne, kratke reči koje na kraju uvek sve promene: "Moramo da razgovaramo." Kako nekome reći da nije reč o nedostatku ljubavi, da on nije učinio ništa pogrešno, da problem nije u njemu, nego u njoj? Kako objasniti da je nezadovoljstvo i potištenost polako ubijaju, da sve što Eduardo može da joj pruži njoj više nije dovoljno? I najzad, kako pitati kako je moguće da ništa nije primetio, da nije bio kadar da vidi da je Karlota u koju se bio zaljubio postepeno

bledela sve dok se nije pretvorila u priviđenje? Nije postojao najbolji način za to jer su naposljetku ipak dva srca ostala slomljena, dva života su se preokrenula, snovi su se raspršili poput dima, suze su lile bez kraja i konca, jecaji su ostali zarobljeni u grlu i jednoj vezi došao je kraj.

Na putu kući, premda je osećala da joj je srce u krhotinama i bolove tamo gde nikada nije ni pomislila da bi ih mogla osetiti, premda nije uspevala da obuzda suze, nešto joj je govorilo da je donela ispravnu odluku, da je postupila na najbolji mogući način. Kako je mogla da usreći Eduarda, kada je negde usput izgubila sebe, kada je osećala da je nesrećna i da više ne prepoznaje samu sebe? Kada je odškrinula vrata stana, Matijaš ju je dočekaao kao da je znao šta joj je na duši. Češao joj se o noge, tražeći pažnju i njen zagrljaj. Malo je toga što može da nas oraspoloži kao bezuslovna ljubav nekoga ko nam želi samo dobro.

Vreme je proticalo na onaj sebi svojstven, neumitni način, ustrajno i ne obazirući se ni na koga. Dani su ustupali mesto noćima, a noći su joj donosile sve mirnije snove i teskoba je iscurila kroz sito vremena poput peska u peščanom satu. Počela je da primećuje male promene, ne samo u sebi, već naročito u tome kako se osećala u vlastitoj koži. Košmari su se povukli u onaj deo uma gde je zaborav neprikosnoveni vladar. Težina i tmina teskobe raširile su krila i odletele negde daleko. Napokon se budila sa osmehom na licu, srećna zbog malih stvari koje je bila prestala da primećuje. Karlotu su svi znali po njenom blistavom osmehu i radosti koja je isijavala iz svake pore njenog bića. Ova Karlota bila je skrivena već neko vreme, zaključana u kakvoj maloj kutiji, ali je srećom uspela da pronađe ključ i oslobodi se. Sada je ponovo nalazila radost u zalasku sunca, ponovo je plesala sama, ponovo se osećala lepom i potpunom. Nalazila je sreću u novim aktivnostima, u lutanju bez pravca i cilja. Naučila je da ponovo pronađe vlastiti glas i da voli sve nijanse sopstvenog bića. Naučila je da je gubitak ponekad put do pobeđe, kao i to da je izgubivši Eduarda ponovo dobila i pronašla sebe. Shvatila je da je važno ono što ona želi, a ne ono što drugi smatraju važnim. A najvažnije od svega uvek je bila i uvek će biti ona.

CELA _ RUMUNIJA

Lavinia Braniște (1983, Brăila, Rumunija) studirala je strane jezike na Univerzitetu Babeș-Bolyai u Kluž-Napoki i ima master iz književnog prevođenja s Univerziteta u Bukureštu. Objavila je dve zbirke kratkih priča (*Cinci minute pe zi* – Pet minuta dnevno, 2011 i *Escapada*, 2014), dva romana (*Interior zero*, 2016 i *Sonia ridică mâna* – Sonja diže ruku, 2019), kao i nekoliko knjiga za decu. Neke od njenih kratkih priča prevedene su na engleski, francuski, portugalski, hrvatski i bugarski. *Interior zero* dobio je nagradu Nepotul lui Thoreau za najbolji rumunski roman 2016. godine.

Alexandru-Lucian Potcoavă (1980, Temišvar, Rumunija) rođen je u staroj srednjoevropskoj porodici s rumunskim, nemačkim, mađarskim, švajcarskim i jevrejskim korenima. Diplomirao je rumunski i engleski jezik i književnost i radio kao novinar mnogo godina.

Cristina Vremeș (1986, Bukurešt, Rumunija) trenutno živi u Parizu gde se bavi pisanjem i radi kao docentkinja umetnosti. Svoj prvi roman *The Trilogy of the Wandering Sex* objavila je u izdanju značajne rumunske izdavačke kuće Humanitas. Obrazovala se na Londonskom univerzitetskom koledžu i Univerzitetu u Kembridžu u oblastima filozofije i istorije umetnosti. Trenutno radi na svom drugom romanu, *Pomegranate*, koji se bavi ženstvenošću, gubitkom i rekonstrukcijom ličnog identiteta, anksioznošću i polifonim ustrojstvom unutrašnjeg života.

Prevod: Simona Popov

Simona Popov (1982, Pančevo, Srbija) diplomirala je rumunski jezik i književnost na Univerzitetu u Beogradu gde trenutno predaje rumunsku sintaksu i vežbe prevođenja s rumunskog na srpski i obrnuto. Simona je trenutno na drugoj godini doktorskih studija. Tokom godina stekla je bogato iskustvo u konsekutivnom i simultanom prevođenju, a bavi se i književnim prevođenjem. Jedan od ciljeva koje je sebi postavila je da prevodi knjige i podstiče studente da se upuste u avanturu premoščavanja različitih kultura i njihovog zbližavanja kroz prevode koji prenose suštinu onakvu kakvom ju je zamislio autor.

ZUJANJE

Lavinia Branište

U vozu, pri kraju putovanja, kroz zamašćeni prozor video je ivice neba. Ustao je da pogleda i s druge strane vagona i prišao muškarcu koji je zaspao lica skrivenog iza zavese, dok je desnu ruku čvrsto držao preko male putne torbe, koja je stajala na sedištu pored. Da, i s njegovog se prozora videlo isto. Kompaktni prekrivač, indigo boje, paralelan sa širokim poljem punim suvih žbunova. A na njegovoj ivici, svetlo i vedro plavetnilo, poput udaljenog mora, koje lebdi između neba i zemlje.

Negde iznad indigo prekrivača bilo je sunce.

Kada je ustao, odjednom je osetio metež u vagonu, ljudi su stekli utisak da se on sprema da izađe, pa su svi, kao na znak, počeli da spuštaju kofere, da se oblače, da zakopčavaju dugmad.

Seo je na svoje mesto i pogledao u telefon. Tri propuštena poziva od oca i jedna govorna poruka:

- Bogdane, htedoh nešto da te zamolim...

Ponovo mu je tražio sto leja na zajam, da plati taksu za takmičenje u pecanju.

Kardiolog mu je preporučio da ide na pecanje. I kod kuće, u dvorištu je bio na otvorenom, ali nije mu on to preporučio zbog vazduha, nego zbog tišine.

Kardiolog pojma nije imao koliko tišine ima u njihovom dvorištu.

Bogdan je pomenuo da će svratiti do svojih kad se vrati iz Bukurešta. Živeli su baš blizu železničke stanice. Trebalo je da na očevom telefonu reinstalira aplikaciju za nadzornu kameru iz dvorišta.

Kada je sišao iz voza, ponovo je potražio ivice neba, ali ih više nije video, i odjednom je osetio da se guši, kao da ga pritiska prekrivač sada već crn, koji je delovao kao da nije viši od krova stanice.

Krenuo je peške kroz naselje u kojem je proveo detinjstvo i prošao pored napuštene mlekare iz koje se uvek širio odvratni miris vanile, jer tamo, ne zna se kod kog neprozirnog prozora, iza kojih zarđalih vrata, negde u toj ruini, nalazi se „laboratorija” poslastičarnice. Dokaz je bio večno slatki miris i podjednako večni čopor pasa, koji su verovatno čitavog života hranjeni keksom. Čopor koji je previše brojan da bi čuvao samo jednu laboratoriju slatkiša.

Bogdan je bio u Bukureštu na sajmu namenskih vozila, da potraži neki kamion za transport živih svinja. Bio je veterinar na jednoj okružnoj farmi i već nekoliko godina je želeo da se izdvoji, kako je govorio, odnosno da započne sopstveni biznis. Želeo je da vodi malu firmu gde ne bi direktno radio sa životinjama, i gde bi pre mogao da iskoristi administrativne detalje koje je usput pokupio tokom dvanaest godina otkako radi na farmi, jednoj od najvećih u zemlji.

Međutim, situacija je bila neizvesna zbog svinjske kuge koja je izazvala veliku paniku u redovima farmera pa i seljana koji su uzgajali poneku svinju u dvorištu i koji su ih sada iz očaja žrtvovali.

Zato je ovaj sajam, na kojeg je čekao oko četiri meseca i na koji je otišao po inerciji, sada izgledao kao sprdnja. Njegovo prisustvo tamo je bila sprdnja. I u svetu bez bolesti, isto bi bilo skoro nemoguće da podigne kredit za vozila.

Bio je umoran i zabrinut, a očeve preokupacije barama za pecanje bile su iritantne. Starac nije mnogo tražio, samo ponekad sto leja, uvek krišom, bez majčinog znanja, ko zna iz kog razloga.

Kada je stigao ispred kapije, Bogdan je zaključio da nema više njihov ključ na privesku. Setio se kada ga je izvadio, ali se ne seća šta je uradio s njim. Pozvonio je, pogledao kroz ogradu i odmah ugledao majku koja se u tren oka pojavila na vratima i potrčala prema kapiji, u otkopčanoj debeloj, plišanoj kućnoj haljini, koju je ogrnula pre nego što je izašla iz kuće.

- Nemoj da trčiš, nerviraš me! povikao je on ka zelenoj gvozdenoj kapiji.

Majka mu je sva radosna otvorila.

- Zaboravili ste da dolazim?

- Ej, kako da zaboravim! reče ona.

- Zar ti nisam rekao da ne juriš tako? Mogu da sačekam još koji minut, nigde ne gori.

- Zar nemaš ključ? upitala je ona.

- Zaboravio sam ga, rekao je.

Majka ga je zagrlila, jako stegla i zažmurila. Bila je sitne građe i bila mu je samo do grudi, a on je spustio glavu i posmatrao njenu belu i retku kosu, iz koje je dopirao svež miris šampona.

- Dobro, sad me pusti, rekao je.

- Zašto? začuo se njen glas prigušen njegovim kaputom.

Bio je mart i bilo je hladno.

Bogdan se nasmešio i pustio ju je tako još nekoliko trenutaka.

Nije odavno svraćao kod njih, iako je živeo u gradu. Otac ga je ponekad posećivao, a majka nije došla nijednom u poslednje dve godine, otkako se oženio Alinom.

- Gde je tata? upitao je. Ne mogu dugo da ostanem.

- Mislim da je u sali, kod Mirče, reče ona.

***

Obučen u deblju trenerku, u jakni i s kapom na glavi, Grigore je seo na svoju omiljenu klupu, okrenut licem ka Dunavu. Duvao je vetar i on je voleo zatvorenih očiju da sluša kako škripe pontoni. Iz daljine su se čuli zvukovi metala sa brodogradilišta. Čuli su se i galebovi. I čuli su se talasi.

Tako se sve savršeno čulo, samo na toj klupi. Bila je poslednja u nizu na šetalištu, ostale su išle blago nagore, uzvodno do napuštene plaže, u zoni sa raštrkanim terasama, dokle je dopirao i deo gradske vreve. Bilo je i mladih na rolerima i ljudi koji šetaju pse.

Dolazio je svake nedelje kod Mirče, svog starog prijatelja, koji je bio bokserski trener u jednoj sali blizu šetališta. Radio je volonterski sa nekoliko dece.

Mirča je imao šezdeset i osam godina. Grigore je trebalo da napuni sedamdeset.

Ako bi duvao vetar – a tamo, na obali, najčešće je duvao predivan vetar – Grigore bi išao nizbrdo kamenitom uličicom ka zgradi kapetanije koja je dugo bila ruševina, da bi nakon renoviranja postala kazino, a sada je bila pod katancem. Prolazio je pored drvenog krsta ukrašenog plastičnim cvećem, ispred kojeg se nalazila česma koja je, začudo, stalno funkcionisala. Ako ne bi bilo nikog da ga vidi, prekrstio bi se i popio malo vode sa česme, kao da je voda sveta.

Grigore se pod stare dane klonio ljudi.

Imao je gomilu pokreta koje je izvodio krišom. Bile su to sitnice i beznačajne stvari i baš zbog toga mu se činilo da ih lako može prikriti, ali nakupilo ih se mnogo.

Nije želeo da ga neko osuđuje što je smekšao.

U mladosti je bio hrabar, ali njegova je hrabrost bila ograničena. Brzo se istrošio.

Nije bio vernik, ali osećao je neku emociju kada bi prolazio pored drvenog krsta. Nekakvo poštovanje prema nečemu što je iznad njega, neka snaga koja će se jednog dana pokazati u obliku vrtloga i koja će ga povući ka nebu. Tako je on zamišljao smrt. Kao neko mučno uzdizanje puno strahova, ali ipak uzdizanje, a ne pokopavanje. Kao raspršivanje u svetlosti, a ne raspadanje u tami.

Ponekad bi čuo neko zujanje u ušima. Nekad samo u desnom, a nekad u oba uha. Imao ga je čitavog života, prošlo bi i onda bi se ponovo pojavilo. Čuo bi ga pogotovo uveče, pre spavanja, kada bi legao i ugasio svetlo i kad bi bila tolika tišina da bi mu zujanje preplavilo glavu. Najčešće je to bilo nešto poput monotonog industrijskog šuma, poput hora velikih i teških industrijskih mašina u pogonu. A ponekad bi to zujanje bilo poput strujanja jakog toka, nečeg strmog i opasnog, što je imalo snagu da nanese nepopravljivu štetu. Da uništi nešto u njegovoj lobanji.

Zujanje se vratilo pre nekoliko nedelja i, što je više mislio na njega, to je bivalo snažnije. Budio se instinktivno, pokrivajući uši jastukom ili rukama, ali znao je da ne dolazi spolja i da, stežući glavu, ne radi ništa drugo nego da zateže lanac oko vrata tog monstruma koji se dere sve jače.

Nije nikada bio kod lekara.

Ima i većih problema na ovom svetu.

U mladosti je primio mnogo udaraca u glavu, i bilo je nemoguće da to nije ostavilo posledice.

Tamo, na obali Dunava, bilo je tiho a ujedno i dovoljno bučno da ne čuje unutrašnjost sopstvene glave i to mu se dopadalo.

- Tata, što si otišao od kuće, zar ti nisam rekao da ću da dođem? - upitao ga je Bogdan.

- Nisam znao kada ćeš tačno da dođeš, rekao mu je on uspaničeno. Čekaj me, čekaj me!

- Stani, nemoj da žuriš, rekao mu je sin. Ostaviću ti pare tamo, znaš ti gde. Kod kućeta. I doći ću neki drugi put za telefon. Jesi na brodu, gde si?

- Duva vetar, reče Grigore. Što me ne sačekaš? – upitao je on razočarano.

- Tata, umoran sam.

Grigore nije više ništa rekao.

- Jel mi veruješ da sam umoran? upitao je Bogdan.

Grigore je rekao da, veruje mu.

***

Ulica Trajan spuštala se od Trga Trajan do Dunava. Imala je nekoliko stotina metara, nije bila dugačka ulica, ali se vrlo razlikovala od jednog do drugog kraja. Započinjala je u centru, a na njenom gornjem kraju bilo je nekoliko starih i lepih zgrada, koje su nedavno bile renovirane, tako da su izgledale čisto. Samo što u ovom gradu renoviranje ne traje dugo, farba brzo počne da se ljušti. Dok se renovira cela ulica, verovatno će se u gornjem delu ulice već oljuštiti fasade. Ovde se ruina ne može zamaskirati.

Zgrade u gornjem delu ulice pripadale su institucijama koje više ne postoje i, premda su dobro izgledale, bile su prazne. Sledio je deo sa nekoliko pristojnih zgrada, a zatim bi se, veoma brzo, ulazilo u oronuli deo ulice, sa trošnim kućama, bez kanalizacije i s parcelama punim đubreta. Na samom kraju, jedna visoka, socijalistička zgrada, napuštena i ona, potpuno je remetila sklad krajolika.

Iza tog pejzaža sledili su drveni krst i česma, a malo niže Dunav, koji je uvek tekao nekom vrtoglavom brzinom, s desna na levo, mada bi zbog načina na koji čitaš to mesto očekivao da reka teče suprotnim smerom. Dunav viđen nakon dugog perioda odsustovanja pretumbao bi ti na par sekundi percepciju prostora. Tekao je suprotno. I tekao je bizarno brzo u tom skamenjenom mestu na kojem ti se otkrivao.

Sala za boks gde je Mirča držao treninge sa decom nalazila se u ovom oronulom delu ulice, u prizemlju jedne kuće na sprat. Odmah iznad vrata ojačanih rešetkama nalazila se terasa koja je izgledala poput presečene torte, sa svim vidljivim slojevima, a iz nje su virile cigle, a iz cigala se slivala crvenkasta prašina. Iz poda terase raslo je tanko i mlado drvo, i mada su neki ljudi živeli u prostoru iznad sale, niko od njih nije se potrudio da iščupa to mlado stablo koje je izgledalo kao drvo albicije.

Kad god bi išao da poseti Mirču, Valer je silazio iz autobusa br. 4 na stanici ispred hotela Trajan, a zatim bi se uputio peške ulicom Trajan. Osećao bi već strujanje izazvano još nevidljivom rekam i, gledajući nadole, duž ulice, sanjao je otvorenih očiju kako bi bilo kad bi ova ulica nosila njegovo ime.

Jako je želeo da jedna ulica u gradu nosi njegovo ime. Potpuno je to zaslužio.

Gledao je u table na zgradama i nije morao ni da zažmuri da bi video tamo napisano: „Valer Pataki, bokser“. Ili: „Valer Pataki, bokserski šampion“. Ili: „Valer Pataki (1952-), šampion u boksu“. Ne, bez godine rođenja, da se ne bi izazvalo očekivanje godine smrti. Ne treba prizivati crnog anđela, razmišljao je on, da ga ne podsećamo.

Sada, međutim, dok se spuštao niz ulicu Trajan ka Sali za trening, sinula mu je nova ideja: „Valer Pataki, bokser i pisac“.

Njegova knjiga memoara bila je skoro gotova. Za nedelju dana treba da ode u štampariju da preuzme pakete. Želeo je grandioznu promociju, u jednom velikom restoranu u gradu, gde bi pozvao sve bivše boksera njegove generacije iz cele zemlje, da deli autograme, da pozove medije i organizuje gala takmičenje juniora. Zato je trebalo da porazgovara sa Mirčom.

Ta promocija je postala njegov najveći san još pre nekoliko godina i bio je na dobrom putu da ga ispuni. Prodao je neku zemlju na selu zarad njega.

SUSRET

Alexandru-Lucian Potcoavă

Dosta. Skupio sam stvari, odelo u navlaci, kašiku za cipele i predao ključ. Do kuće imam da vozim šest sati, međutim put je kraći u povratku. Spuštam prozor i, izbačene glave, idem sve brže kroz glavni gradski bulevar. Hladan od večeri i brzine, vazduh mi brije obraze i podseća me na hrapavost sundera za skidanje šminke. Imam osetljiv ten i ne podnosim lako tretman koji trpe vođitelji kako se ne bi na ekranu presijavali kao mesec posut stakličima – da im se na lice nanese tanak sloj pudera, koji će potom biti ostrugan onim raspalim sunderima. Kada više nisam mogao da podnesem taj osećaj, zatvorio sam prozor i jače stisnuo gas. Put je slobodan. Mogao sam da krenem ranom zorom i da vozim mamuran ili da ostanem još jednu noć, ali u tom slučaju bih u ponedeljak odsustvovao s posla, a to bi bio neželjeni presedan, koliko sam samo grebao da postanem vođitelj, a koliko je lako da te zamene nekim kolegom ili kolegicom koji provode i godišnje odmore u studiju, samo da bi bili u prvom planu. To što sam uzeo slobodan vikend mora da im je delovalo arogantno, čak se osećam i krivim što sam pobegao na dva dana. U šta sam se pretvorio! Ili sam možda takav još iz škole, kada mi se stezao stomak samo na pomisao da pobegnem sa časa i kada sam zavelo Markusu, mangupu iz razreda, koji se nije libio da ga nema danima. A eto i on je dogurao. Do zamenika gradonačelnika i oženjenog čoveka. Da, rekao sam sebi i stisnuo gas do daske. Izvesno je da bi sve ovo postala vest ako bih se na putu zakucio u zaštitnu ogradu. Već čujem šeficu informativne kako u redakciji pita kao i svakog puta kada se objavljuje nesreća: „Leševa ima“? „Da, jedan“. „Samo jedan? Ok, stavi u vesti u 17, negde u sredinu.“ „Da, ali to je naš kolega.“ „Dobro, onda stavi u dnevnik u 19, na početak“. I eto tako bih postao vest, koju izgovara moja zamenka koja bi jedva uspela da se ne osmehne od sreće. To što sam prisustvovao susretu generacije deset godina nakon završetka gimnazije i što sam ponovo video Markusa je šefici i široj publici manje zanimljivo od vesti da je nekog čoveka ujeo pas.

Susret je održan u subotu, u 10 ujutru. U petak uveče, posle emisije, izašao sam iz šminkernice i krenuo po noći. Oko pet ujutru sam stigao u grad, tamo gde sam se rodio i gde sam proveo tinejdžerske dane. Prošao sam bulevarom s kestenovima koji deli mesto na dva dela, jer preko dana je to deo evropskih puteva, koji pre razdvaja mesto nego što ga povezuje uz pomoć nekoliko pešačkih prelaza, i zaustavio se u jedinom hotelu koji zaslužuje te svoje tri zvezdice. Popeo sam se u sobu, istuširao se, upalio televizor i odmah zaspao. Nakon dva sata bio sam na nogama i rekao sebi da ću posetiti majku, kojoj nisam najavio da ću doći. Bolje da je iznenadim, da joj ne dam vremena da se uznemiri, pa da se brzo povučem, da je ostavim u njenom miru. Tata je odavno umro, znam ga samo sa slika, a mama se ponaša kao da je naš stan neki mauzolej. Drži spuštene roletne da slučajno sunce ne izbledi fotografije sa zida, drži zatvorene prozore da slučajno ne uđe prašina. Pitam se kakav vazduh udiše? Onaj što slučajno uđe u hodnik kada otvori i zatvori vrata kada odlazi na pijacu i vraća se s nje? Stigavši ispred vrata, pokucao sam. „Izvoli unutra“, rekla je mama, bez da me zagrlila ili poljubi - ne bi joj priličilo, kao što i ja mogu samo da joj se obraćam sa Vi. Izuo sam se i ušao u dnevnu sobu gde se na televizoru prikazivao program jednog suparničkog kanala. Seo sam pažljivo – znam koliko mami znači sofa na kojoj me je začela. Verovatno su moji inače vodili ljubav na podu ili stoječki. Ili je nisu ni vodili. Jer krevet u spavaćoj sobi bio je za spavanje, pod nadzorom Device Marije, a za spavanje je bila i sofa, bar nakon što sam se ja rodio i dok nisam imao prvu devojkicu. Ne znam da li je mama nagađala da sam ponekad dovodio po koju devojkicu u kuću – nije me pitala,

nisam joj rekao. Ipak, vodio sam računa da devojka ne dođe neparfimisana i na kraju bih sa jastuka i parketa pokupio sve dlake. U 17 časova, kad bi se mama vraćala s posla – i tokom cele njene karijere računovođe u fabrici cementa nije se nikada desilo da dođe ranije – sve bi bilo cakum pakum. Tako smo živeli do mog odlaska na fakultet u prestonicu. Tek sam tamo, u studenjaku, proveo prvu noć u zagrljaju jedne žene. Ujutru, po navici, počeo sam da skupljam dlake. „Je l' ti to imaš drugu, o čemu se radi?” pitala me je. Zanemio sam i nisam mogao ništa osim da je posmatram kako se brzo oblači i odlazi zalupivši vratima. Prošlo je mnogo godina od tada i od poslednje stabilne veze – osim one s televizijom, koja mi pruža dosta jebade.

Nisam pošteno ni seo preko puta vitrine u kojoj se caklilo na desetine figurica, kada je mama došla iz kuhinje sa tacnom zalogajčića, stavila ju je ispred mene, na niski stočić na koji je prostrla krpu da se ne isfleka furnir, i sela u fotelju pored prozora kog su zaklanjale zavese. Spustila je ruke u krilo, na kućnu haljinu, gledajući bezvoljno u slike sa ekrana. „Hajde, jedi”, rekla je, a kada sam počeo da žvaćem skrenula je pogled ka meni. Kao i obično, gledao sam u tanjir i pravio se da ne primećujem kako zuri u mene. Zatim sam se zahvalio za jelo i ustao. „Moram da bežim, imam susret generacije u gimnaziji. Ne znam kada ću Vas ponovo videti, ali pričaćemo” rekao sam joj u hodniku, pognut kako bih se obuio. To pričaćemo, značilo je da se čujemo telefonom jednom mesečno i da mi onda priča šta rade komšije. Ne više od pet minuta, da bi na kraju usledila sledeća replika: „A Vi, kako ste?” „Dobro. Ti?” „I ja.” „Dobro onda, pričaćemo.” „Da, mama, pričaćemo.”

Znači, bio sam već u hodniku i obuvao se. Mama je došla do praga trpezarije i naslonila se na dovratnik. „Samo te ovo molim: nemoj da prodaš stan!”, rekla mi je. Naglo sam se uspravio i, s kašikom za cipele u ruci, bacio pogled ka njoj koji je skoro pa izazvao osmeh na njenom licu. „Isti si otac! Hajde, idi i budi mi zdrav!” dodala je toplim i blagim glasom koji nikad pre nisam čuo. „Svako dobro, mama!” rekao sam joj i izašao na stepenište, silazeći brzo. Kasnije sam imao vremena da razmislim o načinu na koji se majka pozdravila sa mnom. Ali nisam više imao vremena ni volje da se vratim i ostavim kašiku za cipele s kojom sam krenuo u ruci.

U odeljenju nas je bilo trideset. Na susret je došlo osamnaestoro. Ostali su se raštrkali po belom svetlu i Markus nije znao kako da ih nađe. Jer on se bavio organizacijom susreta. Baš on, koji se tukao i bežao sa časova, koji je završio školu prepisujući domaće od jednog, pismene od drugog, jedući sendvič koji bi mu se tog dana učinio najboljim. S džeparcem pokupljenim od nas išao je na sok sa najboljim ribama iz škole i činio ti je uslugu da platiš žeton za bilijar da bi igrao s njim. S druge strane, branio bi te ako bi imao probleme sa nekima iz drugih razreda. Mene nije dirao, možda zato što smo bili komšije iz zgrade. Svraćao sam često kod njega, jer je kod mene bilo zabranjeno da se igramo, da slučajno ne izgrebemo parket, razbijemo neku figuricu ili, uopšte, da pokvarimo turobnu atmosferu nakon smrti moga oca. Tako bih poneo plastične indijance i sišao kod Markusa, gde si mogao da skačeš i sa biblioteke takođe pune figurica, ali tučanih, a da se niko ne naljuti. Poznavao sam mu roditelje, čak smo jednom zajedno dobili batine od njegovog oca. Veliki ribolovac, dan pre odlaska na pecanje napunio bi kadu ribicama-mamcima i uhvatio nas je kada smo ih lovili teglom po kadi, prosipali u wc šolju i povlačili vodu vičući „free Willy!”. Podelio nam je tada bezbroj šamara i šuteva u dupe. Bar sam i ja tada saznao kako je to kada te tata bije. Možda je odatle potekao i moj posebni odnos sa Markusom, strahom i trepetom odeljenja i škole, koji je omogućio i naš ponovni susret.

Bivša razredna nas je prozivala po dnevniku, ustajali smo iz klupa i prepričavali svojih poslednjih deset godina. Od devojaka, većina ih je bila udata, imale su decu i radile su na traci, u fabrici

volana. Jedna jedina, bubalica iz razreda, završila je medicinu i otvorila ordinaciju porodičnog lekara u gradu. Momci su svi bili oženjeni, očevi, i radili u fabrici cementa, osim Vlada, vlasnika auto perionice koji se bavio i asfaltiranjem puteva, mene, neženje, poštovanog kao lice sa malog ekrana, i Markusa, gospodina zamenika, koji je pokupio gromoglasan aplauz. Jedva se čulo ono „alo bre, kad ćeš meni da asfaltiraš ulicu?“ što je navelo, Vlada i Markusa da pogledaju u pravcu druga iz razreda. Kasnije, na večeri u restoranu, ovaj se izvinio rekavši da je hteo samo da se našali.

Taj restoran je u sklopu hotela gde sam bio smešten. Šefica sale je žena šefa gradske policije i Markusova ljubavnica, koji je vlasnik hotela, iako se na papiru vodi na ženino ime. Ime žene koja nije došla na svečanu večeru, jer je izašla s prijateljicama. Ostali su svi došli u pratnji i pohitali ka otvorenom šanku uz minimalno novčano učešće. Međutim, nameravali su da naprave što veći račun. „Sve se vraća“, smeja se Markus meni i Vladu. Sedeli smo za odvojenim stolom, a pored nas je stajala šefica čekajući znak da nam sipa još viskija. Posle ponoći sam hteo da odem na spavanje. Markus i Vlad su se došaptavali kako ih ne bih čuo ili kako se ne bi čulo kroz glasnu muziku, a ja sam se dosađivao gledajući drugove koji su igrali i cičali u kolu, dok su im supruge visile oko vrata. Njihovo veselje je imalo nešto od obesti onih kojima je otišao voz i koji se nisu previše nadali da će doći drugi, pogotovo što to ne zavisi od njih. Kao da je ikada i zavisilo od njih. Ali nisu delovali ni kao neko ko bi se bacio pod lokomotivu. Znam šta govorim. Jedna od mojih prvih vesti je bila o mladiću koji je stavio glavu na šine. Nije ga zanimalo odakle voz dolazi ni kuda ide, već samo da taj voz postoji i da tuda prolazi. A moji su se drugovi zadovoljavali time da igraju na peronu, da zaborave da su na stanici.

„Noć tek počinje“, rekao mi je Markus kad sam krenuo da ustanem. „Imamo još posla.“

Izašao sam na bulevar s kestenovima i krenuo s Markusom ka centru. U jednom trenutku legli smo na sred puta i počeli da se takmičimo ko će da uradi više sklekova. Zatim smo stigli do striptiz kluba koji se nalazio iza crkve. „A, gospodine zameniče“, nasmešio se barmen. Zavalili smo se u sofe i posmatrali devojke koje su ostavile čaše s votkom i pokušavale da se drže za šipku mrdajući kukovima. Brzo su odustale i došle da nam igraju u krilu. Kad je jedna zaspala na meni, ustao sam da krenem. Još uvek sam se nadao da ću ujutru krenuti kući. „Idemo kod mene da popijemo nešto!“ rekao je Markus. „Nećeš tako lako da se izvučeš!“

I stigli smo kod Markusa. Na obodu grada podigao je vilu sa bazenom. Ušli smo u dnevnu sobu i, dok nam je sipao nešto za piće, video sam par ženskih gaća ostavljenih na stolu uz poruku: „zakrpi ih“. To je pisalo na papiriću iscepanom iz notesa sa memorandumom gradske uprave. Nazdravili smo, ispraznili čaše pa sam se zavalio u fotelju. Markus je mislio da sam zaspao kada je udenuo konac u iglu i počeo da krpi gaće svoje žene. U jednom trenutku mi se film prekinuo. Probudio sam se u hotelskoj sobi oko osam uveče. Spakovao sam se i rekao dosta.

ODSTUPANJE OD NEKOLIKO MINUTA

Cristina Vremeš

Dan počinje ranije nego što sam mislila.

Podesila sam alarm da zvoni u 5.56, iz više razloga. Želela sam da imam vremena da meditiram u ranu zoru, a i da mogu da sačekam trideset minuta kako bi tableta koja poboljšava rad štitne žlezde počela da deluje pre kafe, pa da zatim započnem seriju vežbi koje spajaju topljenje masti sa tonifikacijom mišića, koristeći sopstvenu kilažu, a da u međuvremenu ne zaboravim da upalim bojler, jer zagrevanje vode traje oko četiri sata, što mi ostavlja dovoljno vremena da završim i deo joge za smanjivanje tenzije oko srca, a da se ne izložim riziku od izazivanja poplave u stanu, pošto je termostat na bojleru pokvaren i onda se voda previše zagreva, nekontrolisano, dostižući gotovo tačku ključanja i podižući unutrašnji pritisak koji može da izazove eksploziju.

Drugi razlog: otkako sam pročitala *Inhibiciju, simptom, anksioznost*, shvatila sam da imam opsesivno-kompulzivno ponašanje, koje želim da pobedim uz pomoć nekoliko detalja iz svakodnevnog života, kao što je alarm podešen ne na pun sat, već sa odstupanjem od nekoliko minuta. Zatim, 5.56 znači produžetak od četiri minuta za onirično stanje, jer tačno u 6 ustajem iz kreveta.

Ali stvari se nisu odvijale tako, jer sam u 4.35 već bila budna i gledala u plafon. Pokušala sam da ponovo zaspim, ali uzalud. Nisam se usuđivala da pogledam na sat, nadajući se da je kasnije, da sam dovoljno spavala da bih bila energična i produktivna tokom dana. Svetlosni snopovi koji su se pojavili kroz šavove zavesa kasnili su, ali onda sam stisla zube, ustala i prihvatila nesanicu, rani početak, umor od skraćenog sna.

Nije ništa strašno, kažem sebi. To je samo još jedan događaj koji se ne odvija po planu, kao što je bilo mnogo drugih tokom poslednjih meseci. S ovim osvojenim međuvremenom još uvek ne znam šta da radim. Ne palim svetlo – osećam da nije još došao trenutak da stupim u dodir sa strujom ili bilo kojim drugim fizičkim fenomenom. Sedim u turskom sedu na jastuku, položaj u kojem obično meditiram. Nešto me sprečava da pokrenem klip sa glasom gurua, i čekam, u dubokoj smirenosti, u tišini pre pojave uličnog žamora, kamiona za odnošenje đubreta, automobilskih sirena. Ja sam prvi čovek u stanju budnosti, a ostatak sveta je nesvestan.

Bez ikakvog napora volje, prizor lica koje liči na mene pojavljuje se u nesigurnom prostoru - ni u mislima, ni u materijalnom svetu, već u čistilištu vidljivosti. Silueta prolazi pasošku kontrolu, uzima prtljag s pokretne trake, ulazi u voz koji povezuje aerodrom sa centrom grada, primećuje ljude zaokupljene računima za telefon, prosjake s kojima se sudaraju, kafe koje se prelivaju iz plastičnih šolja bez poklopca. Gužva je; to je svakodnevni svet, udaljen od džungle, laoskih plemena, pansiona svetskih putnika, tehno žurki na plaži, pribora za jelo od listova banana, od tela Jakobovog, od potpunog osećaja slobode, kao kada presecaš doline i serpentine na motoru.

Povratak sa tromesečnog putovanja, u neku malaksalu normalnost, pruža jednu vrstu utehe. Jakob je rezervisao avionsku kartu. Noći iz kolibe i jutra inaugurisana jarko osvetljenim pejzažom, koji bi svaki put delovao neočekivano prostrano, kroz prozor sa ramom od bambusa veličine naslona stolice, ta će se nenadoknadviva jutra nastaviti u 25 kvadratnih metara koliko

zauzima moja garsonjera. Doživjećemo druga iskustva, usidrenija u onome što se naziva stvarnim svetom. Jakob me pita da li ću mu kuvati. Oklevam da mu odgovorim, i u istom trenutku video poziv počinje da se prekida. Nadam se da nije primetio to suptilno povlačenje. Pitam se kako će izgledati da zajedno spremamo kari u kuhinji od jednog kvadratnog metra. Kako će izgledati da zajedno kupujemo pirinač i vegetu, da stojimo u zagušljivom redu u supermarketu sa šarolikim akcijama. Da budemo stalno zajedno, čitavih nedelju dana, da proučavamo naša tela sve dok ne steknemo utisak da klizimo jedno u drugo.

Večeru za Badnje večere smo jeli zajedno na ivici drumu, u mraku, jer je napajanje strujom krhko u toj opštini na severu Tajlanda. Jeli smo pad thai sa škampima, direktno iz kese, naslonjeni na kamenu ogradu u prljavštini sa zemlje. Sutradan se vraćao u hladni i vlažni Berlin. Probudio me je ujutru i stegao u naručju, spokojnog i samouverenog pogleda, dok sam prigušeno jecala sklupčana u njegovo telo. Jakob pakuje svoje stvari brzo, ne gubeći se u neredu iz polutame, među četkicama za zube i kapama, računima i cokulama. Za tren oka vezuje ranac oko struka, čuje se plastična kopča čiji eho ostaje u kolibi koju ostavlja za sobom, zatvarajući vrata uz osmeh.

Voz je stigao u stanicu Gare du Nord. Ljudi se tiskaju ka pokretnim stepenicama, a haotični tok duša se organizuje u jednom jedinom uzlaznom redu. Miris miševa iz pariskog metroa se vraća, kao da nije nikada ni nestao za ta tri meseca putovanja. Nesreća ogrubelog grada, s previše iskorišćenim resursima, s delićima sveukupnosti, kao što su koškanja, zajedno proživljena razdražljivost, osećanje urbanog očajja, prirodno se vraća na svoje mesto. U Parizu, život je bio arhiviran u kulturnom sećanju. Priroda postoji u mislima, na slikama. Život je proživljen ne kroz sopstveno telo, već kroz ideju obeda sa školjkama i šampanjcem, kroz ideju bež sandala sa nitnama bez kojih bele široke pantalone nemaju smisla.

Telo, zadovoljstvo, osećaji, osećanja, ne pronalaze svoju logiku bez spoljnih aksesoara, otuđenih slobodom pejzaža sa nebom i zemljom. U Parizu kao da je i nebo naslikano.

Jakovov skori dolazak će možda doneti sa sobom nebeski svod u svom prirodnom stanju, baš onakav kakvim smo ga otkrili pre nekoliko meseci. Njegova poseta se poklapa sa izložbom erotskog crteža, na koju sam bila prihvaćena. Konačno, osećanje stvaralačke otetosti počinje da se rastvara. Rad koji izlažem nosi naziv *We don't talk about it anymore* i prikazuje голу devojku u flekavoj majici, crtež koji su mi odbili za većinu izložbi. Povratak u stvarni život nije baš toliko deprimirajuć, već tada, naprotiv, rizikuje da brzo postane previše složen, uz niz bogatih, sočnih događaja, i na raspolaganju imam malo vremena. Izložba, Jakob, rano proleće, rezidencija u Švajcarskoj nekoliko nedelja kasnije, ostaviće mi malo vremena za prilagođavanje.

Izbegavam da pustim život da teče prebrzo, a da ne napravim neki rezime s vremena na vreme. U suprotnom, tok događaja je vrtoglav i rizikujem neku vrstu autizma.

***

Svi planovi propadaju, jedan po jedan. Čitav svet se gasi. Javne izložbe se ukidaju, avioni lete retko i avio kompanije odlaze pod stečaj; povratak u stvarni svet, koji sam očekivala u vozu s aerodroma, pretumban je. Virus čiji se naziv završava na vid¹ migrira sa istoka na zapad i najavljuje se u konkretnom obliku na jednoj plaži u Kambodži, gde vidim prve putnike i konobare lica dopola pokrivenih maskama za lice za jednokratnu upotrebu. Sada je opasnost

---

¹ U rumunskom reč *vid* znači i pustoš. – *Prim.prev.*

od zaražavanja sveprisutna i ima mesta na kojima leševi, žrtve upale pluća, nemaju gde da se sahrane i drže ih zajedno u ogromnim hladnjačama. Ulice su imobilisane, motor automobila se više ne čuje, izlazak iz kuće je određen strogim protokolom kako bi se dao odgovor na širenje zaraze. Efekat na grad je fantastičan, iako je uzrok tome katastrofalan. Nad urbanim tkivom se nadvija retki mir, vreme povlačenja i razmišljanja. Na retkoj sunčevoj svetlosti meseca marta, zatim aprila, maja, majke igraju fudbal sa svojom decom, stari udišu svež vazduh sedeći na javnim klupama, na površinu izbija jedno melanholično čovečanstvo. Dnevna šetnja traje samo sat vremena i ja u njoj intenzivno uživam. Ponovo otkrivam grad izvan svakodnevnih gužve koja ga obično prikriva.

S druge strane, bitisanje između četiri zida koji ograđuju nekoliko kvadratnih metara, u kojima dani mogu da se ponavljaju bez distinktivnih konfiguracija, može da guši. Odlučujem da svakodnevnicu strogo planiram. Prihvatam to da Jakob ne može da dođe, da moj crtež neće biti po prvi put izložen, da je rezidencija u Švajcarskoj kompromitovana, da sledi dug period tišine i budućnost u kojoj ću morati da krenem iz početka.

Jutra počinju rano, pre izlaska sunca. Sledim trenutni impuls da od nametnute tišine, napravim namernu, duboku tišinu zažmurim, sednem u turski sed, podignem dlanove ka nebu i pustim da potpuno crnilo nadvlada mojim umom. Onda prelazim na formulu vođene meditacije. Sa pročišćenja uma prelazim na pročišćenje tela, koje podvrgavam strogom programu kardio vežbi, *bodyweight* i joga, tokom skoro tri sata, kada postajem svesna svakog mišića, svakog osećaja, svakog napora, prodirući u do tad neznana mesta skrivena u meni. Svesna sam srca, ramena, vrhova prstiju, čašica kolena, disanja na nos, sredine stomaka. Sa pročišćenja prelazim na rekonstrukciju intelekta i analizu porekla, počev od otkrivanja demokratije u Antičkoj Grčkoj, preko Francuske revolucije i istorije zapadnog književnog kanona, hamletovske samosvesti i vojnih strategija iz Drugog svetskog rata, sve do čudnih uslova u kojima sam došla na svet, pre više od trideset godina.

Za Jakobov rođendan, provodimo nekoliko sati zajedno, goli, na telefonu. Četiri dana kasnije je moj rođendan. Budim se s mišlju da ga provedem što normalnije, bez odstupanja od strogog rasporeda. Ako pustim da prođe nekoliko sekundi u oklevanju, bez stroge koordinacije, plašim se katastrofe, duge, crne i lepljive epizode u kojoj neću moći da ustanem iz kreveta jer nemam nijedan razlog za to. I tačno se to dogodilo. Ekran se upali ujutru, sa porukama od nepoznatih osoba koje znaju da mi je danas rođendan, jer ih je virtualni svet podsetio. Posle podneva počinjem da se pitam da li Jakob planira neki specijalan poziv, koji podrazumeva pripreme, i zato nisam dobila nikakav znak. Provodim ostatak dana s telefonom u ruci i u stanju preosetljivosti koja raste. Ekran ne sarađuje i stavlja me na muku da kažem hvala na automatskoj sekretarici, previše puta, bez ikakvog realnog osećanja zahvalnosti. Četiri je sata, osam, prošla je ponoć, i padam u san s gorkim osećanjem, a da nisam izašla iz kuće, a da nisam proslavila uz čašu vina, a da nisam srela nijednu stvarnu osobu, bez ijednog zraka sunca, uznemirena zbog neizbežnosti još praznije praznine između četiri bela zida.

Narednog dana, pod jutarnjim svetlom sunca primećujem da se stablo jedinog živog bića koje mi pruža utehu, biljke juka po imenu Đidi, slomilo. Kobni znakovi se nastavljaju. Figurica Ganeše ima slomljeno uvo, a omiljena šolja za kafu klizi mi kroz prste. Ono malo stvari za koje mogu da se uhvatim, prvog dana promene pozivnog broja, ruši se i osećam da ne može više ništa da se uradi, vraćam se u mekoću jorgana i povlačim se u neku polusvest koja dugo traje.

Prošle su nedelje od ove epizode, period u kojem sam *superlepkom* zalepila figurici uvo, a Đidijevu stablo *urgoom*, mlevenim cimedom i čačalicom. Ima stvari u kojima mogu da se ogledam. Njihov oporavak je i moj oporavak. Svakodnevni raspored postaje strožiji, pandemija se nastavlja, a ja se držim budilnika i kardio vežbi kako bih opstala, sve do ovog jutra kada se ne budim u 5.56, kao što sam planirala, već oko 4. Želim da se fizički iscrpim. Pokrećem trening jakog intenziteta u intervalima. Želim da više ne razmišljam, želim da svedem cerebralnu aktivnost na čisto znojenje, na sâmo telo.

Na kraju, dok se mišići opuštaju, instruktorka, između ostalog, kaže da je jedina konstantna stvar promena.

Mirt Komel je filozof i pisac koji radi i piše na relaciji Nova Gorica - Ljubljana u Sloveniji. Studirao je na Univerzitetu u Ljubljani i stekao zvanje doktora filozofije 2010. godine na odseku za filozofiju. Trenutno predaje na odseku za studije kulture na Fakultetu društvenih nauka. Objavio je zbirku drama *Mestne drame* (2006), dramsku poemu *Luciferjev padec* (2008), književno-filozofski putopis *Sarajevski dnevnik* (2009) i potom još jedno delo istog žanra *Kahirske kaheksije* (2011). Godine 2015. objavio je svoj prvi roman u izdanju izdavačke kuće Goga, *Pianistov dotik*, a 2018. i drugi *Medsočje*. Oba romana našla su se u užem izboru za prestižnu slovenačku književnu nagradu Kersnik.

Andraž Rožman (1983, Novo Mesto, Slovenija). Trenutno živi u glavnom gradu Slovenije, Ljubljani, gde radi kao novinar za dnevni list Dnevnik. Diplomirao je žurnalistiku na Fakultetu društvenih nauka Univerziteta u Ljubljani. Objavio je publicističku knjigu *Tri uspomene - između Haife, Alepa i Ljubljane* (Goga, 2019). U pitanju je priča o sirijsko-palestinskom pesniku i izdavaču s kojim je Andraž postao bliski prijatelj. Trenutno se bavi dvema temama - ljudima koji čuju glasove i siromaštvom. Čvrsto je povezan s alternativnim javnim prostorima u Ljubljani.

Agata Tomažič rođena je u Ljubljani gde je provela detinjstvo i većinu odraslog života, s izuzetkom čestih putovanja. Diplomirala je francuski jezik i književnost i žurnalistiku i radila kao novinarka više od jedne decenije. 2016. objavila je prvu knjigu, zbirku kratkih priča *Things You Can't Tell Your Hairdresser*. Potom su usledili zbirka putopisa i roman. Agatin stil pisanja karakteriše bogat vokabular, blistav smisao za humor i cinični obrti. Radi kao naučni komunikator za istraživački centar Slovenačke akademije nauka i umetnosti.

Prevod: Jelena Dedeić

Jelena Dedeić diplomirala je na odseku za srpski jezik i književnost s opštom lingvistikom na Filološkom fakultetu. Od 2002. godine prevodi i uređuje stručne knjige i različite univerzitetske i poslovne dokumente sa slovenačkog na srpski jezik. Često je uređivala i lektorisala poslovnu dokumentaciju iz oblasti prava, osiguranja, psihologije, pedagogije i dr. za razne kompanije i prevodilačke agencije, a prevodila je i književne i novinske tekstove i predavala studentima srpski i slovenački. Prevela je zbirku priča Ane Šnabl *Razvezani* i roman Evalda Flisara *Čarovnikov vajanec*. Piše kratke priče na časovima kreativnog pisanja u Beogradu.

O VRANCIMA I DEMONIMA

Mirt Komel

Jučerašnjeg dana se sećam kao da je bio juče. U Briselu sam uzeo voz do Haga – dva voza zapravo, jer sam morao da presedam – samo da bih video jednu jedinu sliku.

Demon opsesivne želje me je toliko obuzeo da sam jednostavno morao da odem.

Ali, putovanje je bilo daleko od onoga što sam zamišljao – lepo, opušteno putovanje u Holandiju – a to sam shvatio odmah posle izlaska iz hotela, pošto sam ostavio sve i svakoga iza sebe.

Zamalo da na briselskoj *gare du nord* uđem u pogrešan voz jer sam se sinhronizovao na raspored *gare central*, tako da sam se umesto kupovine preko veb aplikacije odlučio za staromodni šalter sa starijim gospodinom sa druge strane stakla koji je bio toliko ljubazan da mi odštampa ne samo karte, već i detaljan red vožnje (Toliko je bio ljubazan da sam isprva pomislio da mi uopšte neće naplatiti, a onda me je sve ukupno koštalo 90 evra.).

„Šta bi uopšte moglo da krene naopako?“, sećam se da sam pomislio kad sam na taj način izgubio skoro jedan sat na stanici, a onda sam se setio da sam zaboravio da proverim radno vreme muzeja *Mauritshuis* u koji sam nameravao da odem: „Šit, neću uspeti da stignem na vreme!“. Dok sam stajao na peronu i nervozno pušio, nisam više bio siguran da li sam na pravom putu. I, kad je voz stvarno došao, nisam mogao da verujem da zaista krećem.

Ali, vagoni su poput vranaca jurnuli u galop popodneva, tako da sam posle sat vremena čitanja i sat vremena putovanja naposljetku stigao do Brede (belgijskog mesta sa slovenačkim imenom). U Bredi sam skoro zakasnio na vezu sa sledećim vozom zbog kašnjenja ovog prvog na koji sam zato bio primoran da se vratim jer je i on išao za Hag, ali na južnu, a ne na centralnu stanicu, a samim tim sve dalje od muzeja koji se već polako zatvarao.

Iznad nas na kontinentu niska oblačnost iznad podle kapitalističke industrije koja se prostirala pored železničke pruge zajedno sa nekoliko kuća od opeke – a na čistom nebu iznad hladnog zimskog mora, u daljini vedar, prečisti zalazak sunca koji je očistio moju dušu od crnih sumnji koje su me razjedale da možda neću uspeti tako da su se oblaci mojih misli preokrenuli u pravom smeru i zajedno s vetrom raširili jedra nadahnuća.

Na stanici u Hagu shvatam da neću uspeti, bar ne pešice, tako da uzimam prvi taksi koji naiđe. Vožnja kroz spori saobraćajni špic me je samo učinila još nervoznijim, ali turski taksista u kineskoj kožnoj jakni dovezao me je do *Mauritshuisa* baš u pravi čas (vožnja je koštala deset evra, a ostavio sam i bakšiš, jer je žurio koliko god je mogao uprkos tome što uopšte nije razumeo razlog moje žurbe).

Ili, skoro u pravi čas, jer su dobri ljudi koji tamo rade, od čuvara ispred ulaza do kustosa u galeriji, želeli da me ubede da sam zakasnio pošto zatvaraju za petnaest minuta. Čak je i devojka na biletarnici u duhu protestantizma pokušala da me ubedi da se ne isplati:

„Da li je zaista vredno platiti punu cenu za ulaznicu ako imate na raspolaganju samo petnaest minuta vremena?“ Usput, cena ulaznice je bila petnaest evra.

Značajno sam joj odgovorio da sam došao samo da vidim jednu sliku – pogledala me je kao da sam stranac, što sam, slučajno, zaista i bio, a zatim upitala:

„A koju sliku?“

„Češljugar“, odgovorio sam. Nije joj bila poznata.

Uzeo sam ulaznicu zajedno s planom muzeja i brže od lifta poleteo uz stepenice - dvostruko stepenište s prelepim... ma, nema vremena sad za to - dok su me svi začuđeno gledali, jer su išli u suprotnom smeru, muzej se, naime, zatvarao. Na drugom spratu sam skoro trčao iz sobe u sobu tražeći ono zbog čega sam došao, tako da sam uplašio mnogo bolje obučenog čuvara koji je počeo da me prati.

I, iznenada sam *je* našao.

Her puttertje, sama po sebi ništa posebno, *trompe-l'oeil* s pticom u prirodnoj veličini koja je privezana lančićem za svoju posudu za hranjenje, s potpisom u donjem uglu: C.FABRITIVS 1654. Ali, meni u tom trenutku: *Sve*.

Razlog zbog kojeg sam napustio književne radionice u Briselu i krenuo u Hag gonila je želja koja se veštački i umetnički napajala iz romana koji sam čitao – *Češljugar* Done Tart – jer se u mojoj opsesiji, toga sam kasnije postao svestan, ogledalo ono što je opsedalo protagonistu romana. Teo »Potter« Deker je uzeo sliku i čitavog života ju je skrivao kao uspomenu i sećanje na majku koju je izgubio u eksploziji u njujorškoj galeriji gde je slika gostovala – eksploziji koja je odjekivala poput one koja je ubila Fabricijusa, srušila njegov atelje i pokopala većinu njegovih slika one godine kad je naslikao *Češljugara*.

A sad je ta slika bila ovde ispred mene, a nemiran pogled je bežao sa slike prema satu pitajući se koliko još minuta, možda čak sekundi, imam pre nego što se muzej zatvori.

U tom trenutku mi se obratio demon:

„Uzmi je, učini je svojom, tvoja je!“

I stvarno sam želeo da je uzmem i učinim svojom. Znaite već, ona luda želja da stvari, a ponekad i ljude, *posedujete*. Ali, uopšte nije reč o užitku posedovanja, već više o užitku opsesije koja te pokreće. Ljubav zbog ljubavi. U mom slučaju: ljubav prema obožavanju te slike češljugara koju je napajala ljubav prema istoimenom romanu.

Zbog toga sam to učinio.

Uzeo sam voz za nazad i pokušao da se opustim dok sam žvakao burger (Dva i po evra iz samoposluživanja *Febo*). Vagon je bio skoro prazan – dva mladića su puštala neku arapsku tehno-muziku, ćutljivi sveštenik obučen u belo je nepomično sedeo i čitao novine, četiri tinejdžera u nemogućim bojama su razgovarali – tako da sam odlučio da pogledam svoju nagradu.

Pogledao sam sliku koju sam uslikao svojim telefonom, a zatim iznenada shvatio da na slici postoji jedva vidljiv *lanac* koji vezuje ne samo pticu za posudu kojoj se ona zbog toga neizbežno uvek iznova vraća, već i slikara za njegovu sliku i umetnost slikarstva uopšte, autorku romana za lik koji je stvorila preko opsesije slikom, i mene za sliku u koju sam se zaljubio preko ljubavi prema njenom pisanju zbog koje sam uopšte krenuo na ovo celodnevno putovanje iz Brisela u Hag i nazad.

Pomislilo sam na sopstvene lance kojima me moj demon vezuje za pisanje: bez obzira na to koliko mislim da sam slobodan, uvek se iznova vraćam tom spisateljskom zanatu bez kojeg ne mogu da postojim – baš kao jedan takav češljugar - piskaralo koje može da odleti kuda želi, ali će se uvek iznova vraćati na isto mesto.

Ali, zar umetnost nije upravo to? Naći tu jednu stvar od koje možeš da napraviš svoju opsesiju, svoju želju, svoju ljubav – verovatno jedini način da demone koji *te* jašu upregneš kao vrance i sam ih uzjašeš, možda čak prema takvom zalasku sunca kakve su slikali stari flamanski majstori?

VERY IMPORTANT PERSON

Andraž Rožman

Ponovo sam po ceo dan buljio u svetleće brojeve iznad lifta. 8 ... 7 ... 6 ... 5 ... 4 ... 3 ... 2 ... 1 ... „Dobar dan, gospodine Seljak.“ Svaki put ga pozdravim, jer svoj posao obavljam profesionalno. Odgovori mi ćutanjem, i on je profesionalac. Kad imam sreće, na njegovom kamenom licu zasija brazda. Ako je dobro raspoložen, podigne desnu obrvu kao da želi da kaže: „Znam da si tu, ali moje misli su direktorske.“

Koliko puta sam rekao sam sebi da ću ga ostaviti na miru. Da ću na ignorisanje odgovoriti ignorisanjem. Ali, mama me je učila da prema ljudima u odelima i kravatama moram da se ponašam lepo. Kada je bila kod kuće. Obično nije bila. Morala je da nas prehrani, a na kom drugom mestu čovek može da obezbedi svojoj porodici mrvicu hleba ako ne u Nemačkoj. Od tada volim vozove. Neka me voz odvede u daljine... Kad sednem u vagon, ispružim noge ispred sebe, sklopim prste i stegnem ruke, a pogled bacim kroz prozor... I ćihu-ćihu prema Minhenu.

Kad čujem škripanje ispod vagona, znam da sam na početku i da kraja još dugo neće biti. Dobro je što su naši vozovi praistorijski i što me podsećaju na Franca Jozefa. Volim istoriju. Ne volim završetke. Zamišljam da otpor koji nastaje između točkova voza i šina proizvodi iskre. Iskre se pojavljuju u meni. Ponekad su toliko jake da me obuzima plamen zlih slutnji. Ume da bude još gore, mogu da dobijem opekotine, jednom je stepen niži, drugi put viši i onda završim u bolnici, a tamo ljudi poput mene ne žele da budu i odatle me ni Titovo obezbeđenje neće spasiti na lep način. Želim da putujem. Bilo kuda, samo ne među bele mantile.

Gospodin Seljak je bio danas posebno namrgođen. Možda ga njegova najdraža službenica nije zadovoljila ili mu je opet neki lobista zadao nemoguć zadatak koji će uz nešto malo beskičmenjačkog lukavstva naravno obaviti. Uvek ga obavi. Fascinira me ozbiljnost lica kome oštrinu dodaju koreni posečenih crnih dlaka uraslih u meso. Precizno podšišanom kosom koja na ivici vlasišta okružuje negovanu čelu, i prezrivi pogledom, ne odaje samo utisak strogog čoveka, već i otelotvorenja racionalnosti kojoj ništa ne može proći ispod radara. Na to verovatno nasleduju njegovi lakeji, a ljudima moje sorte ne može da zamaže oči. Mi imamo posebne, takoreći vizionarske sposobnosti i možemo lako da prozremo takve kao što je naš šefić. Što je čvršći njegov izraz lica, čvršća je njegova realnost. Mogu ti reći da postoje dani kad mogu da ga prozrem i dani kad ne vidim dalje od njegovih mermernih obraza. I kada provirim unutra, vidim polja smrdljivog humusa, samo tu i tamo neko belo ostrvce belih rada i nešto lavande između. Jer znam da i meni ponekad na oči padne koprena, jer svog šefića ne želim da vidim drugačije nego što hoću da ga vidim. Ali, sa njim ne moram da budem milosrdan.

Ali, šta da ti još pričam o njemu kad i sam imam previše problema. Skoro sam želeo da putujem po gradu. Samo sam hteo da se prošetam od centra do Špice, do mesta gde reka skreće u meandar i okreće se prema severu, kroz bubne opne da propustim pesmu senica, da odmorim oči na lenjom zelenom prostranstvu kroz koje zabadam pogled, čas na jednu čas na drugu ribu. Štuka, pastrmka, šaran, klen, keder, belica plotica ... Ne razumem taj sport. Stoje na Plečnikovim stepenicama i zabacuju štapove u vodu, ako treba, čekaju čitav dan da uhvate ljuskavo biće, a onda ga vrata nazad u život. Sebe nazivaju čuvarima prirode. Ja imam drugačije

zaštitnike. Bar mi se čini – nekad više, nekad manje. Ali, ponekad imam osećaj da nigde nema nikoga i da sam sasvim sam na celom svetu.

Tog dana su me pratili, a samo sam do Špice želeo da odem. Ubedili su me da sam *very important person*. I jesam, ko nije, svaki čovek je *very important*, ali ja posebno. Koju još skitnicu koja tabana naokolo čuvaju obaveštajci? Mesečev odraz u reci me je ubedio da me prate helikopterom, tako šalju znake. Dok sam prolazio pored univerziteta, setio sam se mog starog. Na toj terasi je održao slavan govor, nema istorijske knjige koja nije objašnjavala kako je pretio onima koji bi hteli da ruše Jugoslaviju.

Išao sam dalje i nisam bio siguran da li sam Žarko ili Mišo, ili sam neko od one kopiladi za koje moj stari uopšte nije znao ili je znao ali se pravio da ne zna. Zašto nije hteo da me upozna? Mama mi je govorila da sam ga video samo jednom u životu. Bio sam previše mali da bih bio svestan njegovog prisustva. Kad smo se prvi i poslednji put sreli na sudu, još sam bio u pelenama. Priznao me je, ali nije hteo da me upozna. Bar je plaćao. Valjda. Neko vreme. Ali, ne zameram mu. Samo bih voleo da ga upoznam, ne samo sa slike na nadgrobnom spomeniku sa seoskog groblja, već stvarno. Da, kako kažu mudre glave, sednemo za sto u kafani, popijemo po špricer i razmenimo reč-dve.

Ne znam da li me je izbegavao zato što sam drugačije sorte – na momente mi se čini od posebno plemenite, a ponekad od posebno trule – ili zato što je već imao druge dece preko glave. Čovek na položaju nema vremena za sitnice kao što je provođenje vremena s bespomoćnom decom. Ne znam više na kakvoj funkciji je bio. Da li je bio predsednik države, prvi komunista među istim komunistima i prvi partizan među istim partizanima ili je samo bio vođa pogona u Litostroju, prvi radnik među jednakim radnicima u vreme dok su još znali šta je samoupravljanje. Sad znamo samo još da je to nešto čega već dugo nema, zato nismo više sigurni da li je uopšte ikad postojalo, a mi, jadni proleter, ne znamo ni šta da zahtevamo, a kamoli da se organizujemo i najurimo kapitalistu. Previše nas je strah, a tu i tamo nam još neki ostatak masnog pečenja padne sa stola, nekom veće, nekom manje parče, zato se o takvima kao što je naš šefić usuđujemo da razglabamo još samo u bifeu.

Ah, što da se zamaram klasnom borbom. Radije ću preći u preduzetnike. Počeću s prodajom na buvljaku, završiću s lancem restorana i ulaganjem u nekretnine ili ću dobiti na lotou. Svejedno je. Ne znam kako, ali znam da ću doći do bogatstva. Tada ću ti kupiti stan, pa još jahtu da osetiš šta je okeanski vazduh. A sad me časti kafom i pozajmi mi pet evra, ako imaš.

Pomenuo sam ti već svoje dileme. Traženje identiteta, rekli biste dok u našem svetu za tu pojavu učene glave nalaze neki zastrašujuć izraz. Pa, svejedno je kakve reči koristimo. Važno je da me razdvojenost ponekad nenasosno peče, toliko jako da bih se najradije bacio u lenju reku. Još radije bih u nju zavrtao stolicu, bicikl, telefon ... Zašto da se utopim, kad je život prelep. Šta ti uopšte fali ako imaš neki evro u džepu i ako te ljudi ne teraju od sebe. Ali, ja baš to obično nemam. Gazda od kojeg me gospodin Seljak iznajmljuje plaća mi minimalac, o plaćenom prekovremenom radu mogu samo da sanjam, ponekad mi uskrati čak i nadoknadu za prevoz i topli obrok. Znam da me je zaposlio samo zbog toga što zbog mene od države dobija subvenciju. Ako imam sreće, dobijem regres, ali Gazda u zamenu zahteva procenat. Istina je da nisam baš štedljiv. Naročito kada me obuzme to proketo pitanje identiteta. Tada trpi novčanik. I sugrađani me još više izbegavaju.

Sad već nešto znaš o meni, zanimljiv sam lik, zar ne? Reći ću ti i više ako budeš hteo. I o ljubavi ću ti govoriti. Šeta se po gradu. Kad je vidim, glasovi u glavi počinju da mi pevaju The Girl from Ipanema ... Viđam je kad s lesijem na lancu hoda po Petkovškovom nabrežju. Njen hod je mešavina erotike, samopouzdanja i nežnosti. Taj korak ... Kad jednu nogu ispruži daleko ispred druge, ispravi se, podigne glavu i krene u susret tajni... Tada joj se grudi prilepe za usku majicu, a duga kestenjasta kosa se blago zaleprša, a nepomičan pogled usmeri u nevidljivu tačku u daljini. Kako bih voleo da uđem u tu misteriju.

Podseća me na moju veliku ljubav. Ne po izgledu, već po unutrašnjim svetovima koje mi otvara. Ljudi moje sorte su navikli da spavaju usamljeni. Ali nekim ženama je pitanje identiteta zanimljivo. I dopada im se što sam u krevetu tigar, kada poletim iznad oblaka. Špankinjo, o moja predivna Špankinjo, ko zna kuda sada lutaš. Još uvek osećam miris beskonačno duge talasaste kose, a pred očima mi se prikazuje smeđa nijansa njenog tena. Išao sam u Salamanku sa svojim sapatnicima i da podelimo svoja iskustva. Preko nekog evropskog projekta, šta drugo. Jer, čitava ekonomija zavisi od prokletih projekata. Evropski ili državni japijevci objave konkurs, endžiovci se pobiju za evre, a mi, ludaci, begunci i jadnici svih vrsta potrebni smo im samo da se potpišemo na neki list papira da »opravdaju sredstva«. Zauzvrat nešto radimo, ponekad nas nekuda odvedu i pokazuju nas kao Cigani svoje mečke koje igraju, tu i tamo nam čak pruže i poneki evro.

Taj potpis ne žalim. Odveo me je kod Marije. I u Salamanku. Ponekad ne znam da li više volim tu ženu ili taj grad. Kad sam se gubio u lavirintu uličica, činilo mi se da se lekovi u meni tope i da se vraćam u život. Ne lupetam. Sve to bi ti već Unamuno rekao. Kako je bilo lepo kad sam hodao po kamenu po kom je hodao i on. Ali, sad još ne mogu sve da ti otkrijem. Prvo moraš da se obavežeš da nećeš odbaciti moju priču kao što obično ljudi učine sa mnom. Nadam se da ćemo se zajedno zakopati u prošlost da bismo mogli da se poteramo u budućnost i ustanovimo ko sam u stvari

Saznaćeš mnogo o našim predivnim totalitarnim institucijama. Jesi li nekad čuo za Hrastovec? A za mog sapatnika Mija? Njega je uništila borba s čeličnim birokratama, lekovima i zidovima zavoda. Kako i ne bi. Znaš šta je sve preživeo! I ja sam svašta preživeo, ali se nekako još držim. Mijo i ja smo veterani. Nas su u normalnost vraćali još po starom sistemu, metodama koje nećeš upoznati. Jesi li bio nekad u Rogu? Volim one razrušene zidove stare fabrike, grafite na njima i ljude sa svih strana, a najviše volim besplatne ručkove. Idi tamo. Kad uđeš na imanje, u prostrano dvorište, skreni oštro udesno, videćeš zgradu u kojoj je socijalni centar. Na zidu potraži njegovu fotografiju. Postavili su ga na najvidljivije mesto.

Mnogo znam. Ne samo o svojim predstavama i predstavama mojih drugova. Znam da je to najzanimljiviji deo mene, jer voajerstvo nas svuda okružuje. Ali, moje znanje se tu ne završava, a znam i nešto što ne bi trebalo znati. Čitam. Putujem – metafizički i fizički. Posmatram. Razmišljam. Slušam. Pamtim. Ne mirujem. Voleo bih da budem istoričar ili geograf. Mogao bih da budem turistički vodič, tu zemlju poznajem kao dlan moje Špankinje. Ne veruješ? Pogledaj kroz prozor, tamo prema severu, gde na vrhovima ima još pomalo snega. Ona udolina između planina je Kamniško sedlo, levo pored nje je Brana, a desno Planjava. Mogao bih da budem i novinar, verovatno bolji nego većina u kući koju čuvam. Više sam u toku sa novostima nego oni. Šta drugo da radim u toku radnog vremena nego da čitam novine. Sve pročitam. Mogao bih svašta da radim. Ali šta kad uvek iznova gradim, gradim i gradim, a onda sve srušim jednim potezom. Kao kad na plaži praviš kulu od peska, a onda se sapleteš i pregaziš je.

Mnogo kula od peska sam uništio, ali su mi i drugi pomagali da se raspadnu. Kad me ljudi ne bi samo slušali, već i čuli, moje šanse ne bi bile tako beznadežne. Još lakše bi mi bilo kad bi sistem bio malo drugačije podešen. Kad ne bi bio stvoren za većinu, već i za nas - daleko nam lepa kuća. Onda bi bilo bolje za sve. Ali, ako želiš da postigneš nešto tako, moraš da promeniš perspektivu i da se zapitaš zašto je neka stvarnost opšteprihvaćena kao istinita, a neka ne. Jer su istina i jedna i druga, samo je jedna istina neistinita, a druga istina je istinita, ili šta? Zašto mi se uvek iznova čini da nisam na pravoj strani? Ili bih želeo da budem, trudim se, ali nisam sposoban. Kula od peska nikad ne ostaje čitava.

Ovo je tek početak, videćeš, moja priča je filmska. Kad svet bude saznao za nju, pozvaće me iz Holivuda. Ili bolje neki Lars fon Trir, da snimi nastavak *Idiota*. Dobro, nije toliko loše, ali ko u stvarnosti ne želi biti idiot? Negde duboko u sebi. Ludost je najčistiji oblik čoveka. Pitaj kneza Miškina, ako ne veruješ. Kada me premeću tamo vamo, govorim sebi da radim samo ono što drugi žele da učine, ali se ne usuđuju.

Odluči se. Brzo. Nemam vremena na pretek.

ČMRLJEV ŽLEB – KRATAK SADRŽAJ

Agata Tomažič

Čmrljev žleb je kratak roman čiji su glavni junaci članovi porodice Flajs i žitelji sela Strmčnik gde pomenuta porodica ima predivan mali hotel. Svi su veoma srećni, a gosti izuzetno zadovoljni – bar na površini tako izgleda. U knjizi će se pokazati da to nije istina i zašto je tako.

Početna scena je nedeljni ručak, na stolu je činija sa goveđom supom s rezancima, a za stolom sede članovi porodice: momak u ranim dvadesetim koji uporno proverava svoj mobilni i ne krije da bi upravo sada želeo da bude negde daleko odatle; pored njega sedi njegova mama, žena srednjih godina koja je evidentno veoma umorna i svega joj je preko glave; a treća je glava porodice, vitalna devedesetogodišnjakinja sa biserima oko vrata koja drži konce u svojim čvrstim rukama. Zove se Vera Flajs i upravo je njen otac, građevinski mag koji se obogatio u kraljevini Jugoslaviji, usred tridesetih godina 20. veka u cilju diverzifikacije portfelja (a malo i zbog toga što je i sam voleo da skija), u Strmčniku dao da se izgradi hotel Flajs. Posle Drugog svetskog rata, objekat je preuzela država i nova vlast je u njega uselila duševno obolele osobe, ali početkom devedesetih kad se Jugoslavija raspala, a Slovenija se vratila kapitalizmu, hotel je vraćen preživelim članovima porodice, kome drugom nego Veri Flajs. Tada je već bila u penziji, ali puna životne energije i ni tren nije razmišljala: iz Ljubljane se preselila u Strmčnik, na to naterala i svoju kćer, a zatim započela detaljnu obnovu prilično uništenog objekta. Za građevinsku inženjerku u penziji bio je to dosta lak zadatak koji je odlično obavila, a ostatak porodične imovine uložila u izgradnju sistema prostrane žičare, pri čemu je ušla u poslovnu saradnju s lokalnim preduzetnikom koji je poslove počeo da razvija još u komunizmu, i to kao automehaničar i vremenom je dogurao dotle da postane vlasnik franšize za *Audi*.

Strmčnik se iz nekad romantičnog, ali uspavanog seoceta nepovratno izmenio u snobovski zimski ski centar. Hotelu *Flajs* trebala je nova radna snaga i Vera je napokon pristala i unajmila krotku i skromnu čistačicu iz Bosne. Ova je posle nekoliko godina dovela i ćerku po imenu Almedina, kraće Alma, koja se pokazala kao bistra, samouverena i odlučna mlada žena. Upravo onakva kakva je pre nekih sedamdeset godina bila Vera.

Ali, vratimo se nedeljnom ručku sa početka knjige: ručak prekida dolazak jahača koji malo podseća na ostarelog Grizlija Adamsa, a dolazi da kaže da su na obronku Čmrljevog žleba, ispod snega koji se topi, upravo našli mrtvog Romana – koji je (bio) Verin zet. Imao je okrvavljenu glavu, više nije moglo da se prepozna, rekla je pridošlica. Vest je trebalo da rastuži preživle članove porodice, ali to se nije dogodilo. U suštini, izgleda da im je laknulo. Roman im ionako nije nedostajao, jer je poslednjih godina imao naviku da svake jeseni odleti na Tajland i da se vrati tek na proleće, kad se završi zimska sezona.

Odavde počinje da se odvija klupko priče i da se otkriva prava slika. U Strmčnik dolazi policijski inspektor od čijih istraživačkih sposobnosti nema baš neke vajde, jer nije baš pametan. Ipak, protagonisti su zbog razvoja događaja sve nervozniji i počinju da ispadaju kosturi iz ormara. Skoro svako ima po nekog, uključujući Veru – njen kostur je zapravo najveći, jer je verovatno jasno da je mogla da postane glava porodice tek kada je umrlo nekoliko muškaraca?

Na kraju ima smisla objasniti naslov: Čmrljev žleb je toponim, ime brda u Strmčniku gde leti cvetaju medonosne biljke koje obleću bumbari kao što je to uobičajeno na velikim nadmorskim visinama. Zimi to brdo postaje skijaška staza i to crna i jedina koja je u Strmčniku uvrštena u

sistem FIS. Bumbari su inače dobra metafora za muškarce: neophodni su za oplođavanje, a kad to obave, ne samo da su nepotrebni kao trutovi, već mogu naneti i štetu, kao što Vera objašnjava Almi s kojom se šeta po Strmčniku pokušavajući da ustanovi da li je pravog kova da bi mogla da joj poveri upravljanje hotelom *Flajs* (Njen unuk, naime, studira istoriju umetnosti i ne pokazuje ni najmanju volju za nešto tako). Na kraju se i to događa, a čitalac takođe saznaje da se Vera aktivno pobrinula za smrt svoga muža, dok je u smrti zeta samo učestvovala - pobrinula se da se u ključnom trenutku u njegovim rukama nađe neki stari pištolj koji je bio u upotrebi još u NOB. Ali, taj njen angažman bio je u funkciji viših ciljeva: ako zajedničkim snagama ne bi postigli da sam ode sa ovog sveta, on bi sve prokockao svojim alkoholizmom i zavisnošću od igara na sreću (Na Tajland je odlazio u igraonice, a ne kod kurvi, što je Vera lično širila kao trač po selu samo da bi sakrila istinu zbog koje su pola hotela i jedna žičara već bili pod hipotekom.) i ugrozio bi na desetine radnih mesta.

***

Čmrljev žleb

ili Šta se u Strmčniku dogodilo za vreme nedeljnog ski pasa.

Nulti dan

Prsti su mu ponovo skoro automatski skliznuli ka mobilnom koji je odložio pored tanjira sa supom. Nije očekivao da se na ekranu ukaže ništa uzbudljivo, ali navika mu nije dala mira ... Veb aplikaciju za upoznavanja bi, svaki put kada bi došao na nekoliko dana kući u posetu, radije deaktivirao. I, još uvek nije bio načisto da li je to radio zbog sebe i svoje porodice, jer mu je bilo neprijatno da ih time dovodi u glupu situaciju, ili je tako postupao da bi se zaštitio od neprijatnosti iz druge ruke: jer ne bi podneo da među pratiocima aplikacije ugleda glupave nadimke i sažaljenja vredne, napola mutne fotografije meštana koji su spolja gajili bezgrešni imidž voljenih muževa i uzornih očeva porodice, dok su iznutra bili sve osim toga. Da, spoljašnjost je u Strmčniku bila veoma važna.

„Prestani, ostavi već jednom taj telefon!“, bio je uzvik koji bi ga ošinuo po ruci skoro kao prut, tako je bučno odjeknuo u tamnoj kuhinji obloženoj drvetom.

„Nije pristojno sve vreme gledati u telefon za vreme ručka! Tvoja mama je tako dobro skuvala, a ti pljuješ na to! A nema baš puno prilike da možemo ovako zajedno da ručamo!“

Sagnuo je glavu i nehotice se potišteno pogrudio poput psa kojeg gazda izgrdi kada ga uhvati u nedozvoljenoj radnji. Pritom nije sasvim jasno da li je psu zaista žao zbog svog postupka ili je s vremenom samo naučio da odglumi grižu savesti, jer je shvatio da će tako obradovati vlasnika. Jan je posle više od dvadeset godina života svakako veoma dobro znao šta njegovu baku može da baci u loše raspoloženje, a šta da je razveseli. Znao je, takođe, da je spisak stvari koje je mogu ozolovljiti značajno duži od spiska stvari koje su joj drage i od kojih će joj zaiskriti radost u očima. Vera nije bila jedna od onih dobroćudnih starih gospođa koje maze svoje unuke, kupuju im sladoled i voze u zoološki vrt, čak i kad im roditelji to izričito zabranjuju, jer su se njihova deca ružno ponašala i ne zaslužuju to. Jer, one su bake i one su svoju decu već vaspitale, a unuci su tu pre svega da se razmaze, zar ne?

Ali, Vera nije bila takva. Čak i kad se Jan ponašao uzorno, što je po pravilu bilo uvek, i kada je iz škole doneo svedočanstvo sa samim odličnim ocenama, što se događalo praktično svih prvih dvanaest godina školovanja, od svoje bake nije dobio ni reč podrške, a još manje nežni dodir.

A najmanje od svega novčanicu ili čak svežanj novčanica kakve su roditelji davali Janovim školskim drugovima koji su u školi postizali značajno lošiji uspeh. Roditelji, pa i babe i dede su im za školski uspeh, čak i vrlo dobar, kupovali skupe bicikle, vrhunsku ski opremu ili im davali pozamašne svote novca da sve to mogu sami da izaberu i kupe. Jan je učio da skija na nekim starim skijama, bicikl je nasledio od oca koji više nije želeo da ga vozi, ponekad je nosio i dotrajala odela i cipele iako nije imao starije braće ni sestara. Sve dok mu jednom neki drug iz škole, od koga je često pozajmljivao novac za užinu, nije odbrusio da više neće da mu daje i da više ne podnosi to njegovo cicijašenje, jer mu je mama rekla da imaju više nego dovoljno novca, Jan uopšte nije znao da su zaista dosta imućni. I prema merilima koja su važila izvan Strmčnika, važili bi za bogate, čak i u obližnjem gradu odakle su meštani voleli da dolaze kod njih na odmor. Njihov hotel zaista nije bio ne znam koliko velik i luksuzan, kao što su bili neki drugi u selu, imao je jedva petnaest soba, ali je bio najstariji i najlepší, a pre svega je mogao da se pohvali dugom tradicijom vlasništva. I tradicija i činjenica da je spadao u kategoriju tzv. porodičnih hotela vremenom su se sve više cenile i to im je garantovalo da hotel bude skoro stoprocentno popunjen, ne samo u zimskoj sezoni, već sve češće i leti.

Većina turista upada u zamku da pridev porodični, kada je reč o hotelskoj usluzi, garantuje posebnu toplinu i ljubav – kakve mogu pružiti samo porodice (što je takođe zamka i zabluda). Hotel *Flajs* je bio sasvim solidno vođen i čist i gosti su se u njemu dobro osećali i vraćali su se, ali sve to nije obezbeđivalo to što je u vlasništvu porodice, već upravo to što je u toj porodici bilo bar malo nečeg toplog, ljupkog, ljudskog. Glavni i jedini razlog što je hotel bio tako uspešan, bila je Vera. Vera kojoj se usne skoro nikad nisu iskrivile u osmeh, već su se mnogo češće stiskale u ravnu liniju koja je najviše podsećala na pukotinu na kasici. Kao da se stara gospođa plašila da će sa vazduhom koji izdahne, koji pobegne kroz usnu šupljinu, pustiti u nepovrat i nešto dragoceno što bi trebalo još malo zadržati i nekako upotrebiti, unovčiti.

Takva je bila odavno, prvo Janovo sećanje na nju bilo je takvo, i s godinama je postajalo sve gore. Gledao ju je kako s dominantnim omalovažavajućim izrazom na licu sedi za stolom i upućuje mu hladan, prezriv pogled. Imala je voštani ten koji uprkos dubokoj starosti nije imao previše bora – kao da ju je upravo ta njena večita zlovolja čuvala od tragova starenja. Seda kosa joj se proređivala i uši obesile – viseće zlatne minđuše koje joj je poklonio otac za deseti rođendan i koje, kako sama kaže, od tada nije skinula, skoro da su joj bizarno raširile rupe u ušnim resicama. Klatile su se kao dojke afričkih starica koje bude nekakvu jezu i strah od smrti i starenja, od postepenog raspadanja tela. Jan nije podnosio pogled na njene ušne resice, svaki put kada bi došao kući i kad je zahtevala da je zagrlji, zatvorio bi oči u užasu da ne gledate mlohove komade mesa. Kad je počeo da studira istoriju umetnosti i kad su im na predavanjima profesori predstavljali različite umetničke stilove kroz istoriju, shvatio je na koga ga baka podseća: na jednu od tetkastih gospođa kakve je slikao Rembrant po narudžbini pored njihovih muževa, pohlepni trgovaca iz Haga ili Delfta s lukavim žarom u očima. Veri je falila samo još bela kapica i bela kragna na crnom džemperu, pa da bude u dlaku ista kao da je sišla sa platna nekog majstora severne renesanse. Bez muža, naravno, jer je on već odavno preminuo, Vera se u znak sećanja na njega, još otkad je postala udovica, oblačila u crno.

„Da, bako”, rekao je Jan. „Izvini”, dodao je i okrenuo se ka majci, sitnoj gospođi čije je lice bilo utoliko više utonulo i iscrpljeno koliko je koža na Verinom licu bila zategnutija i sjajnija.

Tada se začuo zvuk rzanja konja. Dolazio je kroz vrata terase koja su bila otvorena jer je napolju još bilo dosta toplo, a osim toga, dan je bio sunčan i zraci ranog prolećnog sunca su u vreme

ručka već prilično drsko topili gomile snega na ogradi terase. Barica na podu je postajala sve veća i veća, noću bi se naravno opet zamrzla, kad bi živa opet skliznula ispod nule, ali bilo je jasno da su zimi dani odbrojani. To je, zapravo, bilo ono najlepše vreme za skijanje kad je sneg na stazama još uvek dovoljno čvrst, a skijaši su oko podneva mogli da se izvale na ležaljke ispred koliba i da se gušterišu na suncu. Zato su u tom prolećnom terminu i tarife za boravak u hotelu bile najviše.

Rzanje se sve više približavalo.

„Prokleti uzgajivač konja“, prezrivo je frknula Vera, „Ne mogu da verujem da još uvek ide naokolo s konjem. Šta zamišlja? Možda misli da je kao partizani koji su krajem rata dolazili u Ljubljano, kad su ulice bile pune konjskih govana i kad je sve smrdelo? Iver ne pada daleko od klade“, rekla je, namrštila se i odložila pribor kao da ju je samo njištanje konja toliko uznemirilo da više nije mogla da jede.

Kroz vrata je provirila glava sa zaraslom kosom. Neka vrsta Grizlija Adamsa, samo što su mu kosa i brada već dobro osedele. Bio je zadihan, grabio je dah jednom rukom se naslonivši na prozorski sims. Već je otvorio usta da nešto kaže, kad...

„Zar ne možete da pozvonite i uđete na vrata kao svi normalni, civilizovani ljudi?“, ljutito mu se obratila Vera. „I ako se vaš konj bude olakšao u vrtu, pokupićete grudvice i odnećete ih sa sobom!“

„Našli su ... našli su ... auto!“, oklevajući je progovorila raščupana glava. „Auto koji je Miran jesenas zakopao u sneg! I za koji je raspisao nagradu! Sad su ga našli neki skijaši, u Čmrljevom žlebu su ga našli!“

„Stojane, molim vas, zašto vam se čini da nas to zanima? Zar ne vidite da ručamo? I pas voli da ga ostave na miru dok jede! Ometate nas!“

„U automobilu su našli ... Romana!“

Zazveckalo je - s bukom koja je nastala kad je kašika ispala iz ruke, nehotice je skrenula pažnju na sebe jedina osoba za trpezarijskim stolom koja sve vreme ručka nije rekla ni a ni b, iako je u razgovoru bar jednom izričito pomenuta i to kao dobra kuvarica kojoj pripadaju zasluge za ukusnu goveđu supu s rezancima. Kasnije će članovi porodice imati priliku da okuse i izvrstan prženi krompir i svinjski file - njenih ruku delo. I da li će im to uopšte biti posluženo? Vlastine ruke su se sada toliko tresle da nisu mogle da drže ni kašiku, a kamoli da zgrabe tiganj s krompirom koji se još grejao na šporetu ili pleh s pečenjem koji je bio u pećnici. Jana je obuzeo neprijatan osećaj da će se njegov boravak u rodnom selu koji je zamislio kao produženi vikend na kom će pre svega ići na skijanje, nepredviđeno odužiti. Osećao se kao da se ivica njegovog svilenog šala, koji je u naizgled nehajnoj, a u stvari pažljivo smišljenoj nonšalanciji obavio oko vrata, zaglavila u zupčaniku neke mašine. I da to vuče i vuče toliko snažno i intenzivno, da Janu ne preostaje ništa drugo nego da približi glavu jer bi mu se šal u protivnom zapetljao oko vrata i završio bi tragično kao Isidora Dankan. Učinilo mu se da se negde nešto pokrenulo i da to više ne može da se zaustavi. Nije više mogao da se pretvara da nije čuo ono što je čuo. Ili ono što je usledilo.

„Mrtav je, s krvavom glavom, samo to sam video, onda sam odmah došao ovamo...“

Vlasta je odgurnula tanjir od sebe toliko snažno da je supa pljusnula na karirani voskirani stolnjak, i s gnušanjem kao da je na tanjiru pred sobom ugledala ništa više ni manje od

odsečene, krvave glave Jovana Krstitelja. Zatim je ustala i odjurila iz kuhinje, skrenula pored recepcijskog pulta i do vrata sa natpisom Toalete. Trčeći kao bez glave, kod recepcije je skoro srušila goste koji su tamo stajali u punoj skijaškoj opremi. Srećom, bili su zadubljeni u razgovor, da ludoj ženi koja je projurila nisu posvećivali previše pažnje.

„Da, ali ako uzmemo odmah prvog dana nedeljnu kartu, moramo zaista biti sigurni da će vreme svih sedam dana biti lepo”, rekao je on.

„Kažem ti da hoće. Nedeljna prognoza izgleda sjajno”, rekla je ona, obučena u ružičastu šuškvu jaknu s belim krznenim okovratnikom i gurnula mu svoj telefon ispred nosa.

„Vidi, sunce do kraja nedelje”, rekla je nekim pobedonosnim glasom kao da svaki dan svojeručno donosi usijanu kuglu na nebeski svod ili bar kao da sama izrađuje meteorološku kartu za čitavo skijaško područje.

„Pa, dobro. Neka ti bude. Recimo da ti verujem”, rekao je on.

„Ne preostaje ti ništa drugo nego da mi veruješ. Uvek sam u pravu”, rekla je i u trenutku kad je njegova ruka već krenula da je kobajagi čušne dobacila je:

„Tako nećemo uštedeti samo na karti koja je jeftinija za celu nedelju nego kad bismo kupovali svaki dan, već i na vremenu jer ne moramo svako jutro iznova da čekamo u redu ispred prozorčića na skijalištu. Da ne pominjem da imamo popust i u kupovini trosatne karte za danas popodne!”

Pogledao ju je sa divljenjem i odmahnuo glavom kao da ne može da veruje kakvim blagom – štedljivom i snalažljivom ženom - ga je darovala sudbina. A ona se zavrtela na peti i okrenula prema recepciji baš u trenutku kada su se otvorila vrata toaleta i kroz njih se zagegala žena s licem belim kao kreč čiji je ten izgledao još nezdravije u kontrastu s vencem kovrdžave crne kose.

„Dobar dan, da li bih, molim vas, mogla da dobijem ključeve sobe koju smo rezervisali?”, rekla je žena u punoj skijaškoj opremi.

„Hitno je, žuri nam se!”

Vlasta je bez reči klimnula glavom, stala iza pulta recepcije, ispružila ruku prema mišu i zagledala se u ekran računara. Za trenutak joj se učinilo da će joj opet pripasti muka i da će baš tamo, na pult i na fascikle ispod pulta ili čak u džinovskom luku, na goste koji su se naslanjali na pult i radoznavo gledali u nju, povratiti žuč iz želuca. Uporno je govorila sebi da ništa drugo ni ne može da izbaciti, da je njen želudac sasvim prazan, da joj nije muka, da uopšte nije tako loše ono što se dogodilo ... Onda je ispružila ruku iza leđa i ne isprativši je pogledom, napamet zgrabila ključeve. Ali, ne baš napamet – izvukla ih je iz jedine pregrade u kojoj je nečeg bilo.

„Izvolite, gospođo i gospodine ..., dobrodošli u hotel Flajs. Želim vam prijatan boravak!”, rekla je Vlasta i sručila se na stolicu, bleđa kao puder na obrazima cirkuskog klovna. Kad joj je iz oka skliznula suza, još više je ličila na njega.

„Vlaaaasto!! Dođi da završiš ručak”, začuo se Verin glas iz kuhinje. „Supa ti se skoro ohladila! Nećemo valjda da bacamo krompir i pečenje!”

CELA _ SRBIJA

Jasna Dimitrijević (1979, Negotin, SFRJ) piše kratke priče, poeziju i recenzije. Autorka je zbirki kratkih priča *Prepoznavanja* (Gradska biblioteka Karlo Bijelicki, 2015) i *Fibonačijev niz* (Partizanska knjiga, 2018). Po struci je filološkinja. Piše za magazin Liceulice. Živi u Beogradu gde radi u jednoj knjižari.

Ana Marija Grbić je rođena 1987. godine u Beogradu gde je diplomirala komparativnu književnost. Trenutno je na završnoj godini doktorskih studija književnosti. Objavila je tri zbirke pesama: *Da, ali nemoj se plašiti* (Prvenac, 2012), *Venerini i ostali bregovi* (LOM, 2014), *Zemlja 2.0* (Arete, 2017), kao i knjigu o muzičkoj grupi Idoli, *Idoli i poslednji dan* (Kontrast, 2018). Osnivačica je pesničke grupe ARGH, urednica, mentorka kreativnog pisanja i voditeljka radio programa Klub 2 na Radio Beogradu 2.

Marija Pavlović je autorka kratkih priča, pesama i dve objavljene knjige: *Horor priče svakodnevice* (Matica srpska, 2014) i *24* (Partizanska knjiga, 2018). Učestvovala je na regionalnim festivalima i projektima, poput Kikinda Short, projekta Ujedinjenih nacija Pisci za budućnost u Bosni i Hercegovini, kao i na crnogorskom festivalu Literatory te KROKODILOvom programu „U susedstvu“. Takođe je učestvovala u književnim rezidencijama na ostrvu Gotland u Švedskoj i u Skoplju, Severna Makedonija. Živi i radi u Berlinu gde pohađa doktorske studije komparativne književnosti na Slobodnom univerzitetu.

FLOMASTER

Jasna Dimitrijević

Robert je prvo sam na sofi, levo od fleke koju je Sven pre nekoliko meseci napravio crvenim flomasterom. Pita kako sam, da li rade apoteke i prodavnice, imam li sve što mi treba, šta ću ako se nešto desi. Dobro sam, rade, imam, neće se ništa desiti. Svakog dana me pita isto, svakog dana mu isto odgovaram. Ovde se ništa ne dešava posle pet po podne. Poenta zatvaranja je da se ništa ne desi, htela bih da dodam, ali znam da to nije pametno. Robert kaže da je žedan, ustaje po čašu vode. Nema gradskog prevoza, svi su u stanovima, na ulicama je samo policija, hitna pomoć, dostavljači na biciklima. Još prvog dana sam instalirala aplikaciju za dostavu namirnica na kućnu adresu, ali je nikad nisam koristila. Sve što mi je potrebno kupujem pre *lockdowna* i zatvaram se u stan. Radim.

Najveći deo večeri provodim u dopisivanju s Anom. Zajedno rešavamo probleme u tekstu, ponekad popijemo pivo na *zoomu*. Ona je u vikendici kod prijatelja, vratiće se kad se grad otvori. Poziva me da pođem s njom kada sledeći put budu sišli u nabavku. Bolje je u šumi, ima interneta, vutre, dovoljno prostora za sve. Volela bih da odem, jedino ne znam šta ću s Robertom i decom. On bi sigurno želeo da bude uključen, a ja ne želim da sklapam nova prijateljstva s Robertom na dlanu.

Svi mediji pričaju samo o broju obolelih, bolničkim kapacitetima i nekoj novoj globalnoj normalnosti, pa se moja lična nova normalnost čini banalnom. Navikavam se na pogled s prozora sobe u kojoj spavam, tišinu u dnevnom boravku, naziv mleka koje kupujem. Kao da sam ušla u kožu neke Anine junakinje i istražujem kuda vodi ova priča. Stan u kome bi trebalo da provedem mesec dana nalazi se u jednom od socijalističkih stambenih blokova kakvi su se intenzivno gradili posle Drugog svetskog rata. Na aerodromu me je sačekao predstavnik književne organizacije koja mi je odobrila stipendiju. Vozi me do stana, pomaže mi s prtljagom. Idemo liftom do dvanaestog sprata, zatim se spuštamo stepenicama na jedanaesti. Ne pitam zašto. Pratim ga kao turističkog vodiča: ovde je kuhinja, spavaća, dnevna, radni prostor. Na prvi pogled, moje novo prebivalište moglo bi se nalaziti bilo gde na svetu. *Ektor* sofa boje antracita, senf-žuta fotelja *strandmon*, beli *billy*, labavo popunjen literaturom prethodnih stanara, knjigama koje su napisali, preveli ili zaboravili. Ostavlja mi ključeve i šifru za internet. Poželi mi dobrodošlicu i srećan rad i odlazi. Pokušavam da se setim kada sam poslednji put bila sama. I još danima neću biti sigurna da li je to dobro ili loše.

Sven dotrčava u kadar, znojav i radostan. Pokazuje pognut papir, na njemu dinosaurus juri ljude i ruši zgrade. Približava crtež kameri i moj ekran prekriva žuto nasmejano sunce koje viri iza plavog oblaka. Gde je Margo? U sobi, uči. Robert je poziva, ali ona stvarno ne može da dođe, ima sutra test, zašto je smara. Robert prestaje da je smara i pita me, prvi put direktno, kad se vraćam kući. Robert misli da bi za sve bilo najbolje da se vratim dok još ima letova. Zar misliš da će ukinuti letove?, pitam, ali ne čekam na odgovor. Sada sam ja žedna, a moram i da piškim.

Ovo je moje prvo duže putovanje otkako sam rodila Svena, ne računajući povremene posete roditeljima za vikend. Ali i tada bih sa sobom nosila Svenovu bebeću čarapicu. Njen miris, pamuk na obrazu, Svenova stopa na mom kažiprstu, bio je to placebo koji me je tešio u razdvojenosti. Ništa slično nisam radila s Margo. Nas dve se do Svenovog rođenja nismo ni razdvajale. A onda je ušla u pubertet, pa skoro da i ne razgovaramo. Idem joj na živce verovatno

isto onako kao što Robert zna da me izbací iz takta kada od mene očekuje isključivo tačne odgovore, ljubav prema planinarenju, svest o tome da Sven više nije beba, „intelektualnu radoznalost“ koja ga je privukla kod mene kada smo se upoznali. Ne mislim da nisam radoznala, ni u kom smislu, samo više ne mogu da vodim isprazne razgovore o karbonskom otisku, društvenoj nejednakosti, filmskoj produkciji koja eksploatiše teme potlačenosti i na njima basnoslovno zarađuje. Mene više zanima zašto se Margo oblači kao *drag queen* medved, ali ona o tome ne želi da razgovara. Robert kaže da je to pitanje uzaludno, jer ona će već za nekoliko meseci otkriti neku novu fascinaciju, jednako besmislenu za mene ili bilo koga osim nje same.

Kad shvati da sam otišla iz razgovora, Margo ipak izlazi iz sobe, mada nevoljno, kao po kazni. Nosi *oversized* plišani duks, kapuljača joj guta glavu, iz rukava proviruju samo drečavonarandžasti veštački nokti. Sa vrata gledam kako seda na kraj sofe, mirna kao zamrznut kadar, tek ponekad trepne dugačkim ljubičastim trepavicama. Sven se mazi između njih dvoje, izvija se kao mače, glava mu je u sestrinom krilu, stopalom lupka Roberta po ramenu. Robert čuti i čeka da se vratim. Pritiska naočare kažiprstom. Ne mogu da vidim crveni zarez koji ram ostavlja na korenu njegovog nosa, ali znam da je tu. Da ga preduhitrim, počinjem da pričam kako napreduje knjiga.

Tek sada, kad je gruba faza prevoda završena, mogu da razmišljam o Aninoj prozi kao umetničkom delu. Za mene je svaki tekst zagonetka koju pokušavam da rešim na toliko nivoa, figura od lego kocki koju prvo moram da razmontiram, proučim žlebove i poveznice svih elemenata, pa je iznova sklopim najdoslednije originalu, raspolažući nekim malo drugačijim setom delova. Imam sreće da sam uz rukopis dobila i neka Anina uputstva, zabeležena u komentarima u dokumentu. Uz dom zdravlja pisalo je: ne prevoditi kao zdravstveni centar, ambulanta itd. Dom zdravlja kao Dom omladine, Dom sindikata, Vatrogasni dom. Za obustavu rada naznačila je: ne štrajk. Kod osnovne jedinice ujedinjenog rada komentar je bio: mislim da se ovo razume, javite se ako je potrebno pojašnjenje. Bilo je mnogo domova u tom vašem socijalizmu, beležim u fajlu. Stavljam smajli, ne očekujem odgovor. Ana se ipak vraća na moj komentar tokom jednog od naših noćnih razgovora. U trenutku se uznemirim, kao da počinje mučna borba stavova i definicija, kakve sam navikla da imam sa Robertom. Započnu kad se najmanje nadam, uz kolač i čaj, na trčanju, dok prebacujemo veš iz mašine za pranje u onu za sušenje. Na početku aktivno učestvujem u razgovoru, onda samo odobravam dok Robert ne završi. Možda se tebi čini da ta zemlja postoji samo u ovakvim kolekcijama nepostojećih pojmova, kaže Ana, ali to ti ne mogu uzeti za zlo. Tuđ život, tuđa prošlost, tuđa stvarnost. Ono što me rastužuje je to što se poražavajuć broj njenih stanovnika ponaša kao da se radi o smeni prirodnih pojava kada govore o promeni društvenog uređenja. Bila je kiša, sad je sneg, sutra vetar. Ili, još gore, kao da je Jugoslavija nestala poput jebene Atlantide – potonula u more, a možda nije ni postojala, samo mit, neproverljiva priča koju svako može da nadogradi kako želi. Ili da je sasvim negira. Ana je onda pričala o zdravstvenoj zaštiti, pravu glasa za žene iz '45, radničkim stanovima i odmaralištima, besplatnom obrazovanju, ali ja sam i dalje mislila o Atlantidi. U momentima nemoći, retkim ali intenzivnim, kada mislim da ne mogu ništa da učinim da Robert ućuti, da Margo progovori, da Sven prestane da raste tako surovo brzo, zamišljala sam kako bi bilo da jednostavno nestanem, da ustanem i odem, da se jednom zapitaju gde je Silvija, a da nema nikoga da odgovori. I sada, kada sam barem na neko vreme nestala, sada me je stid.

U stvari, razmišljam da odem kod Ane, spisateljice, izgovaram dok sedam pred laptop, negde izvan grada, ne znam tačno. Tamo ćemo biti izolovane, a opet slobodne kao da se ništa ne

dešava. Sven je zaigran, na njega ovo što sam upravo izgovorila ne ostavlja utisak, mogla sam da kažem i da se nikada neću vratiti. Tamo ćemo imati najbolje uslove za rad, pokušavam da argumentujem svoju potrebu da se vratim tek krajem meseca, iako je to još početkom godine bilo dogovoreno. Robert odmahuje glavom i spušta šake na kolena. Okrene se ka Margo, ali ona je zagledana u svoje nokte, mrda prstima kao da ih provlači kroz talase. Je l možeš da veruješ?, Robert je iznenađen, pomalo ljut što više ne može da se osloni na pandemiju. Margo ga pogleda. Mogu, kaže. A onda se obrati meni, ja bih da idem, sad već postaje neprijatno, a mislim da će potrajati. Hajde Sven, mama ima nešto ozbiljno da priča sa tatom, nije za decu, hop-hop. I on odlazi sa njom, poslušna igračka, sasvim zaštićen u svom naivnom uverenju da se ništa ružno neće desiti, hvata sestrinu šaku i počinje da joj priča kako su dinosaurusi najjači na svetu zato što više ne postoje.

S njima nestaje i svaka mogućnost da se vratimo u kožu odraslih ljudi, obrazovanih, zabrinutih za planetu i društvo, spremnih da prihvate različitost, sposobnih za nenasilnu transformaciju konflikata, zainteresovanih za pomeranje granica i razumevanje potreba drugih. Robert i ja ostajemo, jaki kao dinosaurusi, jedno preko puta drugog, konačno bliski u tišini. On je zagledan u sopstvenu sliku u donjem uglu ekrana, ja gledam u svoje mesto kraj njega na bledozelenoj sofi, tamo gde je Sven pre nekoliko meseci prolio flomaster.

UPRKOS PROLEĆU

Ana Marija Grbić

Silno neonsko svetlo nekvalitetne sijalice pritiska Marijanu Grujić dok pokušava da ispere butine od prašine. Ona je još uvek mlada i život joj pruža besmisleno trčanje do ulaza, to da ne mora da ide asfaltom već može da valja stare patike po zemlji i prašini. Razmišlja, do juče je mogla lastiš i to "butine bez pipke" a danas ju je dečko poljubio s jezikom, toplim hrapavim jezikom što joj je napunio usta. *Život se smenjuje*, tako njena baba kaže, *život se stalno smenjuje i uvek dođe gore*. Ipak, razmišlja Marijana Grujić, jezik njenog novog dečka prilično je dobra zamena čak i za trideseti krug "butina bez pipke", za osećaj u grudima kada više ne možeš, pad na kolena, dodir asfalta rukama, odranu kožu i nadu da su drugarice prošle još gore.

Zbog toga što je odrasla, Marijana sada razgovara telefonom i dok se tušira i dok baba priča o mladosti i dok se majka i otac svađaju. Marijani i sada, u kadi, zvoni telefon i ona se javlja. To je neka devojka zove na tuču, kaže joj *kurvo uzela si mi dečka*, a ona, naravno, pristane, zahvali se i prekine vezu. Tri je puna sata Marijana Grujić provela u kadi pokušavajući da iz nje nikada ne izađe. Prvo se zalepila leđima za mokro dno, onda je skupila noge i pribila ih uz hladne zidove. Topli izdah vode podsećao ju je na kanalizaciju pored koje je lovila malene zelene žabe. Da je nastavila da lovi žabe, igra lastiš, da je nastavila da otkida glave lutkama i da je zamolila babu da joj sašije još jednu haljinicu za barbiku sada ne bi morala da se tuče. Sama je kriva. *Život se smenjuje ali šta ti ima da se smenjuješ zajedno s njim*, razljuti se Marijana i shvati da mora da ode na tu tuču od čega joj pripadne muka i skoro povrati deo večere. Aprilsko veče razvilo se u silnu buku u ušima Marijane Grujić i ona tu noć prospava u znoju, bez ikakve nade da će sutra ponovo biti dovoljno mlada da ne mora da ode na pasarelu i tamo se pesniči i pljuje.

Ujutru je baba suvom krpom brisala kruške zrele kao novorazvijena guzica Marijanina, u podne se služio klimavi ručak od nekvalitetnog mesa a popodne je sve to naraslo u suvereni oblak haosa u stomaku Marijane Grujić koja se spremala za okršaj. *Tako se živi život*, razmišlja ona dok s bolom i strahom obuva patike koje je prerasla. To će biti poslednji par patika koji će Marijana prerasti i da je to tada znala, da je znala da će se baš tim patikama prekinuti detinjstvo, i da je detinjstvo ono što je zauvek iza, da je znala sve to odmah bi skočila s dvanaestog sprata solitera.

Na pasareli se sitna salasta magla razvlači po toplom betonu. Devojka koja hoće da se tuče pavela je društvo. Dvadeset naoštrenih adolescenata cupka u mestu i čeka da mekani korak odzvoni negde blizu. Marijana Grujić hoda ali to ne oseća kao hod. U šaci steže kamenčić, pertle je vezala snažno. Utapa se u masu kao da je njihova. Devojčica koja želi da je tuče dobije povratnu. Pa još jednu i onda pada na pod. Nešto se besno i lajavo zatalasa između sinapsi Mirjaninih i ona besno nasrne još jače ali je tada masa poklopi pesnicama i šamarima sve dok joj glavica ne udari tupo o nezgodnu prirodu betonskog bloka. Tišina koja je tada dotakla telo Marijane Grujić mogla se osetiti kao najlepši sladoled od vanile, snažno i delikatno. Proleće se povuklo u toaletne stočiće svojih napuderisanih gospodarica i ostavilo pasarelu praznom. Šta to čuje ta prolećna noć?

Marijani se malena barica mokraće razlila po gaćicama. Iz ove perspektive ona jasno vidi kako žaba puni usta vazduhom i preživljava. Primeni i svoje prste što leže pored glave i seti se prvog orgazma pa shvati da se život smenio i da više nikada ništa neće biti bolje.

Ponadala se da je glavom udarila dovoljno jako i da će zaboraviti lepa jutra detinjstva koja je izgubila. Njena stopala su u trenu porasla za još jedan milimetar i zauvek prestala da rastu. Uprkos proleću.

**Ja nisam bila,
ali sada jesam.
Osetljiva na svaku
promenu vremena.**

Marija Pavlović

Vetar je nanosio sneg najpre u lice, s jedne strane kanala, a zatim, nakon prelaska na suprotnu stranu mostom, u leđa, što je čitav proces činilo donekle prijatnijim. U tom smeru se pejzaž ipak lakše posmatra, bez žmirkanja. Kanal još uvek nije u potpunosti zaleđen, ali biće za par dana. To je gotovo sigurno. Najpre se činilo da je optička varka, ali se uskoro potvrdilo da se jedan labud probija kroz poluzaleđenu površinu, na samoj sredini kanala. Upinje se i pravi trasu, malo po malo, sporo ali dosledno.

Zastaje se kako bi se posmatrao ovaj prizor. Mučno je, ali i neophodno, gledati ga kako se probija. Ne postavlja se pitanje zašto ne preleti taj deo do mosta, gde je voda prohodna. Ne postavlja se pitanje zašto ne preleti, jer se podrazumeva da je ova borba neminovna. Da je neophodna. Da postoji prirodan razlog zbog kog se uvek bira isključivo teži put.

Upaljeno dugme lifta sugeriše da ide dole, ka izlazu. Izlazi s jasnom namerom da se napolju zadrži kratko, skok do pekare, pecivo, jogurt i nazad. Dolazi do vrata, na njima piše ОБУЋАР. Zastaje ispred njih, kroz staklo vidi da je čovek unutra posmatra upitno, iznad okvira naočara, kao da procenjuje razlog njenog oklevanja. Ona stoji s rukom u vazduhu, kao da zazire od kvake. Odlučuje se za taj korak i ulazi.

„Dobar dan.“

„Dobar dan.“

„Šta se desilo s pekarom?“

„Kojom pekarom?“

„Pekarom koja je do juče bila ovde.“

„Mora da se ste pomešali ulicu, ova radnja je tu preko dvadeset godina.“

Ćuti. Gleda oko sebe. Police s iznošenim cipelama, glomazna sprava za opuštanje kalupa. Imalin i četke, nanaseni u slojevima koji podrazumevaju dugo prisustvo u prostoru.

„Ne razumem.“

„Najbliža pekara vam je dve ulice odavde, a imate i onu malu u okviru supermarketeta.“

„Hvala, izvinite na pometnji.“

„Bez brige, do viđenja.“

„Do viđenja.“

Vraća se kući, bez doručka. Stavlja vodu za čaj. Pokušava da shvati šta se upravo desilo. Voda ključa, preliva čaj, čeka, vadi kesicu, dodaje malo mleka. Gleda na sat, ima vremena da svrati

kod keve na posao pre pregleda. Treba da joj odnese kartu za voz. Biće nesnosno sporo, ali je to i dalje poželjnija opcija od letenja. Njena keva se boji letenja.

Ulazi u fabriku satova. Nema nikog na šalteru za informacije, ali niko joj i nije potreban. Penje se na drugi sprat i samouvereno ide ka majčinoj kancelariji. Dolazi do vrata. Na njima, pored natpisa КЊИГОВОДСТВО, s čuđenjem primećuje neko drugo ime. Mladen Šumanović. Pravi korak unazad, osvrće se da proveri da nije slučajno promašila vrata. Ali ne, to su vrata kroz koja prolazi već godinama. Ipak, na njima, pored očekivane tablice na kojoj piše КЊИГОВОДСТВО, sada stoji neko drugo ime. I to nije ime njene majke. Kuca i odmah ulazi, da rasprši svaku sumnju. Za stolom sedi čovek, Mladen Šumanović. Gleda ga nekoliko sekundi. Gleda i on nju, zbunjeno.

„Izvolite?“

„Izvinite, tražim Radmilu Pešić. Da nisam pogrešila sprat?“

„U kom odseku radi gospođa Pešić?“

„U ovom, zapravo. I ona je knjigovođa.“

„To je nemoguće. Ja sam jedini knjigovođa u firmi.“

Nemo vadi kartu iz torbe i maše njom ka njemu, kao da će to objasniti sve. „Ali, svratila sam da joj donesem kartu.“

„Da li ste sigurni da ste na pravom mestu?“

„Naravno da sam sigurna. Radmila Pešić je moja majka. Dolazim ovde godinama. Da nije ovo neka šala?“

„A šta su vam rekli dole na šalteru? Možda treba njih da pitate? Mada sam ubeđen u to da u ovom delu zgrade nemamo koleginicu koja se tako zove.“

„Ali, ko ste vi? Koliko dugo ovde radite?“

„Ja sam Mladen Šumanović, knjigovođa. Radim ovde poslednjih sedam godina.“

Posmatra ga. Izlazi iz kancelarije, ne zatvara vrata za sobom, vraća kartu u tašnu dok žuri ka stepenicama. Prolazi pored nepoznate žene na šalteru, zove majku telefonom, ali majka je nedostupna. Izlazi napolje, pali cigaretu, zastaje. Zove Milana, ali on se ne javlja, sigurno je na sastanku. Kuca mu poruku: *ne znam da li je do mene ili do ovog dana, ali se bas cudno osecam. pozovi me kad budes mogao, nije hitno.*

Gasi cigaretu, prezire ukus u ustima posle nje, uvek isto. Stavlja masku, ulazi u autobus, seda na sedište. Ne razume. Ne može da spoji sve u jednu logičnu celinu. Gleda kroz prozor, ali zapravo ne gleda kroz prozor već kroz prethodne dnevne događaje pokušavajući ujedno da ubedi sebe da je to jedna od onih situacija u kojoj ne vidiš očigledno, a kasnije se osećaš smešno, jer si bila privremeno slepa za odgovor koji ti je sve vreme bio ispred nosa.

„Karte na pregled.“

Vadi novčanik, vadi kartu iz pregrade u kojoj uvek stoji, daje je kontolorki.

„Šta je ovo?“

Gleda u oči žene iznad maske. Maska joj je ispod nosa. „Spala vam je maska, morate da je držite iznad nosa.“

„Mnogo ste vi pametni, gospođo. Kad ste imali vremena da se tako sredite i da pametujete, mogli ste možda da nađete vremena i kartu da kupite.“

„Upravo sam vam dala kartu, o čemu pričate?“

„Ne pravite se ludi, nego hajde lepo izađite sa mnom na narednoj stanici.“

Vraća joj kartu. Ona je uzima, okreće u rukama i vidi da na njoj piše **Библиотека Олдос Хаксли ЧЛАНСКА КАРТА**. Šta je bre ovo? Biblioteka njenog rodnog grada, čija je članica bila u osnovnoj školi. Otvara je i vidi datum poslednje uzete knjige, 16. 06. 1993.

Izlazi na sledećoj stanici, kontrolorka viče za njom, ona je ne sluša, ne vidi, ne konstatuje, odlazi dalje. Zove Milana. Ne javlja se. Zove majku. Nedostupna je.

Skreće iza ugla i umesto železničke stanice vidi ogromni sjajni tržni centar *Macy's*, na uglu 34. ulice u Njujorku. Vadi kartu iz tašne s logotipom *Железнице Србије* i posmatra je kao neoboriv dokaz realnosti. Gleda u tržni centar.

Zaustavlja taksu. Izgovara adresu privatnog doma zdravlja u kome ima zakazan ginekološki pregled. Taksu odlazi i ostavlja parče Njujorka iza nje. Zaustavlja se ispred ulaza u Dom zdravlja. Ulazi. Na prijemnom pultu proverava da li i dalje ima zakazan pregled i na sreću dobija potvrđan odgovor. Seda ispred ordinacije. Čeka da je prozovu. Smiruje se. Neke stvari su i dalje na svom mestu. Ulazi u ordinaciju. Postavlja se u položaj za vaginalni pregled. Doktorka stavlja kondom na sondu, nanosi gel na kondom, pažljivo stavlja sondu u njenu vaginu i podešava ekran ultrazvuka tako da obe mogu da ga vide. Ćuti. Zbunjeno gleda u ekran. Pritiska dugmad na ekranu, ali ne, nije do mašine, već je imala preglede danas, mašina je nova i radi besprekorno.

„Ne razumem. Vi nemate jajnike. Nestali su. Mislim, na njihovom mestu je neobjašnjiva praznina. Kada ste poslednji put imali menstruaciju?“

„Pre dvanaest dana. Kako to mislite - nemam jajnike?“

„Nema ih. Nestali su. Bili su otprilike ovde tokom prethodnog pregleda.“ Pravi kružne pokrete na ekranu. „Zato ne razumem, ali moram da konstatujem da ih nema. Izvadiću sondu polako, možete da se obučete, maramice su vam iza paravana. Ostanite u ordinaciji nakon toga, idem da potražim načelnicu odeljenja, radi dodatne konsultacije.“

Ustaje, blago joj se vrti u glavi, mora da se naglo digla. Briše se. Oblači. Odlazi iz ordinacije, ostavlja otvorena vrata za sobom. Ne želi da vidi načelnicu, ne želi da otvara nova poglavlja ovog dana, sve što joj je potrebno jeste da ode kući i legne. Spušta masku, pali cigaretu, tresu joj se ruke. Dobija poruku od Milana koja kaže *pogresan broj, mora da je neka greska*. Zove Milana. Začuje muški glas, ali taj glas ne liči na Milanov, ni po godinama, ni po boji, ni po toplini.

„Da?“

„Milane, kako to misliš *pogrešan broj*?“

„Gospođo, moje ime je Miodrag, mora da ste pogrešili broj, kao što sam vam i napisao u poruci.“

„Da li je vaš broj 0675552424?“

„Da, to je upravo ovaj broj.“

„Ali, to je Milanov broj.“

„Gospođo, ne poznajem nikakvog Milana, a ovaj broj imam još od 2008. godine. Proverite da niste promašili neku cifru.“

„Milane, nije smešno, loše se osećam, prekini. Moram da razgovaram s tobom.“

„Gospođo, nije u pitanju nikakva šala. Sada zaista moram da idem. Prijatno.“

Seda na klupu u parku. Zove majku. Nedostupna je. Gleda ispred sebe. Vetar gužva i nosi plastične maske, neke od njih s unutrašnje strane imaju mrlje od karmina. Ustaje. Kreće se ulicama, nada se ka kući. Staje na semaforu. Deda sa štapom koji stoji pored nje okrene se, pogleda je i pita: „Da li osećate pritisak?“

„Molim?“

„U vazduhu, pritisak. Meni je uvek loše kad se vreme menja.“

Zeleno se pali. Nastavlja da hoda. Nakon nekoliko blokova zgrada, shvata da taj kraj, koji tako dobro poznaje, više nije isti. Kao da su nikle neke nove zgrade koje ne pripadaju tu. Kao da se pojavljuju u realnom vremenu, brzinom njenog kretanja. Kako su ružne. Kako je naporno. Zastaje, mora do WC-a. Stavlja masku, ulazi u kafe „Novi horizont“, ide ka toaletu, ne obraća pažnju na šankera koji joj se obraća na nekom nepoznatom jeziku. Upada u kabinu, skida gaće, piša, dugo, kao da je sadržaj celog dana nosila u bešici. Može da odahne. Oblači se, pušta vodu, prilazi lavabou, pere ruke, primećuje da su joj nokti lakirani, ne seća se kada ih je namazala. Podigne glavu prema ogledalu, zagleda se u svoj odraz i počne da vrišti. Lice žene pred njom potpuno joj je nepoznato. Podbulo, s podočnjacima i šminkom preko blago masne kože, to lice vrišti a nije njeno. Ni ti zubi nisu njeni. Udara rukom ogledalo, kao da želi da ga popravi, da proradi, da pokaže njeno pravo lice. Udara ga jako, vrišti, udari ga čelom i lomi, ostavlja na njemu malo svoje ili već nečije krvi. Šanker je sada ispred vrata i viče na istom nerazumljivom jeziku, dere se iz sveg glasa, pretpostavlja da joj naređuje da izađe, šta bi drugo, da će zvati policiju ili šta već. Grabi tašnu i izlazi, gura šankera od sebe, odlazi i ostavlja otvorena vrata za sobom. Trči ka stanu, blokovi se i dalje nižu, trči i hoda, i deluje kao da je sve dalje od kuće. Posustaje, saplete se, padne, pa se dignu i nastavi i tako se sve vreme upinje i nastavlja i naposljetku stiže do svoje zgrade. Oko zgrade nema ničega, pusto je. Nije važno, bitno je da uđe i da se zaključa, da legne i odmori. Da se istušira. Da popije vodu. Lek za smirenje. Da zaspi.

Lifta više nema. Samo stepenice. Penje se, polako, ali uporno, ka sedmom spratu. Stiže, zadihana, gura ključ u bravu, otvara, ulazi, baca tašnu na pod, skida se, ulazi u kadu, tušira se, ne gleda telo, ne zna čije je to telo, nije važno, bitno je da opere telo, da položi telo u krevet, da sedira telo i zaboravi. Da telo zaspi.

Budi se narednog jutra, trlja oči. Oseća se prebijeno, kao nakon košmara pod visokom temperaturom. Dok trlja oči, shvata da na domalom prstu ima venčani prsten. Dok stavlja kafu, shvata da ima muža i troje dece. I mačku. Da nema ni matericu, ni jajnike, ni majku, ni posao, ni Milana. Da nema svoje telo, niti svoj grad, svoj godišnji odmor, svoju ušteđevinu, da nema vozova ni za Budimpeštu ni za bilo koju drugu destinaciju. Da ne poznaje nikoga. Da ne prepoznaje sebe. Da ne upoznaje nikog novog. Da ne ide nikuda. Da ne staje u staru garderobu. Da za doručak upravo razvlači pitu.

Uspeo je. Prokrčio je put do vode ispod mosta. Sada se kreće slobodno, kroz tih nekoliko poslednjih kvadratnih metara koji nisu pod ledom.

CELA _ ŠPANIJA

Alejandro Morellón Mariano dobitnik stipendije fondacije Antonio Gala za mlade umetnike (2009/2010). Njegova prva knjiga *La noche en que caemos* (Ediciones Eolas) osvojila je 2012. nagradu fondacije Monteleón za najbolju knjigu kratkih priča. Godine 2015. bio je u najužem izboru za nagradu Nadal s romanom *He aquí un caballo blanco*. Izabran je za rezidencijalni program Cité Internationale des arts u Parizu 2016. godine. Njegova knjiga *El estado natural de las cosas* (Random House Mondadori) osvojila je 2017. godine nagradu Premio Hispanoamericano Gabriel García Márquez. Godine 2019. objavio je knjigu *Caballo sea la noche* (Editorial Candaya).

Adriana Murad Konings ima diplomu iz komparativne književnosti s Univerziteta Complutense u Madridu kao i master iz moderne književnosti s Goldsmiths-a, Univerzitet u Londonu. Trenutno radi na doktoratu iz savremene proze na Univerzitetu Jork, Velika Britanija. Od 2013. studira na Escuela de Escritores de Madrid gde je završila master iz kreativnog pisanja (2015-2017). Njeno pisanje podržala je Zajednica Madrid, a novembra 2020. bila je u užem izboru za nagradu Premio Herralde de Novela koju dodeljuje španska izdavačka kuća Anagrama.

Aixa De la Cruz Regúlez (Bilbao, 1988) autorka je romana *De música ligera* (451 Editores, 2009), *La línea del frente* (Salto de Página, 2017) i *Cambiar de idea* (Caballo de Troya, 2019). Takođe je objavila zbirku kratkih priča *Modelos animals* (Salto de Página, 2015) i zbirku kratkih eseja o feminizmu *Diccionario en guerra* (La Caja Books, 2018). Ima doktorat iz teorije književnosti i predaje kreativno pisanje na Escuela de Escritores. Takođe je redovna saradnica časopisa La Marea i Periódico Bilbao.

Prevod: Ljubica Trošić

Ljubica Trošić je diplomirala hispanistiku i ima dve master diplome, jednu sa Univerziteta u Beogradu, a drugu sa Univerziteta u Granadi, Španija. Ima iskustvo u oblastima prevođenja i nastave jezika. Ljubica uživa u čitanju, putovanjima i kreiranju sadržaja za svoj blog o španskom jeziku i kulturi. Kao bivša Erasmus studentkinja navikla je da uči i radi u multikulturalnom okruženju, voli upoznavanje novih ljudi i drugih kultura. Radoznalost, naporan rad i celoživotno učenje su neke od reči koje je najbolje opisuju.

PTICE KOJE ODAJU BUDUĆNOST

Alejandro Morellón Mariano

Izgleda kao nemoguć spoj sove, slepog miša, pingvina i rakuna; ima plavo krzno, velike, crvene oči, žuti kljun; nema ruke, već dva mala krila koja se pokrenu kada se uključi.

Srećan rođendan, kaže ona.

Noa misli da je kupovina vredela iako je potrošila malo više od planiranog. Trebalo joj je deset džeparaca da sakupi novac, ali joj je sada, dok ga gleda tako srećnog, drago što se odrekla bioskopa, luna parka, pa čak i kuglanja sa drugaricama petkom.

Danijel pridržava igračku kao da je živa pokušavajući da prozre nešto u njenim očima. Noa pomisli da roditelji tako gledaju svoju novorođenčad, sa istom tihom slabošću, sa istim strahopoštovanjem.

Nakon što je još neko vreme posmatrao, stavlja je na pod, pa pritiska jedno uvo da pokrene sistem.

Zdravo, Firbi.

Igračka pokrene oči i napravi nekoliko malih koraka napred, otvori kljun i prvo ispusti metalni zvuk, a potom glas:

Ostaje sedamsto osamdeset osam miliona sekundi do kraja čovečanstva.

Noa i Danijel se z gledaju ne shvatajući. Između i oko njih neka bezvremena, mračna i naelektrisana priroda; distanca, ali i neka vrsta bliskosti koju još uvek ne mogu da objasne rečima. Zaverenički glas, glas koji proriče.

Šta to govoriš, Firbi?

Ona uzima svoj sat sa kalkulatorom da pretvori sekunde, a onda se približava igrački.

Čekaj, kažeš da ostaje oko dvadeset pet godina do kraja sveta? Tako?

Igračka zamaše krilima, a njene oči poprimе neki beli sjaj. Načuljenih ušiju ih upozorava na jačanje ultradesnice, na državnu represiju, na ekonomsku krizu, na pandemije, na superbakterije, na šumske požare, na klimatske promene, na gubitak biodiverziteta, na nestanak vrsta, na glad usled ratova i masovne migracije, na granične ograde, bodljikave žice i betonske zidove, na borbe za pijaću vodu, na nasumična ubistva, na genocid, na istrebljivanje čitavih naroda, na jecaje i urlike, patnju i smrt, neuhranjenost, tamu noći bez meseca budućnosti, pogrome, nuklearne elektrane izmakle kontroli i pustošenja radijacije, infekciju, kugu, modifikaciju mesa, kataklizme, lančane erupcije, meteorite, sunčeve baklje, novu glacijaciju, supernove, crne oblake koji će pokriti nebo i doneti hladnoću i tugu, kiselu kišu i pepeo preko mrtvih tela. Potom se igračka učuta, vrati nekoliko koraka unazad i zatvori oči kao da spava.

Kao što se naslućuju neke apsolutne istine, tako Noa i Danijel prepoznaju u ovom otkriću neosporno znanje. Otad se među njima uspostavlja tajni savez; uče da se sklone pod okrilje misterije, u tu tišinu koja prethodi objavi. Odlučuju da nastave da je slušaju tokom odmora.

Igračka takođe igra, peva, prede, traži hranu, zatvara oči dok simulira zevanje, a katkad im u dnu dvorišta ili dok su oboje sakriveni ispod školskih klupa, govori o značenju vremena i dimenzijama svemira, kosmičkoj matematici, poreklu civilizacije, kosmološkoj hipersvesti, osnivanju religija, inteligenciji organizama koji obitavaju izvan Sunčevog sistema, granicama realnosti, fenomenu rotacije planeta.

Noa i Danijel postaju nerazdvojni, ali i melanholični. Izoluju se od ostalih i odbijaju bilo koju drugu vannastavnu aktivnost, bilo šta što nije pristupanje zabranjenom znanju. Kada završe srednju školu, odustaju od fakulteta i iznajmljuju sobu od roditeljskog novca. U stanu se proširi glasina da su brat i sestra koji praktikuju incest, ali ne mare za to.

Bitno im je samo ono što govori igračka.

Svake večeri se smeštaju oko Firbija, kao prvi put, ali vremenom se njegov jezik i pokreti menjaju. Igračka stvara prostore sve više vizionarske i pomera krila slepog miša sa frenetičnom agilnošću, oči s leva na desno, ka gore i ka dole; ustašca od plastike i dalje objavljuju predviđanja od kojih se neka tokom godina već obistinjuju: urušavanje i pukotine na tektonskim pločama, zagađenje vazduha, fanatizam, brutalnost, nestručnost institucija, propadanje ekosistema, tehnološke greške, manjak resursa, širenje smrtonosnih bolesti, supervulkani, nekontrolisani požari, oluje koje nedeljama zamračuju nebo, milioni leševa na zemlji i ispod nje, njihovo raspadanje. Ali priča im takođe o prvim oblicima života nakon ljudi, drveću koje će porasti na zagađenom tlu, stvorenjima koja će nastati u barama od nuklearnog otpada probivši sebi put kroz blato, stvarajući ekosisteme drugačije od nekadašnjeg čovečanstva. Priča im o novom procvatu, o nikad viđenom spektru boja, o zvucima koji će se čuti po prvi put u istoriji vremena, o narednim civilizacijama koje će se zadržati na planeti hiljadama godina, o jezičkim oblicima koji dolaze, vezama koje idu dalje od čula, razvoju njihove arhitekture, o njihovoj politici, o njihovom sistemu mišljenja, o njihovoj filozofiji, o njihovim naučnim dostignućima, o vrstama materije od kojih će biti sačinjeni budući predmeti, o muzičkom shvatanju univerzuma, o intergalaktičkim pronalascima, o interspecifičnoj komunikaciji, o vremenu između onog što dolazi i onog što će nestati.

Jednog dana, između jecaja i napada anksioznosti, Noa odlučuje da se vrati kući roditeljima i odvoji se od Danijela. Tajna među njima gubi se sa novim vizijama, usled terapije i lekova, i rastvara se u svesti tokom godina. Od tada okreću leđa osamljenosti, okružuju se drugim ljudima i simuliraju probleme koje nemaju.

Nalaze utočište u rutini, u kućevnom životu, instinktivno prihvatajući vezu sa zajednicom. I jedno i drugo osnivaju porodicu; on ima dvoje dece i psa po imenu Troilo; ona ima disleksičnu ćerku i tri bezimene mačke. Renoviraju domove, plaćaju račune i otkrivaju nove hobije ne zaboravivši nikad istinu i budućnost. Često ih bilo koja stvar seti na to. I tako dok jednog jutra jedno ne nazove ovog drugog:

Dakle, hoćemo li ponovo to da uradimo?

Da.

Posle toliko godina?

Ne mogu više da izdržim.

Ali...zar nisi zaboravio?

Nema odgovora, a nema ni potrebe. Kada se ponovo sretnu, Noi su ispod očiju izrasli podočnjaci, a Danijel je toliko mršav da izgleda kao da će se svakog trenutka onesvestiti. Bila je njena ideja da se sastanu u parku blizu njihove osnovne škole.

Prava sam nostalgičarka, kaže Noa, i oboje se ponovo uzimaju za ruku i uzajamno klimaju glavom.

Koliko preostaje?

Oko pet godina.

Dakle, hoćemo li to da uradimo?

Da.

Kada?

Upravo sada.

Danijel je izvlači iz ranca i postavlja na pod između njih. Pogledaju se, a onda ponovo pogledaju igračku pre nego što je uključe. Sunce počinje da nestaje u daljini, a neki crni dim se diže iz nekoliko pravaca istovremeno, zgušnjavajući se i rasipajući na nebu.

Zdravo, Firbi.

SVE ZVERI POLJSKE¹

Adriana Murad Konings

Kao i obično, tog jutra se probudila gladna. Zidovi sobe odzvanjali su od kvakanja patki koje nadleću krov i devojčica se uspravila u krevetu. Patke su do bakine kuće stigle izdaleka, možda sa drugog kontinenta, mašući krilima. Preko noći je prestala da ide u školu i poslali su je tu, kod bake koja je živela pored jezera kilometrima udaljena od najbližeg sela. Niko nije mario za nju. Tamo u gradu, njeni su roditelji tražili privatnost ili radili, bilo je nejasno. Ono, pak, u šta nije sumnjala bili su stomačni drhtaji svakog jutra, ali i u popodnevnim časovima. Pokazivala bi na stomak, *gladna*, govorila bi baki. Za doručak bi joj baka tostirala krišku hleba i pobrinula se da jednaka količina margarina bude razmazana po braonkastoj sredini. Ako bi bila dobro raspoložena, častila bi je kašičicom marmelade razmazane tako da na hlebu ostane samo tanak rozikasti želatinasti sloj. *To ti je više nego dovoljno*, govorila joj je pošto bi je koščatim prstima uštinula za podlakticu. Devojčica je žvakala svaki kraj kriške i grickala koricu celom dužinom. Potom bi lovila i najmanju mrvicu i stavljala ih u usta. Po podne, baka nije bila tako darežljiva. Ako bi imala sreće, ljuštila je jabuku i nudila joj polovinu. Drugu polovinu bi stavljala u usta, među tanke usne, običnu liniju mesa. Volela je da žvaće pokazujući zube, kao da jede vrelu pulpu.

Čak je ni dolazak patki nije sprečio da poželi da tog jutra nešto omete baku, nešto što će je zadržati dalje od kuhinje. Ispred ogledala je kosu skupila u rep. Maštala je o tome da pojede barem još jednu krišku hleba. Dok je silazila, skačući sa stepenika na stepenik, maštala je i o ukusima marmelade koje nikad nije probala. U kuhinji, baka joj je preprečila put, *jesi li ih videla?, već su ovde*, rekla je i pokazala na jezero. Devojčica je klimnula glavom i za trenutak zaboravila na glad. Videla ih je kroz prozor: tridesetak patki, neke zelenkaste, druge smeđe, plutale su na tamnoj vodi, bez ijednog pačeta. Jedna od njih je među perje skrila kljun, a, potom, čitavu glavu. Ne skidajući pogled s njih, pojela je tost u tri zalogaja i otpila gutljaj obranog mleka koje joj je baka poslužila u istoj šolji kao i obično, sa isprepletanim plavim i žutim cvetovima. Pre nekoliko nedelja ju je ispustila, cvetovi su se na pločicama rastavili na oštre komade. Nije upozorila baku, pa joj se jedan zabio u malić na nozi. Dva dana kasnije, po suncu su dopešaçile do najbliže stanice i uhvatile autobus na sat vremena udaljenosti od grada. U dućanu su nabavile istu šolju, u kojoj joj je baka ponovo služila mleko svakog jutra.

Kada je završila doručak, ustala je i ostavila baku za stolom dok je u svesku beležila šta je pojela: krišku hleba, šoljicu kafe s malo mleka pošto nije volela da ga pije, i margarin. Pre nego što je izašla, pogledala ju je poslednji put: njena kratka, seda kosa odavala je pod potiljkom šiljate kičmene pršljenove koji su se nazirali ispod bluze. Izašavši kroz kuhinjska vrata pravo u dvorište, ganuto je osmotrila tamnu jezersku vodu. Oduvek je slušala o tom danu, danu kada dolaze patke. Obično tu nije provodila više od dve noći, ali sada se izgleda njenim roditeljima nije žurilo da dođu po nju. Baka je volela da joj bude blizu. Učinilo joj se da je sve vredelo, hladan tost i razvodnjeno mleko, parče jabuke. Sela je na travu i duboko uzdahnula kao da je baka ne nadgleda iz kuhinje. Kleknula je na osušenu travu blizu obale. Patke su plutale po vodi, zabadale kljun među perje i rastresale ga. Sunce u zenitu ih je grejalo, a devojčica je, videvši kako se presijavaju boje na pačjem perju, otrčala nazad u kuhinju i uzela staru svesku i bojice.

¹ Aluzija na biblijski stih 9, gl. 56, Knjiga proroka Isaije: "Sve zvijeri poljske, hodite da jedete, sve zvijeri šumske.", prevod Đure Daničića (Prim. prev.)

Patke se nisu mnogo pomerale tokom jutra. Iako joj se posle nekoliko sati već vraćao onaj osećaj, zgrčeni, ljuti stomak, nije joj nedostajao grad. Iz dvorišta je posmatrala kako baka stavlja sastojke za ručak na radnu ploču. Naslućivala je njene pokrete u kuhinji, njene krute noge koje samo što se ne slome poput laneta koje uči da hoda. Njeni gležnjevi su je podsećali na sirova pileća krilca koje je videla u supermarketu. Baka će iz fioke izvaditi vagu i svesku na spirale. Precizno bi merila i beležila: jedan crni luk, jedan čen belog luka, jedan praziluk, šaka zaleđenog graška, filet oslića, jedan krompir pa, najzad, drugi, malo manji krompir. Zapisavši gramažu svakog sastojka, baka bi duboko uzdahnula, njena suvonjava ramena podizala su se i spuštala, kao da je u njenim godinama sve to imalo neke veze. Uvek isti uzdah. Tek onda bi stavljala lonac na plin i šibicom palila ringlu.

Kada je baka završila sa pripremom sastojaka, ona je već nacrtala svaku patku pojedinačno. Sele su u nekakav krug, a njihove su nožice nestale ispod perja. Uspravila se na travi, nestrpljiva: nisu mogle da spavaju u to vreme, sunce je sijalo, morale su da plivaju, jedu, razmnožavaju se, love crve ili žabe ili šta god da su jele, možda ribe, *tako je!* Ustala je i, pazeći da ih ne uplaši, polako otišla do kuhinje. *Nadam se da si gladna*, rekla joj je baka mešajući beli i crni luk u tiganju sa vodom. *Fali mi zelena boja*, rekla je ona i pokazala na otvorenu svesku i bojice rasute po travi. Baka je bila sigurna da joj je dala. *Ali ne bor zelena, već tamnoz zelena, za perje, ona najtamnija. Možda te zelene nema. Ima.* Baka je nestala iz kuhinje, gundajući, *e pa možda nema.* Kada je bila sigurna da je baka nestala, približila je hoklicu radnoj ploči i rukom dohvatila kvaku ormara. Ne dosežući pogledom, napipala je kesu sa tost hlebom i izvadila dve kriške. Potom je viknula baki, *ne treba, bila mi je u džepu* i izašla u dvorište.

Polako se približila patkama i na dlan šake izmrvila sredinu hleba. Htela je da razbaca mrvice i vidi kako se životinje približavaju, mašući krilima. Posmatrala je raspadnuti hleb i nije mogla a da ne zatvori pesnicu. Sredina je oformila loptu i, pre nego što bi mogla da se pokaje, ubacila je u usta. Žvakala je otvorenih ustiju, lepila joj se za zube. Progutala je lepljivu masu i uz zvižduk otresla ruke na travu. Iako im je ponudila tek poneku smešnu mrvicu koju nije uspela da pojede, patke su se bacile na njih. Nekoliko minuta kasnije kada više nije bilo ni traga zločinu, patke su se polako kretale oko vode, a baka se promolila u dvorište. Riba i vodnjikavo povće koji su čekali za stolom nisu uspeli da oraspolože devojčicu. Pošto je uzela prvi zalogaj, devojčica je prinela ruku usnama. Zakašljala se par puta, njeni obrazi su se zacrveneli, lupila se po grudima i ispljunula. Baka je kažiprstom pokazala košćicu u raspadnutom parčetu ribe pokrivenom pljuvačkom. Devojčica je slegla ramenima. Polako je ubacila viljušku u usta naizmenično uzimajući komade hrane i gutljaje vode da zavara stomak, ali, kada se vratila u dvorište nakon što je pojela jedva dve kašike dezerta, *jogurt, ali bez šećera*, ponovo je osetila glad. Stigavši na obalu jezera, smestila se na travu i, bacivši pogled na patke koje su delovale uspavano, zatvorila je oči.

Sanjala je pečeno pile, njegovu zlatnu hrskavu koricu, lonac koji se puši na sredini stola, ali ne u bakinoj kuhinji, stari drveni sto, sveće na sredini, pečeni krompir, veknu hleba. Probudilo ju je kvakanje patki. Uspravivši se, videla je da se pomalo užurbano približavaju vodi. Još sajniva, devojčica je osetila ukus pileta, oblizala usne. Njena je baka kuvala, jela i beležila u spiralnu svesku, pa ponovo otpočinjala, ali je ona uvek bila gladna. Dok su se patke udaljavale, podbočila se rukom o zemlju i, čim je pomislila na razvodnjenu večeru koja je čeka, obrela se sa šakom otkinute trave među prstima. Odlučila je da puzi po tlu u pravcu kretanja patki. Njene ruke su bile brze, neće joj biti preteško. Poput geparda, tako je sebe zamišljala, stigla je do obale, i spremila se za napad iza jednog žbuna. Patke su kvasile kljun i rastresale krila

nervoznim pokretima. Ako zarone, izgubiće ih. *Tri, dva* i bacila se. Patke su zamahale krilima ne gledajući nazad, ali nisu poletele, samo su se pomerile nekoliko metara ka središtu jezera. Devojčica ih je pratila. Trčala je kroz vodu dok nije prestala da dodiruje dno, a onda je počela da pluta zajedno sa njma.

Odjednom je začula kratko ali piskavo *ne!* i kada se okrenula videla je bosonogu baku u dvorištu. *Ah!*, čula ju je kako viče gazeći korov, tlo isušeno od letnje žege, ali nije se zaustavila. Postranice je videla kako maše rukama sa obale, ali njoj se nije žurilo da se vrati. Samo je bila gladna. Nastavila je da napreduje kroz vodu, trudeći se da ne prska i ne pravi veću scenu. Iza suve drvene ograde koja je okruživala kuću, bila su samo polja, njeni roditelji su bili kilometrima daleko, autobus je prolazio dvaput dnevno. Koliko god da baka viče, niko je neće čuti. Devojčica je pravila spore zamahе u tamnoj vodi, kratke pantalone i majica lepile su joj se za telo. Malo po malo, njena stopala su prestala da dodiruju dno. Sa obale je začula zvuk velikih nespretnih koraka. Njena baka je ulazila u jezero, prskajući okolo. Još jednom ju je zamolila da stane. Ali ona je nestala pod vodom i ronila. Promolila je glavu, a, kada je baka stigla do sredine jezera, ponovo je zagnjurila. Usta su joj se napunila mlakim, biljnim ukusom jezera. Začula je staričino šljapkanje i, užasnuta, videla da se patke udaljavaju.

Krenula je za njima ne odustajući. Ponovo je nestala pod vodom i, kada je bila na ivici da ostane bez vazduha, promolila je glavu tek toliko da može da diše. Jedno zeleno, usamljeno pero plutalo je blizu njenih očiju. Jedna patka je ostala nekoliko metara iza ostalih, skoro da je mogla da je pomazi jagodicama prstiju. Ustremila se, pružajući ruke. Osetila je na koži nepropusna krila životinje, zagrlila njeno okruglo i mesnato telo. Patka se vrpeljila, upozoravajući ostale koje su zamahale krilima nedaleko od nje. Stisnula je životinju, sklopivši šaku oko njenog vrata, potopivši je u vodi. Iako je patka pružala sve manji otpor, devojčica se borila da ostane na površini. Poslednji put je bacila pogled ka baki. Jedva da se video deo njene glave, više nije mogla da viče; samo je nespretno mahala rukama, udarajući po površini vode. Sa već nepomičnom patkom u ruci, stidljivo joj se približila. Zastala je na sigurnoj razdaljini i zažmirila. U tišini je posmatrala kako griva bele kose nestaje u jezerskoj tami. Za nekoliko sekundi, na mestu gde je plutalo ostarelo koščato telo, ostao je samo stidljivi trag u vidu mehurića, poslednji udah koji je ubrzo potom nestao.

ODUVEK SMO ŽIVELE U OVOM SELU¹

Aixa De la Cruz Regúlez

Promenile smo kožu. Kažem to sebi pred ogledalom zaustavljene vode koju nam poklanja valov. Više nema krava u selu tako da je ovo pojilo naše, kao i skoro sve ostalo što nas okružuje. I naše i ničije. Baština onih koje opstaju i ostaju. Moja ćerka, koja ima ostatke blata i suvog lišća po kosi, drži se za moje telo poput životinjice. Već dugo ne koristimo kolica jer ih kameni putevi obesmišljavaju, pa su se moji mišići svikli na nju, njenu težinu i konture, promaljavaju se nove konture, atletske, nezamislive. Više nisam mršava žena. Sada sam skela.

Subota je ujutru i vraćamo se nakon pretresanja okolnih jarkova u potrazi za lekovitim biljem koje ja zovem veštičjim biljem da bi devojčica spoznala svoju lozu, odakle dolazi. Vidi, taj grm otužnog mirisa je ruta; u malim količinama pomaže kod premenstrualnog sindroma, a prevelika doza je jak abortiv, jedan od najčešće korištenih u doba kada su nas spaljivali zbog zavere protiv naših materica. Moja ćerka ima godinu i po dana i stručnjaci su složni da još uvek ne vlada ljudskim jezikom, ali je naučila jezik bilja. Prepoznaje fluorescentno narandžastu boju nevena sa neverovatne razdaljine, razlikuje ljubičastu nijansu sleza od ljubičaste cikorije, a danas se otela iz mojih ruku u susret žbunu polu-skrivenom među kupinama, nevažnom među obiljem istovetnosti kojom nas priroda zbunjuje, a istovremeno različitom zbog neprimetnog odsjaja kakav imaju provalije. Zaustavila sam je tačno na vreme da sprečim da se njene ručice zagnjure u tatulu. To ne, malena. Bunike nas ne vode na prijatno putovanje. Izazivaju anterogradnu amneziju. Od tatule se pravi skopolamin. Ono što su veštice nekad koristile za letenje, utrljavajući afrodizijske meleme drškom od metli, sada koriste muškarci da nas siluju.

Pogledala me je s pažnjom, ali nije ustuknula od opasnosti, pa sam je podigla u vazduh pomoću svojih novih mišića atlete i krenule smo kući. Subotnje je jutro i pre nekoliko meseci bismo ga provele proučavajući police u radnji *Tiger*: gumice za brisanje u obliku zeca, plastične zečeve, plastično grmlje u vazama u obliku zeca, nijedan zec na vidiku. Sada niču u ritmu naših koraka; pozdravljaju nas u cikcak, a mi uzvraćamo pozdrav. „Zdavo“. Ovo je prva reč našeg zajedničkog jezika i to govorimo divljim životinjama: *Zdavo, više nismo ni potrošačice ni proizvodi. Sada samo kaskamo zemljanim putevima, kao i vi.*

Ako kažem da smo promenile kožu to je zato što se stvarno činimo drugačije. Poprimile smo patinu dotrajalog pribora, vrednost srebra koje nije za ukras. Hoću reći da se tuširamo jedva jednom ili dvaput mesečno, u ovom valovu sa vodom sterilnom poput leda; da koristimo aktivni veš za skijanje i da se dičimo neupitnom lepotom jer nema nikoga ko bi je osudio. Kada nam se kosa isprlja, namažemo je pšeničnim brašnom koje upija masnoću, potom duvamo jako dok se prah ne razleti okolo i zaličimo na duhove. Otkad smo pobegle iz grada, sve što radimo je igra. Igra grabuljanja suvog lišća u bašti. Igra zalivanja sadnica u plasteniku. Igra skidanja nabubrelih krpelja sa članaka. Mi smo ono što bismo svi bili da neko uvek ne gleda, ali uvek ima neko, uvek. Prošle nedelje nas je posetila žena koja je sebe zvala tehničarem opštine kojoj pripadamo — primetila sam da u poslednje vreme socijalni radnici, u stilu tajne policije, izbegavaju to ime — i poklonila nam je dva balona flaširane vode i neke formulare za devojčin upis u lokalni vrtić.

---

¹ Aluzija na naslov romana Širli Džekson *Oduvek smo živele u zamku*, prevod Milana Perića (Prim.prev.)

— Ako je problem prevoz, školski bus bi mogao da vas pokupi — rekla mi je, a ja sam se zasmejala, jer da prevoz nije problem, ne bismo ni živele u opustelom selu. Poslednji komšija kog smo imale, osamdesetsedmogodišnji gospodin koji je živeo sa seterom koga je s omalovažavanjem zvao Kučka, odselio se u grad jer mu nisu produžili vozačku dozvolu, a ovde su ti bez kola na raspolaganju samo sopstvene noge. Nije nas pogodilo jer je to bio jedan veoma neprijatan starac koji se žalio da su se naše kokoške nastanile u kućama koje su njegovi rođaci napustili pre mnogo godina, ali nepravda je nepravda, čak i kada snađe one koje ne volimo.

—Nemam nameru da školujem devojčicu dok to ne bude obavezno —rekla sam socijalnoj radnici koja je sebe zvala tehničarem, a ova je počela da klima glavom toliko snažno kao da je htela da otera moje reči umesto da im se povinuje.

—A, šta kažeš na popis? Ako se prijavite na ovoj adresi, mogli bismo da podnesemo molbu za pomoć. Imale biste struju i tekuću vodu. To je minimum, zar ne? Samo bi mi trebala lična karta. Misli na devojčicu...

Žena nam se obraćala iz jednog ugla verande obraslog kukutom i palo mi je na pamet da bi je s tim finim kaputom i žargonom socijalnog radnika bilo lako pomešati sa peršunom. Nešto mi je palo na pamet, ali suzdržala sam se. Uzela sam vazduh i suzdržala se. Uradila sam isto što kažem ćerki da uradi kada je nešto boli: prikovala sam pogled na daleku siluetu planinskog venca i sačekala da nebom projezdi neki lešinar. Nakon toga smo ponovo bile same. Slobodne i neidentifikovane. Nedosežne.

Juče smo videle guštera iste boje kao izdanci. Prelazio je blatnjavi put sa metom na leđima, ali je utonuo u istovetnu pozadinu čim je dosegao useve. Naterao me je da razmislim o nečemu što sam već duže vreme predosećala. *Da više nisam žena. Životinja sam koja se kamuflira jer je njena koža zemljina suprotnost.* Blatom koje je doneto sa planine, crtam detelinu sa četiri lista na devojčicinom čelu i opraštamo se od našeg odraza jer nas sunce u zenitu blizu zvonika požuruje, a treba da uradimo dosta stvari. Treba nahraniti kokoške i naseći drva za vatru i provreti vodu i podgrejati pire od povrća tvrdog poput jalove ledine. Sa svakim sutonom, sa svakom novom vatrom, plašim se da plamenovi ne ožive previše, pa da nestane ono što smo tokom dana stvorile, ali takođe znam da je taj strah predački i nerešiv, suptilna svest tela koje se seća predašnjeg tela koje je spaljeno na lomači i takođe kažem sebi da je naša kuća samo obična tačka u širokoj mreži koja nas povezuje sa prostorom, sa drugim ženama i drugim devojčicama koje odbijaju da daju svoje ime na bilo kakvom popisu i koje prigrlje nestabilnost da bi oterale pretnju, ucenu iseljavanja. Grad nas je izbacio, ali selo nam pruža utočište jer upravo njegova inertnost razuđuje granice između unutrašnjeg i spoljašnjeg sveta. Nastavićemo da menjamo kožu da bismo se poistovetile sa novim pašnjacima, ali, na neki neobjašnjiv način, osećam da smo oduvek živele i da ćemo uvek živeti u ovom selu.

CELA

Connecting Emerging Literary Artists

<https://www.cela-europe.com>

Co-funded by the
Creative Europe Programme
of the European Union

Република Србија
МИНИСТАРСТВО КУЛТУРЕ
И ИНФОРМИСАЊА